

10

CJD · BATXILLERAT (1R/2N)

Cultura Jurídica i Democràtica

Huit blocs: fonts del Dret, internacional, constitucional, civil, laboral, tributari, penal i processal. Per a una optativa que sol caure sense material. Laboral i fiscal enllacen amb el que ja tenim a FOPP i IPE.

8 UNITATS · CURRÍCULUM ESTATAL LOMLOE · DECRET 108/2022, MOD. DECRET 103/2026 (CV) — OPTATIVA

EDITORIAL

profedeconomia.es

EDICIÓ

Curs 2026/27 · esborrany

GENERAT

7 de setembre del 2026

SOBRE ESTE LLIBRE

Este llibre forma part dels materials oberts de **profedeeconomia.es**, una plataforma de recursos per a professors d'institut d'economia, empresa i finances. Tot el contingut es publica sota llicència *Creative Commons BY-NC-SA*: podeu copiar-lo, redistribuir-lo i adaptar-lo sempre que en citeu l'autoria i no l'useu amb fins comercials.

Este llibre es basa en el currículum bàsic estatal LOMLOE per a **Cultura Jurídica i Democràtica** (Decret 108/2022, mod. Decret 103/2026 (CV) — optativa). Cada comunitat autònoma estableix concrecions específiques al seu currículum propi; convé consultar la concreció de la vostra CCAA per a ajustar la programació al centre.

Composició tipogràfica amb Fraunces i Switzer. Generat amb Astro i paged.js. Comentaris, errades i propostes: hola@profedeeconomia.es.

Contingut

01	Societat i Dret: les regles que no veus	5
	<i>Complim desenes de normes cada dia sense adonar-nos que existixen. Esta primera unitat va de fer-les visibles: d'on ixen, qui les escriu, per què obeïm i qu...</i>	
02	Fronteres de paper: drets humans i Unió Europea	18
	<i>Cap ordenament no acaba a la frontera. Per damunt del Dret espanyol hi ha tractats que l'obliguen, tribunals que el corregixen i una Unió les normes de la...</i>	
03	Qui decidix què: la Constitució i els poders de l'Estat	31
	<i>El poder existix sempre; el que canvia és si està repartit i sotmés a regles o concentrat i lliure. Esta unitat explica com la Constitució de 1978 va trossejar ...</i>	
04	Persona, família i propietat: el Dret civil de la teua vida	47
	<i>Nàixer, complir dhuit anys, llogar un pis, heretar, pujar una cançó a internet o discutir amb el veí de dalt són actes jurídics, encara que ningú no els diga així....</i>	
05	El primer contracte: Dret laboral i Seguretat Social	64
	<i>El Dret laboral existix perquè qui contracta i qui és contractat no negocien en igualtat de condicions. Tota la resta —el conveni, el salari mínim, la...</i>	
06	Qui paga la llum del carrer: Dret tributari i sistema fiscal	80
	<i>Ningú no paga impostos amb entusiasme, però tothom usa carreteres, hospitals i instituts. El Dret tributari és el conjunt de regles que convertix eixa...</i>	
07	Delicte, multa i rastre digital: penal, administratiu i ambiental	94
	<i>L'Estat et pot castigar de dues maneres molt distintes, vigilar-te amb límits i protegir-te d'un dany que ningú no causa tot sol. Esta unitat reunit les tres...</i>	

*Un dret que no es pot reclamar no és un dret: és una declaració d'intencions.
Esta última unitat va de la maquinària que convertix el que diu la llei en una...*

UNITAT 1 · BLOC 1

01

Societat i Dret: les regles que no veus

Complim desenes de normes cada dia sense adonar-nos que existixen. Esta primera unitat va de fer-les visibles: d'on ixen, qui les escriu, per què obeïm i què passa quan algú no ho fa.

DURADA

5-6 sessions · 1,5
setmanes

CONCEPTES CLAU

Dret · norma jurídica ·
coercibilitat · ordenament
jurídic · fonts del dret ·
jerarquia normativa

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar per què tota societat organitzada necessita normes i què distingix la norma jurídica de la moral, els usos socials i la religió.
- Manejar amb propietat els conceptes jurídics bàsics que s'usaran durant tot el curs: ordenament, norma, dret objectiu i subjectiu, persona, sanció.
- Identificar les fonts del dret de l'article 1 del Codi Civil i situar qualsevol norma en la jerarquia normativa.
- Distingir la jerarquia de la primacia del Dret europeu i del repartiment competencial amb la Comunitat Valenciana, que no són el mateix.
- Reconéixer les principals disciplines jurídiques i anticipar quines s'estudien en cada unitat del curs.

Temps estimat de lectura: ~17 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B1.1–B1.4 ·

Prerequisits: cap (primera unitat).

En acabar esta unitat sabràs:

- Per què una societat no pot organitzar-se sense normes, i què té de particular la norma jurídica.
- Els conceptes bàsics que faràs servir tot el curs sense tornar a explicar-los.
- D'on ix cada norma i quina guanya quan dos es contradueixen.
- Per què el Dret europeu i el valencià no encaixen en la piràmide de la mateixa manera.
- Quina branca del Dret regula cada tros de la teua vida, i en quina unitat l'estudiaràs.

TL;DR

90 segons

El Dret no és un llibre de prohibicions: és la **infraestructura invisible de la convivència**. Existix perquè en tota societat hi ha conflicte i hi ha poder, i cal decidir qui decidix. El que distingix la norma jurídica de la moral o del costum social no és que siga més justa, sinó que és **coercible**: al darrere hi ha un aparell públic que pot imposar-la. Esta unitat et dona el mapa —fonts, jerarquia, branques— que sosté les huit unitats següents.

CAS REAL · DILEMA

Un tribunal que fa mil anys que dicta sentències sense escriure'n cap

Tribunal de les Aigües de la Vega de València · Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat (UNESCO, 2009)

Tots els dijous, cap a les dotze del migdia, huit hòmens amb blusó negre s'assenten en cadires de cuir davant de la Porta dels Apòstols de la Catedral de València. Són els síndics de les séquies de l'Horta. Un algutzir crida les parts en valencià. Qui acusa parla; qui es defén respon. No hi ha advocats, no hi ha escrits, no s'alça acta. Els síndics deliberen en veu baixa i dicten sentència allí mateix, en minuts.

La sentència **no admet recurs**. I es complix. Fa segles que es complix; segons la tradició, des d'època andalusina. La Llei Orgànica del Poder Judicial el reconeix expressament com a tribunal consuetudinari, és a dir, com un tribunal el dret del qual no està escrit en cap llei: està en el costum dels regants.

Per què obeïx la gent un tribunal que no té policia, ni arxiu, ni papers?

SOBRE EL CURRÍCULUM

Una matèria pròpia de la Comunitat Valenciana

Cultura Jurídica i Democràtica és una matèria **optativa de Batxillerat pròpia de la Comunitat Valenciana** (Decret 108/2022): **no té equivalent estatal al Reial Decret 243/2022**. La seua única referència curricular és l'annex autonòmic publicat per la Conselleria. El centre decidix si l'ofereix, en 1r o en 2n, i l'alumnat només pot cursar-la en un dels dos cursos. El Decret 103/2026 va reescriure el currículum valencià de les matèries comunes i de modalitat, però **no el de les optatives**: el d'esta matèria no canvia.

Comencem pel més difícil de veure, que és justament el que tens més a prop. Este matí, abans d'arribar a classe, has complit sense pensar-ho la normativa de trànsit, un horari lectiu fixat per una ordre de la Conselleria, les condicions d'un contracte de transport que vas acceptar en validar el bitllet i les regles d'etiquetatge de l'envàs del que has esmorzat. Cap d'eixes normes t'ha passat pel cap. Totes t'obligaven.

Esta unitat va de fer-les visibles. No per a memoritzar una llista, sinó perquè durant huit unitats més manejaràs herències, contractes, nòmines, impostos, delictes i judicis, i totes s'apuntalen en el mateix esquelet: què és una norma, d'on ix, quina guanya quan en xoquen dos i qui pot imposar-la.

El Dret com a marc de la convivència

On hi ha dues persones i un recurs que les dues volen, hi ha conflicte. On hi ha moltes persones, molts recursos i decisions que afecten tothom, cal alguna cosa més que bona voluntat: cal un **procediment acceptat per a decidir** i una manera que la decisió es complisca encara que a algú no li agrade. Això és, en la seua forma més nua, el Dret.

Fixa't que el problema no és només el conflicte: és el **poder**. En qualsevol grup hi ha qui pot imposar-se als altres per la força, pels diners o pel nombre. El Dret apareix històricament com la manera de sotmetre també eixe poder a regles conegudes per endavant. Per això diem que un Estat és de Dret no quan té moltes lleis, sinó quan **el poder mateix hi està sotmés**.

Què distingix la norma jurídica

No totes les normes que complixen són jurídiques. Cedir el seient, no interrompre qui parla, guardar un dejuni religiós o no mentir a un amic també són normes, i bastant eficaces. La diferència no està en la importància ni en la justícia del contingut: està en **qui respon si no la complixen i amb què**.

	QUI LA CREA?	QUÈ PASSA SI LA INCOMPLIXES?	ES POT IMPOSAR PER LA FORÇA?
Norma jurídica	El poder públic, per un procediment reglat	Sanció prevista per endavant	Sí, per òrgans de l'Estat
Norma moral	La consciència pròpia	Remordiment, retret intern	No
Ús social	El grup, sense procediment	Desaprovació, exclusió del grup	No
Norma religiosa	Una confessió i els seus textos	Conseqüència espiritual o comunitària	No, en un Estat aconfessional

CONCEPTE CLAU

Coercibilitat

La **coercibilitat** és la possibilitat d'imposar el compliment d'una norma mitjançant la força legítima de l'Estat. És el tret que distingix la norma jurídica de les altres: no que es complisca sempre —moltes s'incomplixen—, sinó que **és exigible** per un aparell públic si cal.

Compte amb la paraula: coercible no és el mateix que coactiu. Quasi tot el Dret funciona sense que ningú use la força; només cal que existisca la possibilitat.

Les fronteres, a més, es mouen. Conductes que eren només moralment reprovables s'han anat convertint en jurídicament exigibles —l'assetjament laboral, la discriminació en l'accés a l'habitatge—, i altres han fet el camí invers. Que una cosa siga hui legal no significa que siga justa, i que et parega injusta no la convertix automàticament en il·legal. Eixa tensió recorrerà el curs sencer.

Els conceptes que faràs servir tot l'any

Abans de continuar convé fixar sis paraules. Apareixeran en les huit unitats següents sense que ningú les torne a explicar.

VOCABULARI MÍNIM

Sis conceptes que sostenen la resta del curs

1. **1 Ordenament jurídic:** el conjunt ordenat de totes les normes vigents en un territori, amb les seues relacions de jerarquia i competència. No és un munt de lleis: és un sistema.
2. **2 Norma jurídica:** la regla concreta. Sol tindre dues peces: un supòsit de fet («qui cause dany a un altre...») i una conseqüència jurídica («...està obligat a reparar-lo»).
3. **3 Dret objectiu i dret subjectiu:** l'objectiu és el conjunt de normes (*el* Dret, amb majúscula); el subjectiu és la facultat concreta que una norma et reconeix (*el teu* dret a cobrar, a votar, a que et tornen la fiança).
4. **4 Persona física i persona jurídica:** la física és l'ésser humà; la jurídica és una organització a la qual el Dret reconeix capacitat pròpia —una empresa, una associació, un ajuntament—. Les dues poden tindre drets i contraure obligacions.
5. **5 Capacitat:** la jurídica la té tota persona pel fet de ser-ho; la d'obrar és l'aptitud per a actuar per un mateix i depén de l'edat i de les circumstàncies.
6. **6 Sanció:** la conseqüència que l'ordenament preveu per a l'incompliment. Pot ser una pena, una multa, una indemnització o la nul·litat del que vas fer.

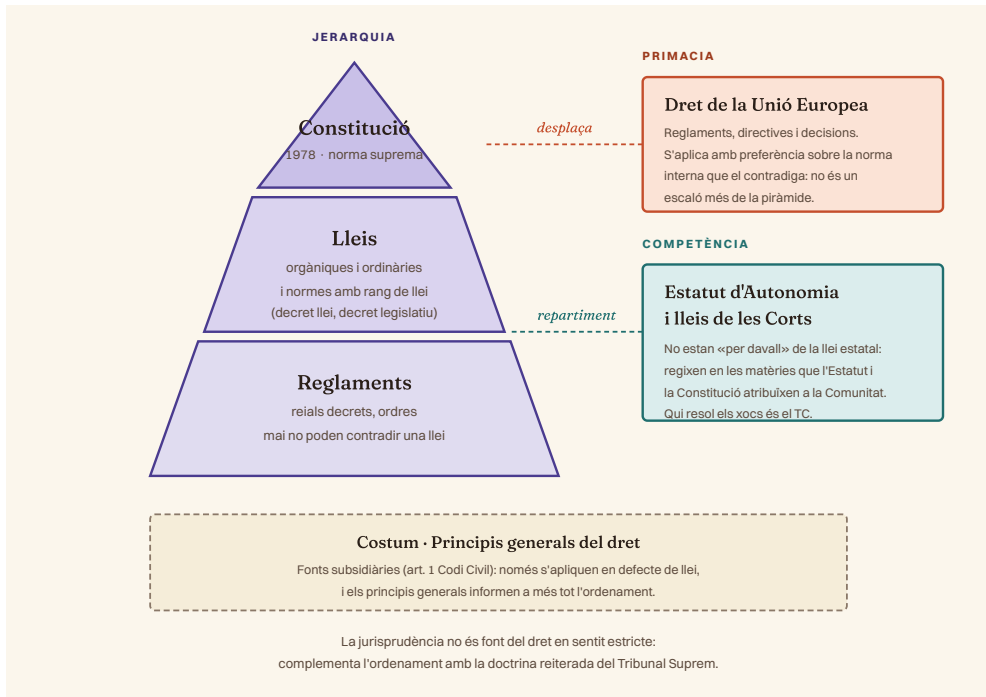
Amb estes sis peces ja pots llegir una norma qualsevol i entendre què t'està dient. Prova-ho amb l'article 1902 del Codi Civil, que cap en una línia i sosté tota la responsabilitat civil espanyola: «*El que por acción u omisión causa daño a otro, interviniendo culpa o negligencia, está obligado a reparar el daño causado.*» Ahí tens supòsit de fet, conseqüència jurídica i dret subjectiu de la víctima, tot junt.

D'on ixen les normes: les fonts del dret

La pregunta «açò és legal?» quasi mai es respon amb una sola norma. Es respon localitzant **quina norma s'aplica** i **quina guanya** si dues diuen coses distintes. Per a això servixen les fonts del dret.

L'article 1 del Codi Civil les enumera en un ordre que no és casual: **la llei, el costum i els principis generals del dret**. El costum només s'aplica en defecte de llei aplicable, i els

principis generals només en defecte de llei i costum —encara que a més informen tot l'ordenament—.

La piràmide normativa. Fixa't que el Dret de la Unió i el Dret valencià no són escalons: es relacionen amb la resta per primàcia i per competència, no per rang.

Jerarquia: la regla fàcil

Dins del Dret estatal la regla és simple: **cap norma no pot contradir-ne una altra de rang superior**. La Constitució està per damunt de tot; les lleis per davall d'ella; els reglaments per davall de les lleis. Un reglament que contradia una llei és nul, i un jutge pot inaplicar-lo.

Dins del rang de llei convé distingir les **lleis orgàniques** —reservades per la Constitució a matèries concretes, com els drets fonamentals o el règim electoral, i que exigixen majoria absoluta del Congrés— de les **lleis ordinàries**. I afegir dues normes que no aprova el Parlament però valen com a llei: el **decret llei**, que dicta el Govern per urgència i el Congrés ha de convalidar, i el **decret legislatiu**, que el Govern dicta perquè les Corts li han delegat fer-ho.

Primàcia i competència: les dues regles que no són jerarquia

Ací està l'error clàssic, així que val la pena dir-ho a poc a poc.

El **Dret de la Unió Europea** no és «un escaló per damunt de la llei». Funciona per **primàcia**: quan una norma espanyola contradia una norma europea aplicable, el jutge espanyol deixa d'aplicar l'espanyola i aplica l'europea, sense necessitat de derogar res. Els reglaments europeus s'apliquen directament; les directives obliguen l'Estat a assolir un resultat i li deixen triar la forma.

El **Dret autonòmic** tampoc no està «per davall» de l'estatal. Funciona per **competència**: la Constitució i l'Estatut d'Autonomia repartixen matèries, i en les que corresponen a la Comunitat mana la llei valenciana. Una llei de les Corts no és inferior a una llei estatal: és distinta, i regix on li toca. Quan hi ha xoc, qui decidix no és la jerarquia sinó el **Tribunal Constitucional**.

AVÍS PRÀCTIC

Com saber, en trenta segons, quina norma estàs llegint

Tota norma publicada comença identificant-se. *Llei Orgànica 3/2018* et diu rang (orgànica), número i any. *Reial Decret 1620/2011* et diu que és un reglament del Govern. *Decret 108/2022, del Consell* et diu que és autonòmic valencià. Si ix al **BOE** és estatal; si ix al **DOGV**, valencià; si ix al **DOUE**, europeu.

Els dos butlletins són gratuïts i cercables. Durant el curs els citaràs sovint: acostuma't a anar a la font en compte d'a un resum de tercers.

Una norma no obliga perquè algú la firme, sinó perquè es publica. El que ix al BOE és Dret estatal; el que ix al DOGV, valencià. Els dos són gratuïts i es poden buscar: anar a la font costa el mateix que llegir el resum d'un altre.

Foto: Zarateman, CCO via Wikimedia Commons

El costum, que continua viu

El costum sona a peça de museu, però és dret vigent. Per a aplicar-se necessita tres coses: que existisca una pràctica repetida, que qui la segueix la senta obligatòria, i que **no hi haja llei aplicable** que diga una altra cosa. A més no pot ser contrari a la moral ni a l'ordre públic, i qui l'invoca l'ha de provar.

SABÍEU QUE...?

El tribunal que cap en una cadira de cuir

El Tribunal de les Aigües de la Vega de València és probablement l'exemple viu de costum jurídic més conegut d'Europa. jutja els conflictes de reg de les séquies històriques de l'Horta. El seu procediment és **oral, públic, gratuït i rapidíssim**: la vista completa d'un assumpte pot durar tres minuts. No s'alça acta, així que no hi ha expedient que consultar després, i les seues sentències no es recorren.

Que un tribunal així continue funcionant al segle XXI no és folklore: la Llei Orgànica del Poder Judicial el reconeix expressament com a **tribunal consuetudinari**, al costat del Consell d'Homes Bons de Múrcia. És a dir, l'ordenament de l'Estat reconeix la validesa d'un dret que ell no ha escrit.

Els **principis generals del dret** són la tercera font i la més abstracta: idees com la bona fe, la prohibició de l'abús del dret o l'enriquiment sense causa. Apareixen poc com a font autònoma, però es fan servir constantment per a interpretar les altres.

Queda una peça que se sol confondre amb una font i no ho és. La **jurisprudència** —la doctrina reiterada del Tribunal Suprem— no crea Dret en sentit estricte: el *complementa*. Però a la pràctica pesa molt, perquè saber com interpreta el Suprem un article és sovint més útil que l'article mateix.

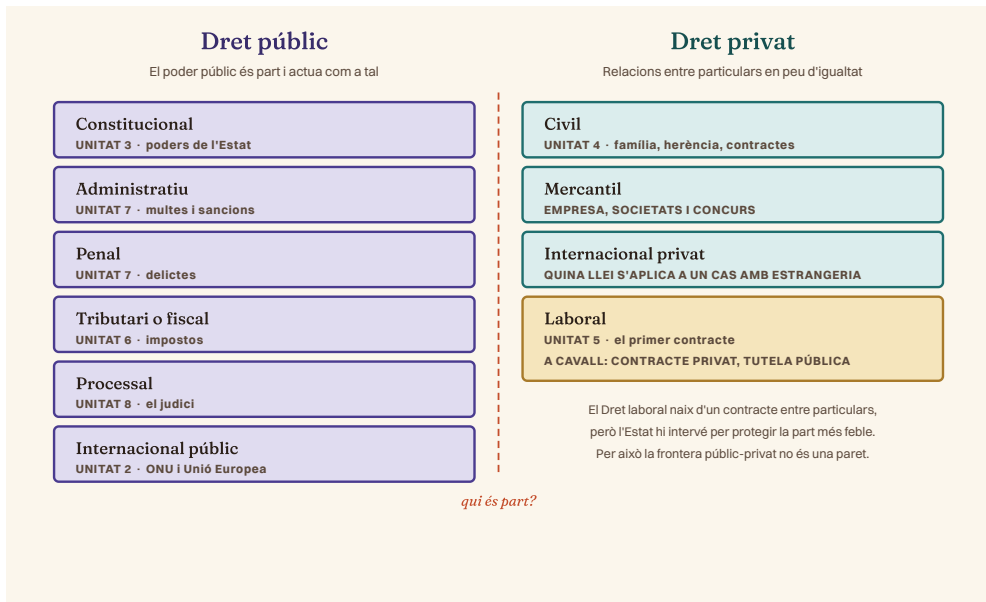

El Tribunal de les Aigües, reunit cada dijous a la porta dels Apòstols. Costum, no llei: la vista dura minuts, no s'alça acta i no hi ha recurs. L'Estat no ha escrit eixe dret, però el reconeix.

Foto: Martinvl, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons

Les branques del Dret, que són el mapa d'este curs

Un ordenament sencer és inabastable, així que s'estudia per disciplines. La divisió tradicional separa el **Dret públic**, on el poder públic és part i actua com a tal, del **Dret privat**, que regula relacions entre particulars situats en peu d'igualtat.

Les branques del Dret i la unitat d'este llibre en què s'estudia cadascuna. La frontera públic-privat no és una paret: el Dret laboral viu just damunt d'ella.

El criteri no és quin tema es regula, sinó **qui és part i en quina posició**. Quan l'ajuntament et multa, actua amb poder públic: és Dret administratiu. Quan el mateix ajuntament et lloga un local, negocia com qualsevol arrendador: ahí hi ha Dret civil.

EXEMPLE REAL

Un mateix fet, quatre branques del Dret

Un repartidor atropella un vianant mentre treballa.

- **Penal:** si hi va haver imprudència greu, pot haver-hi delictes de lesions imprudents.
- **Civil:** la víctima pot reclamar la indemnització del dany (art. 1902 CC).
- **Administratiu:** Trànsit pot sancionar la infracció i llevar punts.
- **Laboral:** si el repartidor es lesiona, hi ha accident de treball i prestacions de la Seguretat Social.

Un sol fet, quatre respostes distintes de l'ordenament, que a més poden donar-se alhora. Esta és la raó que el Dret es dividisca en branques: no perquè els fets vinguen separats, sinó perquè les respostes ho estan.

Font: Elaboració pròpia a partir del règim general de responsabilitat civil, penal, administrativa i laboral

Els valors que sostenen l'ordenament

Tot l'anterior és maquinària. Falta preguntar-se per a què. L'article 1.1 de la Constitució ho respon de manera inusualment directa: Espanya es constituïx en un Estat social i democràtic de Dret, que propugna com a **valors superiors** del seu ordenament jurídic la **llibertat**, la **justícia**, la **igualtat** i el **pluralisme polític**.

No són adorn de preàmbul. Són criteri d'interpretació i de validesa: una norma que els contradiga pot ser declarada inconstitucional. Quan el Tribunal Constitucional anul·la una llei, quasi sempre està dient que xoca amb algun d'ells o amb un dret que els desenvolupa.

CONCEPTE CLAU

Estat social i democràtic de Dret

Tres coses alhora, i les tres costen d'aconseguir:

- **De Dret:** el poder està sotmés a normes conegudes per endavant, i hi ha jutges independents que el controlen.
- **Democràtic:** eixes normes les aproven representants elegits, i es poden canviar pel mateix procediment.
- **Social:** el poder públic no només s'absté de molestar; està obligat a actuar perquè la igualtat i la llibertat siguin reals i no només formals (art. 9.2 CE).

TORNA AL CAS*El Tribunal de les Aigües*

Ara ja pots respondre la pregunta del principi. La gent obeeix els síndics perquè el costum és **font del dret** reconeguda per l'article 1 del Codi Civil, perquè la Llei Orgànica del Poder Judicial reconeix expressament eixe tribunal, i perquè les seues resolucions són executables com les de qualsevol altre.

Però fixa't en el que el cas ensenya de veritat: el Tribunal funciona sobretot perquè **els regants el consideren seu i legítim**. Un ordenament que només se sostinguera per la coercibilitat —per la por a la sanció— seria caríssim i inestable. Els que funcionen se sostenen perquè la majoria els reconeix com a propis. Eixa és la diferència entre obeeir i acatar, i és el fil que recorre les huit unitats que vénen.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

El **Dret** existix perquè hi ha conflicte i hi ha poder: fixa un procediment acceptat per a decidir i sotmet a regles el poder mateix.

- El que distinxix la **norma jurídica** de la moral, l'ús social o la norma religiosa no és el seu contingut, sinó la seua **coercibilitat**.
- Les **fonts** de l'article 1 del Codi Civil són llei, costum i principis generals, i s'apliquen en eixe ordre. La jurisprudència complementa, no crea.
- **Jerarquia, primacia i competència són tres coses distintes**: la piràmide ordena el Dret estatal, l'europeu s'imposa per primacia i l'autonòmic regix per competència.
- Les **branques** se separen per qui és part i en quina posició, no pel tema; un mateix fet en pot activar quatre alhora.
- Els **valors superiors** de l'article 1.1 CE —llibertat, justícia, igualtat i pluralisme polític— són criteri de validesa, no decoració.

Glossari

- **Dret**: conjunt de normes coercibles que ordenen la convivència en una societat i sotmeten a regles l'exercici del poder.
- **Norma jurídica**: regla que enllaça un supòsit de fet amb una conseqüència jurídica, exigible pel poder públic.
- **Coercibilitat**: possibilitat d'imposar el compliment d'una norma mitjançant la força legítima de l'Estat.
- **Ordenament jurídic**: conjunt ordenat i sistemàtic de les normes vigents en un territori, amb les seues relacions de jerarquia i competència.
- **Dret objectiu**: el conjunt de normes. **Dret subjectiu**: la facultat concreta que una norma reconeix a una persona.

- **Persona jurídica:** organització a la qual l'ordenament reconeix capacitat per a tindre drets i contraure obligacions.
- **Fonts del dret:** llei, costum i principis generals del dret (art. 1 Codi Civil).
- **Jerarquia normativa:** principi pel qual cap norma no pot contradir-ne una altra de rang superior.
- **Primacia del Dret de la Unió:** regla per la qual el jutge nacional inaplica la norma interna que contradiga una norma europea aplicable.
- **Principi de competència:** criteri que repartix matèries entre Estat i comunitats autònomes; resol els xocs que la jerarquia no pot resoldre.
- **Costum:** pràctica repetida i sentida com a obligatòria que s'aplica en defecte de llei i s'ha de provar.
- **Jurisprudència:** doctrina reiterada del Tribunal Suprem; complementa l'ordenament sense ser font en sentit estricte.
- **Dret públic / privat:** divisió de les disciplines jurídiques segons si el poder públic és part actuant com a tal o si la relació es dona entre particulars en peu d'igualtat.
- **Estat social i democràtic de Dret:** forma política en què el poder se sotmet a normes, estes emanen de representants elegits i el poder públic ha de promoure la igualtat real.

Per a aprofundir

Si esta unitat t'ha interessat, ací van alguns recursos per a anar més enllà. No cal dominar-los per a seguir el curs:

- **Codi Civil, títol preliminar (articles 1 a 16).** Per què encaixa: són huit pàgines que contenen tot el que esta unitat explica sobre fonts, jerarquia i aplicació de les normes. És el text original i es llig en mitja hora.
- **Constitució Espanyola, títol preliminar (articles 1 a 9).** Per què encaixa: ahí hi ha els valors superiors, la subjecció dels poders públics a la llei i el principi de jerarquia normativa, en la seua redacció literal.
- **BOE, secció «Códigos electrónicos».** Per què encaixa: el mateix Butlletí publica compilacions gratuïtes i actualitzades per matèries; és la manera més neta de llegir una norma vigent sense intermediaris.
- **Fitxa del Tribunal de les Aigües al Patrimoni Cultural Immaterial de la UNESCO.** Per què encaixa: documenta amb detall un cas real de dret consuetudinari en funcionament, amb material audiovisual.

Preguntes per a reflexionar

Estes preguntes no tenen una resposta única. Servixen per a discutir a classe o per a tancar la unitat:

1. Tria una norma que complisques cada dia sense pensar-la. Sabries dir de quin rang és i qui la va aprovar? Canviaria res si ho saberes?
2. Una norma jurídica és obligatòria encara que et parega injusta. Fins on arriba eixe deure? Hi ha algun cas en què desobeir siga defensable, i amb quins límits?
3. El Tribunal de les Aigües no alça acta de les seues sessions. Això el fa rapidíssim, però també irrevisable. Què hi guanyem i què hi perdem, amb un procediment així?
4. Si el Dret europeu s'imposa a l'espanyol i el valencià regix en les seues matèries, diries que les lleis de la teua comunitat són «menys importants»? Explica per què la pregunta està mal plantejada.

5. L'article 9.2 CE obliga els poders públics a promoure la igualtat *real*, no només la formal. Posa un exemple d'una mesura que perseguisca això i un altre d'una que només garantisca la igualtat formal.

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, de 27 de desembre de 1978 (BOE núm. 311). Títol preliminar, articles 1, 9 i 149.
2. Reial Decret de 24 de juliol de 1889, Codi Civil. Títol preliminar, articles 1 a 7, i article 1902.
3. Llei Orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial. Article 19, sobre tribunals consuetudinaris i tradicionals.
4. Decret 108/2022, de 5 d'agost, del Consell, pel qual s'establixen l'ordenació i el currículum de Batxillerat a la Comunitat Valenciana (DOGV) — annex de matèries optatives, Cultura Jurídica i Democràtica.
5. Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, Llei Orgànica 5/1982, reformada per la Llei Orgànica 1/2006.
6. UNESCO (2009). *Irrigators' tribunals of the Spanish Mediterranean coast: the Council of Wise Men of the plain of Murcia and the Water Tribunal of the plain of Valencia*. Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat.
7. Tractat de Funcionament de la Unió Europea, article 288, sobre reglaments, directives i decisions.

MIRAR FORA · U1

LLIBRE

Justícia. Fem el que hem de fer?

Michael J. Sandel · Debate, 2011 (ed. castellana)

Planteja amb casos concrets la pregunta que esta unitat deixa oberta: quina relació hi ha entre allò legal i allò just. Sandel fa classe a Harvard sobre això i es nota: no adoctrina, et posa en un dilema i et deixa incòmode.

Capítols 1 i 2

VÍDEO · ~10 MIN

El Tribunal de les Aigües de la Vega de València

Fitxa i material audiovisual · UNESCO, Patrimoni Cultural Immaterial

Veure una sessió real val més que qualsevol explicació sobre què significa que el costum siga font del dret. Fixa't en el poc que dura cada vista i en que ningú pren notes.

<https://ich.unesco.org/es/RL/los-tribunales-de-regantes-del-mediterraneo-espanol-el-consejo-de-hombres-buenos-de-la-huerta-de-murcia-y-el-tribunal-de-las-aguas-de-la-huerta-de-valencia-00171>

COMPTE · PODCAST · WEB

Butlletí Oficial de l'Estat

boe.es · secció de códigos electrónicos

No és un compte de xarxes, és millor: la font original, gratuïta i cercable. Acostumar-te a anar al BOE en compte d'a un resum és el millor costum que pots agafar este curs.

ACTIVITAT · 30-40 MIN

Un dia, quantes normes

Reconstruïx el teu dia d'ahir hora a hora i anota **deu situacions en què estaves complint una norma jurídica sense pensar-ho**. Per a cadascuna intenta esbrinar dues coses: de quin rang és la norma (constitució, llei, reglament, ordenança) i qui la va aprovar. No et preocupes si no trobes la norma exacta en tres o quatre casos: anota la teua millor hipòtesi i deixa-la marcada com a dubtosa.

PER A CLASSE

Poseu en comú les llistes i construïu entre tots un **mapa mural de fonts**: una piràmide gran a la pissarra on cada norma trobada va al seu escaló. Discutiu els casos dubtosos, que solen ser els més interessants —les normes del centre, les condicions d'una app, les regles d'un club—: són Dret o no? Tanqueu decidint entre tots quina de les deu normes vos sembla més discutible i per què. Duració total: 50 min.

UNITAT 2 · BLOC 2

02

Fronteres de paper: drets humans i Unió Europea

Cap ordenament no acaba a la frontera. Per damunt del Dret espanyol hi ha tractats que l'obliguen, tribunals que el corregixen i una Unió les normes de la qual s'apliquen ací sense demanar permís. Esta unitat va de saber a qui acudir quan el teu propi Estat et falla.

DURADA

6-7 sessions · 2 setmanes

CONCEPTES CLAU

globalització · ciutadania
global · subjectes del Dret
internacional · tractat
internacional · drets
humans · Nacions Unides

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar què és la globalització i per què obliga a distingir allò global d'allò local en analitzar un problema pròxim.
- Identificar els subjectes i actors de les relacions internacionals: Estats, organitzacions internacionals, persones, ONG i empreses.
- Descriure el sistema de drets humans de Nacions Unides i què es pot obtenir realment d'un comitè de tractat.
- Distingir el Tribunal Europeu de Drets Humans del Tribunal de Justícia de la Unió Europea, que no pertanyen a la mateixa organització.
- Explicar els objectius, les institucions i els tipus de norma de la Unió Europea, i reconèixer el seu efecte en la vida quotidiana.

Temps estimat de lectura: ~18 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B2.1–B2.4 ·

Prerequisits: unitat 1 (fonts del dret i jerarquia).

En acabar esta unitat sabràs:

- Què significa ser ciutadà d'un món globalitzat, més enllà de l'eslògan.
- Qui pot signar tractats, qui pot demandar i qui no, i per què.
- Com funciona de veritat el sistema de drets humans de l'ONU, i quins límits té.
- Per què Estrasburg i Luxemburg no són el mateix, encara que tothom els confonga.
- Què decidix la Unió Europea, qui ho decidix i com acaba arribant al teu mòbil.

TL;DR

90 segons

Per damunt del Dret espanyol hi ha dues capes que el condicionen i que no funcionen igual. El **Dret internacional** es basa en el consentiment de l'Estat: obliga perquè l'Estat el va acceptar, i el seu compliment depén en bona mesura de la voluntat política. El **Dret de la Unió Europea** és una altra cosa: s'aplica directament, s'imposa a la norma interna que el contradiga i té un tribunal que pot sancionar l'Estat. La diferència entre una capa i l'altra es veu millor en una pregunta concreta: si el teu propi Estat et falla, a qui acudixes i què aconseguixes realment?

CAS REAL · DILEMA

Un comité de l'ONU va condemnar Espanya el 2014, i Espanya va tardar quatre anys a pagar

Comité CEDAW, dictamen de 16 de juliol de 2014 · Tribunal Suprem, Sala Contenciosa Administrativa, sentència de juliol de 2018

Ángela González Carreño va denunciar repetidament la seua exparella per maltractaments. Tot i això, els tribunals van mantindre un règim de visites **sense vigilància** per a la filla comuna, Andrea. El 2003, durant una d'eixes visites, el pare va matar la xiqueta i es va suïcidar.

Esgotada tota la via judicial espanyola sense obtindre reparació, la mare va portar el cas al **Comité per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona (CEDAW)** de Nacions Unides. El 2014 el Comité va emetre un dictamen: Espanya havia incomplert el seu deure de diligència deguda i havia de reparar el dany i reformar les seues pràctiques.

Espanya no va fer res. Un dictamen d'un comité de l'ONU no arriba amb una comissió judicial que l'execute. Va caldre litigar una altra vegada, ara a Espanya, perquè el **Tribunal Suprem** reconeguera el 2018 que aquell dictamen obligava l'Estat i el condemnara a pagar 600.000 euros d'indemnització.

De què servix guanyar en un organisme internacional si el teu Estat decidix no fer cas?

Guarda't eixa pregunta. Tota la unitat és, en el fons, un intent de respondre-la amb precisió, perquè la resposta canvia molt segons a quina porta truques: no és el mateix un comité de l'ONU que el Tribunal d'Estrasburg, ni cap dels dos s'assembla al que fa la Unió Europea.

Un món amb les fronteres poroses

Globalització és el nom que donem a un procés vell que en les últimes dècades s'ha accelerat: persones, mercaderies, diners, dades i idees circulen a una velocitat que les fronteres estatals ja no controlen del tot. La samarreta que portes posada ha creuat tres o quatre països abans d'arribar-te; el vídeo que vas veure anit estava allotjat en un servidor d'un altre continent; el preu del pa que esmorzes depén d'una collita a milers de quilòmetres.

Per al Dret això és un problema seriós, perquè el Dret va nèixer territorial. Un Estat mana dins de les seues fronteres. Però els problemes ja no hi caben: la contaminació, l'evasió fiscal, les pandèmies, les plataformes digitals i el canvi climàtic no respecten mapes. D'ací que haja anat apareixent un dret per damunt dels Estats, fet de tractats i d'organitzacions.

CONCEPTE CLAU

Ciudadania global

Parlem de **ciudadania global** per a referir-nos a la consciència de pertànyer a una comunitat humana que va més enllà del país propi, amb problemes i responsabilitats compartides. No és una nacionalitat: ningú no té passaport del món. És una actitud, i en termes jurídics es tradueix en una cosa molt concreta: hi ha drets que et corresponen **per ser persona**, no per ser espanyol, i hi ha obligacions que el teu Estat ha acceptat davant dels altres.

Analitzar bé un problema exigix separar el que és global del que és local, perquè la solució viu en nivells distints. La pujada del preu del lloguer a la teua ciutat té una part global —tipus d'interés, inversió internacional— i una part estrictament local —llicències, sòl, ordenances municipals—. Confondre-les porta a demanar l'impossible a l'ajuntament o a resignar-se davant del que sí que es pot canviar.

Qui és qui fora de les fronteres

En Dret intern, els subjectes són fàcils: persones físiques i jurídiques. En l'internacional la llista és més rara, perquè no tots els que actuen tenen els mateixos poders.

SUBJECTE O ACTOR	POT SIGNAR TRACTATS?	POT SER DEMANDAT?	EXEMPLE
Estat	Sí, és el subjecte per excel·lència	Sí, davant de tribunals internacionals que haja acceptat	Espanya, França
Organització internacional	Sí, dins de les seues competències	Amb limitacions	ONU, Unió Europea, OMS
Persona física	No	No, però pot demandar un Estat davant de certs òrgans	Tu, davant del TEDH
ONG	No	No	Amnistia Internacional, Creu Roja
Empresa multinacional	No	Rarament, i de forma indirecta	Una tecnològica amb seu a Irlanda

La fila més interessant és la tercera. Durant segles, el Dret internacional va ser un assumpte exclusiu entre Estats: una persona no hi pintava res. El gran canvi del segle XX és que **l'individu passa a poder reclamar directament contra el seu propi Estat** davant d'òrgans internacionals. És exactament el que va fer Ángela González Carreño, i és una possibilitat que fa huitanta anys no existia.

Els drets humans i Nacions Unides

El 1945, tot just acabada la Segona Guerra Mundial, es funda l'ONU. Tres anys després, el 1948, la seua Assemblea General aprova la **Declaració Universal de Drets Humans**. Convé dir una cosa que s'omet quasi sempre: la Declaració **no és un tractat**. És una declaració solemne, sense força obligatòria directa. La seua enorme influència ve d'haver-se convertit en la referència moral i política de tot el que va vindre després.

El que sí que obliga són els tractats que la desenvolupen. El 1966 s'aproven els dos grans **Pactes**: el de Drets Civils i Polítics i el de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Després arriben els tractats sectorials, cadascun amb el seu comitè d'experts que vigila el compliment: discriminació racial, discriminació contra la dona (CEDAW), drets de la infància, persones amb discapacitat, tortura.

COM FUNCIONA

Què passa quan portes un cas a un comitè de l'ONU

1. **1 Esgotes la via interna.** Cap òrgan internacional no t'escolta si abans no has recorregut els tribunals del teu país fins al final. És un requisit, no una recomanació.
2. **2 Presentes la comunicació.** Només si el teu Estat ha acceptat el protocol que permet les queixes individuals d'eixe tractat concret.
3. **3 El comitè examina i dialoga amb l'Estat,** que presenta les seues al·legacions.
4. **4 El comitè emet un dictamen,** no una sentència: declara si hi va haver violació i recomana mesures de reparació.
5. **5 L'Estat hauria de complir.** Ací està el punt dèbil de tot el sistema: no hi ha policia internacional. El compliment depén de la pressió política, de la reputació i, com en el cas d'esta unitat, que els tribunals interns li donen efecte.

AVÍS PRÀCTIC

Dictamen no és sentència

És la distinció que més es confon. Un **dictamen** d'un comitè de tractat de l'ONU declara la violació i recomana; obliga l'Estat en tant que part del tractat, però no porta aparellada execució forçosa. Una **sentència** del Tribunal Europeu de Drets Humans condemna l'Estat, pot fixar una indemnització i la seua execució la supervisa el Comitè de Ministres del Consell d'Europa.

Les dues coses valen. Però no valen el mateix, i saber quina demanes canvia el que pots esperar.

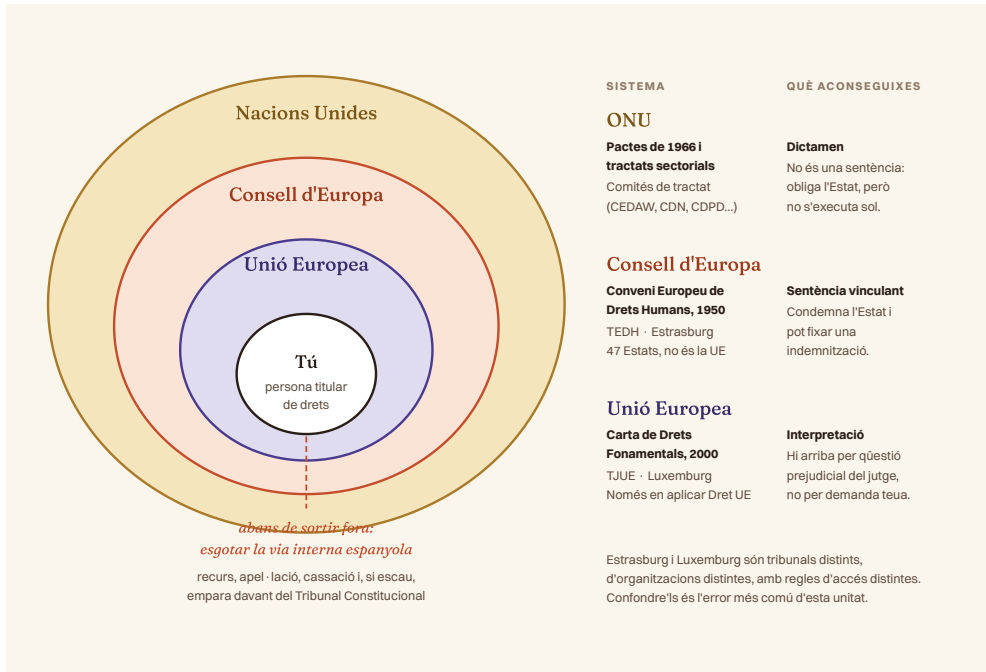

La seu europea de Nacions Unides, a Ginebra, on es reuneixen bona part dels comitès que vigilen el compliment dels tractats de drets humans. Els seus dictàmens obliguen l'Estat, però no els executa ningú més que el mateix Estat: per això poden passar anys.

Foto: United States Mission Geneva, CC BY 2.0 via Wikimedia Commons

Tres cercles, no un

Una persona a Espanya està protegida per tres sistemes superposats que la gent barreja constantment. Val la pena mirar-los junts abans de continuar.

Els tres sistemes de protecció. Estrasburg pertany al Consell d'Europa; Luxemburg, a la Unió Europea. No són la mateixa organització ni s'hi arriba igual.

El **Consell d'Europa** és una organització distinta de la Unió Europea, molt més àmplia i anterior. El seu tractat estrella és el **Conveni Europeu de Drets Humans** de 1950, i el seu tribunal és el **TEDH**, amb seu a Estrasburg. Davant d'ell **pot demandar directament una persona** contra un Estat, esgotada la via interna. Les seues sentències són vinculants.

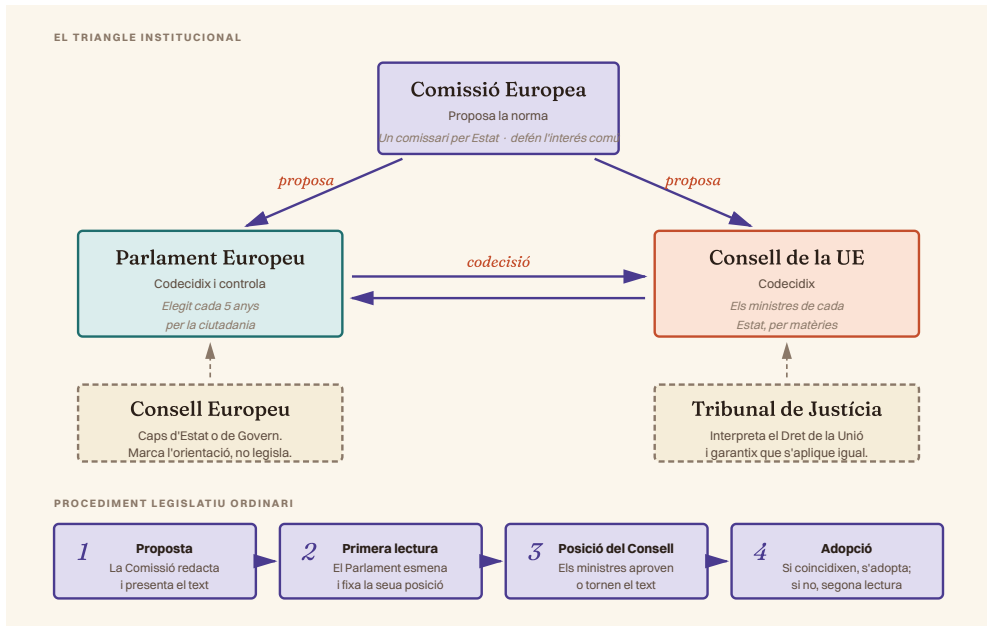
El **Tribunal de Justícia de la Unió Europea**, a Luxemburg, fa una altra cosa: interpreta el Dret de la Unió i garantix que s'aplique igual a tots els Estats. A ell no hi arribes tu amb una demanda: hi arriba el teu cas, si el jutge espanyol que el porta planteja una **qüestió prejudicial** per a preguntar com s'ha d'interpretar una norma europea.

La Unió Europea: què és i qui decidix

La Unió Europea naix d'una idea deliberadament poc romàntica. Després de dues guerres mundials, Robert Schuman i Jean Monnet proposen el 1950 posar en comú el carbó i l'acer de França i Alemanya: si les indústries que fabriquen armes estan entrelaçades, la guerra entre elles es torna materialment difícil. D'aquella comunitat de sis països ix, setanta anys després, una Unió de vint-i-set amb mercat únic, moneda compartida per bona part d'ells i un ordenament propi.

El decisiu per a nosaltres és el que els Estats van fer en entrar: **van atribuir l'exercici de competències** a la Unió. No és una aliança de cooperació com tantes altres. En les matèries

atribuïdes, qui decidix és la Unió, i el que decidix s'aplica ací.

Dalt, qui proposa i qui decidix. Baix, el recorregut d'una norma europea des de la proposta fins a la seua adopció.

Fixa't en el repartiment, perquè és més equilibrat del que se sol dir. La **Comissió** proposa i defén l'interés comú de la Unió, no el de cap país. El **Parlament Europeu**, elegit directament per la ciutadania cada cinc anys, i el **Consell de la Unió Europea**, format pels ministres de cada Estat, decidixen junts: cap dels dos no pot aprovar una norma tot sol. El **Consell Europeu** —els caps d'Estat o de Govern— marca l'orientació política però no legisla. I el **Tribunal de Justícia** interpreta.

SABIEU QUE...?

La xocolata que va estar a punt de dividir Europa

Durant quasi trenta anys, la Unió va discutir què es pot dir «xocolata». En uns països només mereixia el nom el producte amb mantega de cacau; en altres s'admetien altres greixos vegetals. Sembla una nimietat, però significava que un fabricant belga no podia vendre el seu producte a Espanya amb eixa etiqueta, i això és un obstacle al mercat interior.

La directiva que finalment ho va resoldre va permetre altres greixos vegetals fins a un límit i va obligar a indicar-ho a l'envàs. És un exemple perfecte del que fa la Unió quasi sempre: no decidix grans qüestions filosòfiques, sinó detalls concrets que afecten milions de persones i en els quals cada país arriba amb un interès industrial distint.

La mateixa Unió utilitza este cas com a exercici de simulació a les aules, i és el que representareu en esta unitat —amb una directiva distinta—.

L'hemicicle d'Estrasburg en ple. De totes les institucions de la Unió, el Parlament és l'única que tries tu directament, i des de 1979.

Foto: Diliff, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons

El cabal comunitari i els tipus de norma

El conjunt de tot el que la Unió ha produït —tractats, normes, sentències, principis— s'anomena **cabal comunitari** (*acquis communautaire*). És el que un país candidat ha d'acceptar íntegrament abans d'entrar: no es negocia el fons, es negocia el calendari.

NORMA	QUÈ FA	CAL TRANSPOSAR-LA?
Reglament	Obligatori en tots els seus elements	No: s'aplica directament a tots els Estats
Directiva	Obliga a assolir un resultat	Sí: cada Estat tria la forma i aprova la seua pròpia norma

Decisió	Obligatòria per als seus destinataris concrets	No
Recomanació i dictamen	Orienten	No obliguen

La distinció entre reglament i directiva és la que més es pregunta i la més fàcil de recordar amb un exemple. El Reglament General de Protecció de Dades és un **reglament**: el mateix text regix a Lisboa i a Tallin. En canvi, la normativa que fixa la garantia mínima dels productes que compres és una **directiva**: obliga Espanya a garantir un mínim, i Espanya ho incorpora a la seua pròpia llei, i fins i tot pot millorar-ho.

EXEMPLE REAL

Quatre coses que hui són així per una norma europea

- **Usar el mòbil a Lisboa sense recàrrec d'itinerància.** No va ser la generositat de les operadores: va ser un reglament.
- **Que un web et demane consentiment per a les galetes** i pugues demanar les teues dades. Això és el RGPD, que estudiaràs a fons a la unitat 8.
- **La garantia mínima en comprar un producte.** Ve d'una directiva europea transposada a la llei espanyola.
- **Estudiar un curs en un altre país amb reconeixement automàtic.** Erasmus+ és un programa de la Unió.

Cap d'estes quatre coses no es va decidir a Madrid. Les quatre t'afecten esta setmana.

Font: Elaboració pròpia a partir del Reglament (UE) 2016/679, del Reglament d'itinerància, de la normativa de garanties de consum i del programa Erasmus+

I ací connecta amb la unitat anterior: quan una norma espanyola contradiu una norma europea aplicable, el jutge espanyol **inaplica l'espanyola**. No cal derogar-la ni esperar el Tribunal Constitucional. Això és la **primàcia**, i és la diferència pràctica més gran entre el Dret de la Unió i la resta del Dret internacional.

TORNA AL CAS

El dictamen que Espanya va ignorar quatre anys

Ara pots respondre amb precisió. Ángela González Carreño va acudir a un **comité de tractat de l'ONU**, no al TEDH ni al TJUE. Va obtindre un **dictamen**, no una sentència executable. Per això Espanya va poder ignorar-lo durant quatre anys sense conseqüència automàtica, i per això va caldre un segon plet, ja a Espanya, per a convertir aquell dictamen en 600.000 euros.

La lliçó no és que el sistema internacional siga inútil: sense el dictamen no hi hauria hagut res a executar. La lliçó és que **la força d'una decisió internacional depén del mecanisme que la respata**, i que eixe mecanisme és més fort al Consell d'Europa que a l'ONU, i encara més fort a la Unió Europea. Triar bé la porta on truques és part de la faena jurídica.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

- La **globalització** desborda un Dret que va nàixer territorial; per això existixen tractats i organitzacions per damunt dels Estats.
- Els **subjectes** del Dret internacional no tenen els mateixos poders: només els Estats i les organitzacions signen tractats, però la persona **sí que pot reclamar** contra el seu Estat davant de certs òrgans.
- La **Declaració Universal de 1948 no és un tractat**; obliguen els Pactes de 1966 i els tractats sectorials, vigilats per comitès que emeten **dictàmens**.
- **Estrasburg no és Luxemburg**: el TEDH és del Consell d'Europa i dicta sentències vinculants a demanda d'una persona; el TJUE és de la Unió i s'hi arriba per qüestió prejudicial.
- A la Unió, la **Comissió proposa** i el **Parlament i el Consell codecidixen**; el **reglament** s'aplica directament i la **directiva** cal transposar-la.
- La **primacia** del Dret de la Unió és el que el distingeix de la resta del Dret internacional: el jutge nacional inaplica la norma interna contrària.

Glossari

- **Globalització**: procés d'intensificació dels fluxos de persones, béns, capitals, dades i idees a escala mundial, que desborda la capacitat reguladora dels Estats aïllats.
- **Ciutadania global**: consciència de pertinença a una comunitat humana més àmplia que el propi Estat, amb drets que corresponen a la persona pel fet de ser-ho.
- **Subjecte de Dret internacional**: entitat amb capacitat per a ser titular de drets i obligacions internacionals; per excel·lència, l'Estat.
- **Tractat internacional**: acord escrit entre subjectes de Dret internacional que produïx obligacions jurídiques per als qui el signen i ratifiquen.
- **Declaració Universal de Drets Humans (1948)**: text solemne de l'Assemblea General de l'ONU, sense força obligatòria directa, que és la referència de tot el sistema posterior.
- **Comité de tractat**: òrgan d'experts que vigila el compliment d'un tractat de drets humans de l'ONU i pot emetre dictàmens sobre queixes individuals.
- **Dictamen**: pronunciament d'un comitè de tractat que declara la violació i recomana reparació, sense execució forçosa automàtica.
- **Conveni Europeu de Drets Humans (1950)**: tractat del Consell d'Europa el compliment del qual controla el Tribunal Europeu de Drets Humans.
- **TEDH**: Tribunal Europeu de Drets Humans, amb seu a Estrasburg; pertany al Consell d'Europa, no a la Unió Europea.
- **TJUE**: Tribunal de Justícia de la Unió Europea, amb seu a Luxemburg; interpreta el Dret de la Unió, habitualment per qüestió prejudicial.
- **Qüestió prejudicial**: pregunta que un jutge nacional dirigeix al TJUE sobre la interpretació o validesa d'una norma europea aplicable al seu cas.
- **Cabal comunitari**: conjunt de drets i obligacions que vinculen els Estats membres, inclosos tractats, normes, sentències i principis.

- **Reglament europeu:** norma obligatòria en tots els seus elements i directament aplicable a tots els Estats membres.
- **Directiva:** norma que obliga l'Estat a assolir un resultat, deixant-li triar la forma; requereix transposició.
- **Primàcia:** regla per la qual el jutge nacional inaplica la norma interna que contradigui una norma europea aplicable.

Per a aprofundir

- **Carta de les Nacions Unides (1945) i Declaració Universal (1948).** Per què encaixa: la Declaració cap en tres pàgines i es llig en deu minuts. Val la pena llegir-la sencera una vegada a la vida, i esta és una bona ocasió.
- **EUR-Lex,** el portal oficial del Dret de la Unió. Per què encaixa: ahí hi ha el text de qualsevol reglament o directiva, gratis i en castellà, amb la fitxa de transposició. És el BOE europeu.
- **Base de dades HUDOC del TEDH.** Per què encaixa: recull les sentències d'Estrasburg, moltes traduïdes. Buscar-hi «España» dona una idea molt concreta d'on falla el nostre sistema.
- **Informes país d'Amnistia Internacional o Human Rights Watch.** Per què encaixa: mostren com una ONG, que no és subjecte de Dret internacional, hi influïx igualment a través de la documentació i la pressió pública.

Preguntes per a reflexionar

1. Si un dictamen de l'ONU no s'executa tot sol, té sentit acudir a un comitè? Què s'hi guanya a més de la reparació econòmica?
2. La Unió Europea decidix sobre matèries que els seus Estats li van atribuir. On posaries tu el límit del que un país hauria de poder cedir? Justifica-ho amb un exemple concret.
3. Una empresa multinacional pot tindre més pressupost que molts Estats i, tanmateix, no és subjecte de Dret internacional. Et sembla coherent? Quins problemes genera?
4. Busca una notícia local d'esta setmana i separa-hi allò global d'allò local. Quina part del problema podria resoldre el teu ajuntament i quina no en depèn gens?
5. El requisit d'esgotar la via interna allarga anys qualsevol reclamació internacional. Per què creus que existix? Què passaria si no existira?

BIBLIOGRAFÍA

1. Carta de les Nacions Unides, signada a San Francisco el 26 de juny de 1945.
2. Assemblea General de l'ONU (1948). *Declaració Universal de Drets Humans*, Resolució 217 A (III).
3. Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, tots dos de 16 de desembre de 1966.
4. Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW, 1979) i el seu Protocol Facultatiu (1999).
5. Comitè CEDAW, dictamen en la comunicació núm. 47/2012, *Ángela González Carreño c. Espanya*, de 16 de juliol de 2014.

6. Tribunal Suprem (Sala Contenciosa Administrativa), sentència de juliol de 2018 sobre la responsabilitat patrimonial de l'Estat derivada del dictamen CEDAW.
7. Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals, Roma, 4 de novembre de 1950.
8. Tractat de la Unió Europea i Tractat de Funcionament de la Unió Europea, versions consolidades; en especial l'article 288 TFUE.
9. Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea (2000/C 364/01).
10. Comissió Europea. *Exercici de simulació (role-play) sobre la presa de decisions de la UE: Guia del professor*. © Unió Europea.

MIRAR FORA · U2

LLIBRE

Carrer Est-Oest

Philippe Sands · Anagrama, 2017 (ed. castellana: Calle Este-Oeste)

Explica com van nèixer les dues idees que sostenen tot el Dret internacional dels drets humans —genocidi i crims contra la humanitat— seguint dos juristes que van estudiar a la mateixa ciutat sense conèixer-se. Es llig com una investigació familiar, no com un manual.

Parts I i II

VÍDEO · ~10 MIN DE VÍDEO

Exercici de simulació sobre la presa de decisions de la UE

Unió Europea · material educatiu oficial, amb vídeo introductori

És el material amb què la mateixa Unió explica el seu procediment legislatiu a l'alumnat, i la base de la simulació que fareu a classe. Veure'l abans estalvia mitja sessió d'explicacions.

https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials_es

COMPTE · PODCAST · WEB

EUR-Lex

eur-lex.europa.eu · portal oficial del Dret de la UE

Tot el Dret de la Unió, gratis i en castellà, amb la fitxa de cada norma i el seu estat de transposició. Si a la unitat 1 et vas acostumar al BOE, este és el pas següent.

ACTIVITAT · 30-40 MIN

Rastreja una norma europea fins a casa teua

Tria **un objecte o servici que hages fet servir hui** —un carregador, un envàs de menjar, una app, un bitllet de transport— i busca a EUR-Lex **una norma europea que el regule**. Anota tres dades: si és reglament o directiva, en quin any es va aprovar i què va canviar exactament per a tu. Si és una directiva, busca a més amb quina norma espanyola es va transposar.

PER A CLASSE

Poseu les troballes en un mural dividit en dues columnes, **reglaments** i **directives**, i comproveu quina de les dues apareix més. Després discutiu una pregunta incòmoda: de totes les normes trobades, quantes en coneixieu abans de buscar-les? Si la resposta és «quasi cap», què diu això sobre el debat públic al voltant de la Unió Europea? Duració total: 45 min.

UNITAT 3 · BLOC 3

03

Qui decidix què: la Constitució i els poders de l'Estat

El poder existix sempre; el que canvia és si està repartit i sotmés a regles o concentrat i lliure. Esta unitat explica com la Constitució de 1978 va trossejar el poder a Espanya, qui ocupa cada tros i què passa quan algú se n'ix del seu.

DURADA

7-8 sessions · 3 setmanes

CONCEPTES CLAU

Constitució · Estat social i democràtic de Dret · sobirania nacional · separació de poders · Corts Generals · llei orgànica

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar què significa que Espanya siga un Estat social i democràtic de Dret i on es veu cadascun d'eixos quatre adjectius.
- Descriure la composició i les funcions de les Corts Generals: legislar, aprovar els pressupostos i controlar el Govern.
- Diferenciar la funció legislativa de la potestat reglamentària i explicar per què un reglament mai no pot contradir una llei.
- Explicar les funcions de la Corona i el mecanisme del referendament com a clau de la irresponsabilitat del Rei.
- Situar els quatre nivells de l'organització territorial i aplicar el criteri de competència: què decidix cadascun i qui resol els conflictes.
- Reconéixer el Tribunal Constitucional com a garant de la Constitució i descriure les vies per les quals una norma hi pot arribar.

Temps estimat de lectura: ~22 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B3.1–B3.5 ·

Prerequisits: unitat 1 (jerarquia normativa i competència) i unitat 2 (primacia del Dret de la Unió).

En acabar esta unitat sabràs:

- Què promet exactament l'article 1 de la Constitució i per què cada paraula pesa.
- D'on ix una llei, qui la pot parar i qui té l'última paraula.
- Per què el Govern pot dictar normes sense passar pel Parlament, i fins on.
- Què fa el Rei, què no fa i per què no respon de res.

- Qui decidix sobre el teu institut, el teu hospital i la zona blava del teu carrer, que no són el mateix.

TL;DR

90 segons

Una Constitució fa dues coses: **reconeix drets i repartix poder**. La segona part és la que quasi mai no s'explica, i és la que impeditx que la primera siga paper mullat. A Espanya, la de 1978 va trossejar el poder de tres maneres distintes alhora: el va separar per **funcions** (legislatiu, executiu, judicial), el va repartir per **territoris** (Estat, comunitats, províncies, municipis) i el va sotmetre a un **àrbitre** que pot anul·lar la llei del mateix Parlament. Entendre qui ocupa cada casella és el que et permet saber, davant de qualsevol problema, a quina porta cal trucar.

CAS REAL · DILEMA

El Govern va confinar 47 milions de persones. Un any després, el Tribunal Constitucional va dir que ho havia fet amb l'instrument equivocat

Reial Decret 463/2020, de 14 de març · Tribunal Constitucional, sentència 148/2021, de 14 de juliol

El 14 de març de 2020, el Govern va declarar l'**estat d'alarma** per la pandèmia de covid-19 i, amb ell, va confinar als seus domicilis tota la població. La mesura es va aplicar durant quasi cent dies.

Un grup parlamentari va recórrer aquell decret davant del **Tribunal Constitucional**. El seu argument no era sanitari, sinó jurídic: la Constitució permet **limitar** drets en l'estat d'alarma, però **suspendre'ls** només en l'estat d'excepció, que exigix autorització prèvia del Congrés. I un confinament domiciliari general, deien, no limita la llibertat de circulació: la suspén.

El juliol de 2021, el Tribunal els va donar la raó per **sis vots contra cinc**. Va declarar inconstitucionals els apartats del decret que van imposar el confinament, sense posar en dubte que la situació fora gravíssima ni que calguera actuar. El problema no era el què, sinó el com i amb quina autorització.

La sentència no va desfer el que estava fet ni va reobrir els casos ja jutjats. Sí que va obrir la porta a revisar les **sancions** imposades per incomplir el confinament.

Si la mesura era necessària i va salvar vides, què més dona l'instrument jurídic amb què es va prendre?

Guarda la pregunta. Al final de la unitat podràs respondre-la sense necessitat d'opinar sobre la pandèmia, perquè la resposta està en com funciona el repartiment del poder: qui pot fer què, amb quina autorització i qui ho revisa.

El que promet l'article 1

La Constitució espanyola es va aprovar en referèndum el 6 de desembre de 1978 i va entrar en vigor el 29 de desembre. Té 169 articles i comença amb un que condensa tota la resta:

«Espanya es constituïx en un Estat social i democràtic de Dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític.»

«La sobirania nacional residix en el poble espanyol, del qual emanen els poders de l'Estat.»

«La forma política de l'Estat espanyol és la Monarquia parlamentària.»

Es llig en vint segons i se sol passar per damunt. Val la pena desmuntar-lo, perquè cada adjectiu és una promesa distinta i verificable.

Estat de Dret significa que el poder està sotmès a la llei, inclòs el que la fa. No n'hi ha prou que hi haja lleis: en qualsevol dictadura hi ha lleis. El que és característic és que també el governant hi estiga subjecte i que hi haja algú que li puga dir que s'ha passat. El cas que obri esta unitat és exactament això ocorrent.

Estat democràtic significa que les normes vénen, directament o indirectament, de qui les ha d'obeir. D'ací l'apartat segon: la sobirania no residix en el Rei, ni en el Govern, ni en el Parlament. Residix en el poble, i els altres l'exercixen prestada.

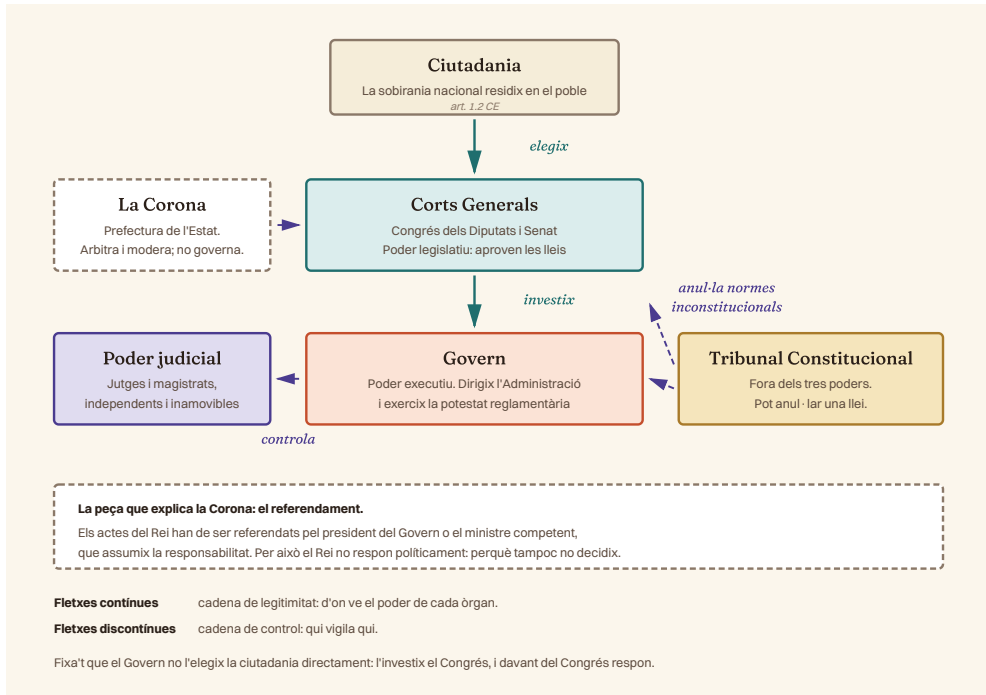
Estat social és l'adjectiu que més s'oblida i el que més discussió genera. Compromet l'Estat a alguna cosa més que a no molestar: a garantir educació, sanitat, pensions, habitatge. Moltes d'eixes promeses estan al capítol dels **principis rectors**, que no es poden reclamar directament davant d'un jutge com es reclama la llibertat d'expressió; orienten el legislador, i el seu abast real depèn de les lleis que s'aproven i del pressupost que se'ls dedique.

CONCEPTE CLAU

Les dues parts d'una Constitució

Tota Constitució té una **part dogmàtica**, que diu quins drets tenen les persones i quins valors regixen l'Estat, i una **part orgànica**, que diu quins òrgans existixen, com s'elegixen i què pot fer cadascun.

La primera és la que tothom cita. La segona és la que fa que la primera funcione, perquè un dret sense un òrgan independent que el protegisca és una declaració d'intencions. Esta unitat va, quasi sencera, de la part orgànica.

El circuit del poder: per on entra la legitimitat i per on ix el control. Fixa't que les dues fletxes van en sentits contraris.

Una Constitució difícil de canviar a propòsit

La Constitució és **rígida**: no es reforma amb una llei ordinària, sinó amb majories reforçades. I hi ha dos camins segons el que es toque.

El procediment **ordinari** exigix tres cinquens de cada cambra, i referèndum si ho demana una desena part dels membres de qualsevol de les dues. El procediment **agreguat** s'aplica quan es toca el Títol Preliminar, els drets fonamentals o la Corona: exigix dos terços de cada cambra, **dissoldre les Corts**, que les noves ratifiquen la reforma per dos terços i, a més, referèndum obligatori.

Eixa dificultat és deliberada. Una Constitució fàcil de canviar protegiria poc: la majoria de torn la reescriuria cada legislatura. En quasi cinquanta anys només s'ha reformat **tres vegades**: el 1992, per permetre votar i presentar-se a les municipals als ciutadans europeus residents; el 2011, per introduir l'estabilitat pressupostària a l'article 135; i el 2024, per substituir la paraula «disminuïts» de l'article 49 per una redacció respectuosa amb les persones amb discapacitat. Les tres, pel procediment ordinari.

Les Corts Generals: d'on ix una llei

Les **Corts Generals** representen el poble espanyol i estan formades per dues cambres que no pesen igual.

El **Congrés dels Diputats** té 350 diputats, elegits per circumscripció provincial en llistes tancades cada quatre anys com a màxim. El **Senat** es definix com a cambra de representació territorial: la majoria dels seus membres —208— s'elegixen directament per províncies, i al voltant de seixanta els designen els parlaments autonòmics.

Es diu que el nostre bicameralisme és **imperfecte**, i no és un judici de valor: és una descripció del procediment. Quan les dues cambres discrepen, el Congrés pot alçar el veto del Senat per majoria absoluta, o per majoria simple passats dos mesos. L'última paraula la té sempre el Congrés.

COM FUNCIONA

El viatge d'una llei, del paper al BOE

1. **1 Iniciativa.** El text entra com a projecte de llei si el presenta el Govern, o com a proposició de llei si el presenten les cambres, una comunitat autònoma o 500.000 firmes de ciutadans.
2. **2 Presa en consideració i esmenes.** Els grups presenten esmenes a la totalitat — que poden tornar el text— o a l'articulat.
3. **3 Comissió i ponència.** Un grup reduït de diputats especialistes treballa el text article per article. Ací es decidix, a la pràctica, quasi tot.
4. **4 Ple del Congrés.** Debat i votació del text. Si és **lleï orgànica**, cal majoria absoluta en una votació final sobre el conjunt.
5. **5 Senat.** Disposa de dos mesos per vetar o esmenar. El Congrés pot alçar el veto.
6. **6 Sanció, promulgació i publicació.** El Rei sanciona i promulga; la llei es publica al **BOE** i entra en vigor als vint dies, llevat que ella mateixa diga una altra cosa.

AVÍS PRÀCTIC

Llei orgànica i llei ordinària no es diferencien per importar més

És l'error més comú. Una **lleï orgànica** no és una llei «superior»: té el mateix rang que una d'ordinària. Es diferencia en dues coses: en la **matèria** —desenvolupament de drets fonamentals, estatuts d'autonomia, règim electoral general— i en la **majoria** que necessita, que és absoluta al Congrés.

Dit d'una altra manera: no és que siga més important, és que la Constitució va voler que certes matèries no es pogueren canviar amb una majoria qualsevol. Una llei ordinària no pot regular matèria reservada a orgànica, i una d'orgànica no pot envair el que no li correspon.

El Congrés dels Diputats. Per ací comença i acaba el camí d'una llei: el Senat la pot vetar o esmenar, però si les dues cambres no s'hi posen d'acord, l'última paraula és d'esta.

Foto: Selbymay, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons

Legislar no és l'única cosa que fan

Les Corts tenen dues funcions més tan importants com la d'aprovar lleis, i bastant més visibles al telenotícies.

La primera és **aprovar els Pressupostos Generals de l'Estat**, que és on una promesa política es convertix en diners o es queda en no res. Un govern que no aconsegueix aprovar els seus pressupostos està governant amb els de l'any anterior.

La segona és **controlar el Govern**. Ahí caben les preguntes i interpel·lacions de les sessions de control, les comissions d'investigació i, sobretot, dos instruments majors:

- La **qüestió de confiança**: la planteja el president del Govern per comprovar si continua tenint suport. N'hi ha prou amb la majoria simple. Si la perd, dimitix.
- La **moció de censura**: la presenten almenys una desena part dels diputats i és **constructiva**, és a dir, ha d'incloure un candidat alternatiu. Si prospera per majoria absoluta, el candidat proposat queda automàticament investit.

SABIEU QUE...?

Per què la moció de censura espanyola obliga a portar un recanvi

El requisit de presentar candidat no és un caprici de redacció: és una lliçó apresada de la República de Weimar alemanya. Allí, als anys trenta, partits que s'odiaven entre ells podien votar junts per tombar un govern sense posar-se d'acord en res més. El resultat eren crisis encadenades i un país ingovernable.

La solució que Alemanya va adoptar després de la guerra, i que Espanya va copiar el 1978, va ser la **censura constructiva**: per fer fora algú t'has de posar d'acord en qui el substitueix. Enderrocar exigeix construir.

De les mocions de censura presentades en democràcia a Espanya, molt poques han prosperat. El disseny funciona: fa difícil enderrocar sense alternativa.

El Govern: governar és aplicar, i també normar

El president del Govern no l'elegix la ciutadania. L'**investix el Congrés**, i eixa diferència explica moltes coses: per això respon davant del Congrés i no davant de les urnes, i per això pot caure a mitja legislatura sense que ningú torne a votar.

Després d'unes eleccions, el Rei consulta els grups i proposa un candidat. En la primera votació cal majoria absoluta; quaranta-huit hores després n'hi ha prou amb la majoria simple. Si en dos mesos ningú no és investit, les Corts es dissolen i hi ha eleccions noves.

Una vegada investit, el Govern —president, vicepresidents i ministres— dirigeix la política interior i exterior, l'Administració i la defensa. I exercix una cosa que convé entendre bé: la **potestat reglamentària**.

CONCEPTE CLAU

Potestat reglamentària

És el poder del Govern i de l'Administració per dictar **normes jurídiques** —reglaments, reials decrets, ordres ministerials— sense passar pel Parlament.

Existix per una raó pràctica: el Parlament no pot regular cada detall. La llei fixa que cal traure's el carnet per conduir; el reglament detalla quantes preguntes té l'examen. Però la potestat reglamentària té un límit absolut que ja vas veure a la unitat 1: **un reglament mai no pot contradir una llei, ni regular el que la llei es reserva a si mateixa**. Si ho fa, els tribunals l'anul·len.

Legislar i reglamentar no són el mateix. Qui legisla representa la sobirania; qui reglamenta només desenvolupa el que aquella va decidir.

Hi ha dues figures que trenquen aparentment esta lògica, i que ja coneixes de la unitat 1. El **decret llei** permet al Govern dictar una norma amb rang de llei en cas d'extraordinària i urgent necessitat, a condició que el Congrés la convalide en trenta dies. El **decret legislatiu** el dicta el Govern perquè les Corts li han delegat expressament eixa tasca. En tots dos casos el Parlament continua manant: en el primer, ratificant; en el segon, delegant i fixant límits.

L'Administració i el govern obert

Davall del Govern hi ha l'**Administració pública**, que és la maquinària que executa: ministeris, conselleries, ajuntaments, hospitals, instituts. La Constitució li imposa al seu article 103 un mandat que convé recordar quan un s'enfronta a una finestra: servix **amb objectivitat** els interessos generals i actua **amb sotmetiment ple a la llei i al Dret**. No servix el partit que governa: servix l'interés general, i qui hi treballa ho fa sota els principis de mèrit i capacitat.

D'ací naix la idea de **govern obert**: si l'Administració és de tots, tots haurien de poder veure què fa. La Llei 19/2013 de transparència ho va concretar en tres coses: obligació de publicar certa informació sense que ningú la demane, **dret d'accés** de qualsevol persona a informació pública, i regles de bon govern amb sancions.

EXEMPLE REAL

Com es demana informació pública, a la pràctica

Qualsevol persona major d'edat pot demanar informació a una Administració **sense motivar la sol·licitud**. No cal explicar per a què la vols: és un dret, no un favor.

- Se sol·licita pel Portal de Transparència de l'Administració corresponent, amb identificació electrònica.
- L'Administració té **un mes** per contestar, ampliable.
- Només la pot denegar per causes taxades: seguretat nacional, protecció de dades personals, secret professional, entre altres. Ha de dir en quina es basa.
- Si denega o no contesta, es pot reclamar davant del **Consell de Transparència i Bon Govern**, gratis i sense advocat.

Preguntes que s'han respost per esta via: quant va costar una obra municipal, quants dies de baixa acumula una plantilla, quins informes tècnics van avalar una decisió. Preguntes que se solen denegar: les que identifiquen persones concretes.

Font: Llei 19/2013, de 9 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern · Portal de Transparència de l'Administració General de l'Estat

La Corona: què fa exactament el Rei

La Constitució definix Espanya com a **monarquia parlamentària**. L'ordre de les dues paraules importa: el substantiu és «monarquia», però l'adjectiu «parlamentària» és el que mana, perquè significa que el poder polític real està al Parlament i al Govern que este investix.

El Rei és el **cap de l'Estat**, símbol de la seua unitat i permanència. La Constitució diu que «arbitra i modera el funcionament regular de les institucions». És una fórmula deliberadament vaga, i la manera d'entendre-la és mirar el que fa a la pràctica: sanciona i promulga les lleis que les Corts ja han aprovat, convoca eleccions quan toca, proposa candidat a la presidència després de consultar els grups, nomena qui el Congrés ha investit, acredita ambaixadors i exercix el comandament suprem honorífic de les Forces Armades.

Cap d'eixes funcions no és discrecional. En totes, el Rei formalitza una decisió que ha pres un altre.

AVÍS PRÀCTIC

El referendament, o per què el Rei no respon de res

La Constitució declara que la persona del Rei és inviolable i no està subjecta a responsabilitat. Dit així sona a privilegi arbitrari. La peça que ho explica és el **referendament**.

Els actes del Rei **no són vàlids sense la firma d'un altre**: normalment el president del Govern o el ministre competent; en la proposta de candidat a la presidència, el president del Congrés. I la Constitució hi afegia la frase decisiva: d'eixos actes **responen les persones que els referenden**.

És a dir: el Rei no respon perquè tampoc no decidix. Qui decidix és qui referenda, i eixe sí que respon políticament davant del Parlament. Irresponsabilitat i absència de poder són les dues cares de la mateixa moneda; separar-les és el que convertix esta figura en incomprensible.

La successió segueix l'ordre de primogenitura i representació, amb una regla que la mateixa Constitució manté i que és objecte de debat des de fa dècades: la **preferència del home sobre la dona** en el mateix grau. Canviar-la exigiria el procediment agreujat de reforma, amb dissolució de les Corts i referèndum, perquè afecta el Títol II. És un bon exemple de com la rigidesa constitucional protegeix, però també congela.

Un Estat, quatre nivells

Espanya no és un Estat federal ni tampoc un Estat centralitzat: la Constitució reconeix la unitat de la Nació i, alhora, garantix el dret a l'autonomia de nacionalitats i regions. El resultat, construït al llarg dels anys huitanta, és l'**Estat autonòmic**.

La seua regla bàsica és la que ja vas veure a la unitat 1 i convé repetir perquè quasi ningú no l'aplica bé: entre l'Estat i una comunitat autònoma **no hi ha jerarquia, hi ha competència**. Cap llei autonòmica no és inferior a una llei estatal; simplement regulen matèries distintes. Una llei de l'Estat sobre una matèria autonòmica és tan invàlida com a l'inrevés.

QUATRE NIVELLS, CAP PER DAMUNT D'UN ALTRE

NIVELL				NORMA QUE EL REGULA				EL GOVERNA				EXEMPLE DE DECISIONS			
Estat <i>Tot el territori</i>				Constitució de 1978 Competències de l'art. 149				Corts Generals i Govern d'Espanya				El Codi Penal. El salari mínim.			
Comunitat Valenciana <i>Una de les 17 comunitats</i>				Estatut d'Autonomia LO 5/1982, reformat el 2006				Corts Valencianes, Consell i el seu president				El currículum del teu institut. Els hospitals públics.			
Província <i>Alacant, Castelló, València</i>				Llei 7/1985, de Bases del Règim Local				La Diputació, elegida pels regidors				Carreteres entre pobles. Suport a municipis xicotets.			
Municipi <i>El nivell més proper a tu</i>				La mateixa Llei 7/1985 i les ordenances municipals				L'Ajuntament: alcalde i regidors, elegits cada 4 anys				La llicència d'obres. La zona blava. L'horari de festes.			

Les caixes tenen la mateixa amplària a propòsit.

Cap d'estos nivells no mana sobre els altres: cadascun decidix les matèries que la Constitució i l'Estatut li atribueixen. Quan dos es pensen que tenen la mateixa competència, no guanya el més gran: ho resol el Tribunal Constitucional, i de vegades dona la raó a la comunitat autònoma.

Els quatre nivells tenen la mateixa amplitud a propòsit: no formen una piràmide, sinó un repartiment de matèries.

La norma que diu què assumix cada comunitat és el seu **Estatut d'Autonomia**. No és una constitució regional: és una **llei orgànica** de l'Estat, aprovada per les Corts Generals, que forma part de l'anomenat bloc de la constitucionalitat. El de la Comunitat Valenciana és de 1982 i es va reformar a fons el 2006.

D'ell naixen les institucions valencianes: les **Corts Valencianes**, amb 99 diputats i diputades elegits cada quatre anys, que aproven les lleis autonòmiques i el pressupost; el **Consell**, que és el govern; i el **president de la Generalitat**, investit per les Corts igual que el president del Govern ho és pel Congrés.

Davall hi ha els **ens locals**. Les tres **diputacions provincials** —Alacant, Castelló i València— no s'elegixen directament: els seus membres ixen d'entre els regidors electes, i la seua funció principal és sostindre els municipis xicotets, que no podrien prestar serveis tots sols. Els **ajuntaments** són el nivell més pròxim i el que més es nota: llicències, urbanisme, residus, ordenances, zona blava.

SABIEU QUE...?

El teu institut el paguen tres administracions distintes

Val la pena veure-ho amb un exemple que tens davant. L'edifici del teu institut sol ser competència de la **comunitat autònoma**, que també contracta el professorat, fixa el currículum dins del marc estatal i paga les nòmines. Els **ensenyaments mínims** i l'estructura del batxillerat els fixa l'**Estat**, per això el títol val igual a Bilbao que a Elx. I el manteniment de l'entorn, els accessos o la neteja viària del carrer on està depenen de l'**ajuntament**.

Quan alguna cosa falla, la primera pregunta útil no és «de qui em queixe?», sinó «de qui és la competència?». Reclamar al nivell equivocac no és que siga lent: és que no porta enlloc.

L'àrbitre: el Tribunal Constitucional

Queda una peça. Si el Parlament representa la sobirania i aprova lleis, qui li pot dir que una de les seues lleis vulnera la Constitució? La resposta espanyola és un òrgan creat per a això i només per a això.

El **Tribunal Constitucional** no forma part del poder judicial: no és l'última instància dels jutjats ordinaris, sinó un òrgan separat que només jutja la conformitat amb la Constitució. El componen **dotze magistrats** amb mandat de nou anys, proposats pel Congrés (quatre), el Senat (quatre), el Govern (dos) i el Consell General del Poder Judicial (dos).

La seu del Tribunal Constitucional, a Madrid. No està per damunt del Tribunal Suprem: està fora de la piràmide judicial, perquè només jutja una cosa, si allò que revisa s'ajusta o no a la Constitució.

Foto: K3T0, CC BY 3.0 via Wikimedia Commons

Hi ha quatre vies principals per arribar-hi, i confondre-les és l'error clàssic:

VIA	QUI LA FA SERVIR	CONTRA QUÈ
Recurs d'inconstitucionalitat	President del Govern, Defensor del Poble, 50 diputats o 50 senadors, governs i parlaments autonòmics	Una norma amb rang de llei, en els tres mesos següents
Qüestió d'inconstitucionalitat	Un jutge, enmig d'un plet	La llei que hauria d'aplicar i li sembla inconstitucional
Recurs d'empara	Qualsevol persona afectada, esgotada la via judicial	La vulneració dels seus drets fonamentals
Conflicte de competències	L'Estat o una comunitat autònoma	Una norma o acte de l'altre que invadix el seu àmbit

La quarta fila és la que sosté l'Estat autonòmic. Quan l'Estat i una comunitat es pensen que tenen la mateixa competència, no guanya el més gran ni el que va arribar abans: decidix el Tribunal Constitucional interpretant el repartiment de la Constitució i de l'Estatut. I amb certa freqüència dona la raó a la comunitat autònoma.

TORNA AL CAS

El confinament declarat inconstitucional

Ja pots respondre sense opinar sobre la pandèmia.

El Govern tenia poder per actuar, però **cada instrument ve amb la seua autorització i els seus límits**. L'estat d'alarma el declara el Govern i permet *limitar* drets; el d'excepció exigix *autorització prèvia del Congrés* i permet *suspendre'ls*. Si un confinament domiciliari general equival a una suspensió, l'instrument correcte era el segon, i amb ell hauria sigut el Congrés —no el Govern tot sol— qui l'autoritzara.

Per això «tant se val l'instrument si la mesura era necessària» és una resposta perillosa: l'instrument **és** el que determina qui ha de donar el permís i quant control hi ha. I fixa't en el detall final: el Tribunal Constitucional va poder anul·lar un decret del Govern en plena emergència, amb sis vots contra cinc i amb la societat dividida. Això —que un poder pugui ser corregit per un altre, i que la decisió es publique amb els vots discrepants inclosos— és literalment el que significa Estat de Dret.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

L'article 1 tanca quatre promeses verificables: Estat **de Dret** (el poder obeeix la llei), **democràtic** (la sobirania és del poble), **social** (garantix prestacions) i **monarquia parlamentària** (el poder està al Parlament).

- Les **Corts Generals** legislen, aproven els pressupostos i controlen el Govern; el bicameralisme és imperfecte i l'última paraula la té sempre el **Congrés**.
- La **lleí orgànica** no és superior a l'ordinària: es distingix per la seua matèria reservada i per exigir majoria absoluta.
- El president del Govern **l'investix el Congrés**, no l'elegixen les urnes; per això respon davant del Congrés i pot caure sense eleccions noves.
- La **potestat reglamentària** permet al Govern normar sense el Parlament, però un reglament mai no pot contradir una llei.
- El **referendament** explica la Corona: el Rei no respon perquè no decidix; respon qui firma amb ell.
- Entre Estat i comunitats autònomes regix la **competència, no la jerarquia**; l'**Estatut** diu què assumix cada comunitat i el **Tribunal Constitucional** resol els conflictes.

Glossari

- **Constitució:** norma suprema de l'ordenament, que reconeix drets i organitza els poders de l'Estat, i a la qual totes les altres normes s'han d'ajustar.
- **Estat de Dret:** forma d'organització en què tots els poders públics, inclòs el govern, estan sotmesos a la llei i controlats per tribunals independents.
- **Sobirania nacional:** titularitat última del poder polític, que la Constitució atribueix al poble espanyol.
- **Part dogmàtica:** secció de la Constitució que recull els valors, principis i drets fonamentals.
- **Part orgànica:** secció que regula els òrgans de l'Estat, la seua composició i les seues funcions.
- **Rigidesa constitucional:** exigència de majories reforçades i procediments especials per reformar la Constitució.
- **Corts Generals:** òrgan que representa el poble espanyol, format pel Congrés dels Diputats i el Senat.
- **Bicameralisme imperfecte:** sistema de dues cambres en què una d'elles, ací el Congrés, té la decisió final.
- **Llei orgànica:** llei reservada a determinades matèries —drets fonamentals, estatuts d'autonomia, règim electoral— que exigix majoria absoluta del Congrés.
- **Moció de censura constructiva:** instrument de control que exigix incloure un candidat alternatiu a la presidència per poder enderrocar el Govern.
- **Qüestió de confiança:** consulta que el president planteja al Congrés sobre el seu programa o una declaració política; si la perd, ha de dimitir.

- **Investidura:** votació del Congrés per la qual s'atorga la confiança a un candidat a president del Govern.
- **Potestat reglamentària:** poder del Govern i l'Administració per dictar reglaments, sempre subordinats a la llei.
- **Reglament:** norma dictada pel poder executiu, jeràrquicament inferior a la llei i nul·la si la contradue.
- **Govern obert:** model d'actuació pública basat en la transparència, la participació i la rendició de comptes.
- **Dret d'accés a la informació pública:** facultat de qualsevol persona de sol·licitar informació en poder de les Administracions, sense necessitat de motivar la petició.
- **Monarquia parlamentària:** forma política en què la prefectura de l'Estat és hereditària i simbòlica, i el poder efectiu residix en el Parlament i el Govern que este investix.
- **Referendament:** firma d'una altra autoritat que dona validesa als actes del Rei i trasllada a qui firma la responsabilitat per ells.
- **Estat autònom:** model territorial espanyol, basat en la unitat de la Nació i l'autonomia de nacionalitats i regions.
- **Estatut d'Autonomia:** llei orgànica que constituïx la norma institucional bàsica d'una comunitat autònoma.
- **Competència:** conjunt de matèries sobre les quals un poder públic pot decidir vàlidament.
- **Diputació provincial:** ens local de segon grau, amb membres elegits entre els regidors, que assistix els municipis de la província.
- **Tribunal Constitucional:** òrgan aliè al poder judicial que controla la constitucionalitat de les lleis, empara els drets fonamentals i resol els conflictes de competència.
- **Recurs d'empara:** via per la qual una persona acudix al Tribunal Constitucional al·legant la vulneració dels seus drets fonamentals, esgotada la via judicial.

Per aprofundir

- **El text de la Constitució al web del Congrés**, amb cercador i notes. Per què encaixa: els articles 1, 62, 64, 97, 103 i 149 es lliguen en vint minuts i són literalment el guió d'esta unitat. Llegir-los a la font canvia la sensació d'estudiar «resums de resums».
- **El Portal de Transparència** de l'Administració General de l'Estat i el de la Generalitat Valenciana. Per què encaixa: no és teoria. S'hi entra, s'hi busca i es veu què publica de veritat cada Administració sobre contractes, sous i subvencions.
- **La sentència 148/2021 del Tribunal Constitucional**, al cercador de jurisprudència del mateix Tribunal. Per què encaixa: inclou els **vots particulars** dels cinc magistrats que van discrepar. Llegir les dues cares d'una decisió ajustada ensenya més Dret que qualsevol esquema.
- **L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana**, títol III. Per què encaixa: ahí està, en llenguatge clar, la llista del que decidix el govern valencià sobre la teua educació i la teua sanitat.

Preguntes per reflexionar

1. Reformar la Constitució és deliberadament difícil. On posaries tu l'equilibri entre estabilitat i capacitat d'adaptació? Defensa la teua resposta amb un exemple concret d'article.
2. El president del Govern no l'elegixes tu directament. Et sembla un defecte democràtic o una conseqüència lògica del sistema parlamentari? Què hi guanyaries i què hi perdries amb l'elecció directa?

3. Si el Rei no decidix res, per a què servix la figura? Busca un argument a favor i un altre en contra que no siguen emocionals.
 4. Tria un problema real del teu municipi i esbrina de quin nivell és la competència. Coincidix amb el nivell al qual la gent se sol queixar?
 5. Dotze magistrats poden anul·lar una llei aprovada per 350 diputats elegits. És això antidemocràtic, o justament el contrari? Argumenta les dues posicions abans de quedar-te amb una.
-

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, de 27 de desembre de 1978. *BOE* núm. 311, de 29 de desembre de 1978.
2. Reforma de l'article 13.2 de la Constitució, de 27 d'agost de 1992; reforma de l'article 135, de 27 de setembre de 2011; reforma de l'article 49, de 15 de febrer de 2024.
3. Llei Orgànica 2/1979, de 3 d'octubre, del Tribunal Constitucional.
4. Llei Orgànica 5/1985, de 19 de juny, del Règim Electoral General.
5. Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, modificada per la Llei Orgànica 1/2006, de 10 d'abril.
6. Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les Bases del Règim Local.
7. Llei 19/2013, de 9 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern.
8. Llei 50/1997, de 27 de novembre, del Govern.
9. Reial Decret 463/2020, de 14 de març, pel qual es declara l'estat d'alarma per a la gestió de la situació de crisi sanitària ocasionada per la covid-19.
10. Tribunal Constitucional, sentència 148/2021, de 14 de juliol, amb vots particulars.

MIRAR FORA · U3

LLIBRE

Anatomia d'un instant

Javier Cercas · Mondadori, 2009

Reconstruïx els trenta-cinc minuts del 23-F de 1981 preguntant-se per què tres homes es van quedar asseguts quan tots els altres es van tirar a terra. És el millor relat disponible de què significava, en aquell moment i en aquell país, que una Constitució de tres anys aguantara.

Primera part

VÍDEO · ~20 MIN D'UN FRAGMENT

Sessió de control al Govern

Congrés dels Diputats · retransmissió pública, dimecres alterns

Veure vint minuts reals de preguntes al Govern val més que qualsevol explicació sobre la funció de control. Es veu el format, el temps taxat, el paper de la presidència i, de passada, quant es respon i quant s'esquiva.

<https://www.congreso.es/videoteca>

COMPTE · PODCAST · WEB

Portal de Transparència

transparencia.gob.es · Administració General de l'Estat

És el govern obert convertit en un cercador. Contractes, subvencions, retribucions d'alts càrrecs i agendes, sense demanar permís a ningú.

ACTIVITAT · 30 MIN

De qui és la competència?

Reunix **cinc queixes reals** sobre serveis públics: poden ser teues, de la teua família o tretes de les xarxes del teu ajuntament. Per a cadascuna, esbrina **quin nivell té la competència** —Estat, Comunitat, diputació o ajuntament— i anota en quina norma ho has comprovat. Marca aquelles en què la gent es queixava al nivell equivocat.

PER A CLASSE

Poseu totes les queixes a la pissarra classificades per nivell i compteu quantes estaven mal dirigides. Després, discutiu dues preguntes: per què el nivell més visible —l'ajuntament— acaba rebent queixes que no pot resoldre? I quines conseqüències té per al debat públic que la ciutadania no sàpiga qui decidix què? Durada total: 45 min.

UNITAT 4 · BLOC 4

04

Persona, família i propietat: el Dret civil de la teua vida

Nàixer, complir diuuit anys, llogar un pis, heretar, pujar una cançó a internet o discutir amb el veí de dalt són actes jurídics, encara que ningú no els diga així. Esta unitat va del Dret que uses cada dia sense saber que l'estàs usant.

DURADA

8-9 sessions · 3 setmanes

CONCEPTES CLAU

Dret civil · responsabilitat civil · personalitat jurídica · capacitat jurídica i d'obrar · drets de la personalitat · mesures de suport

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar quines relacions regula el Dret civil i distingir la responsabilitat civil contractual de l'extracontractual.
- Diferenciar capacitat jurídica i capacitat d'obrar, i descriure el model de mesures de suport vigent des de 2021.
- Identificar els drets de la personalitat i reconèixer situacions quotidianes en què es vulneren.
- Descriure els efectes jurídics del matrimoni, la filiació i el divorci, i explicar què és el règim econòmic matrimonial.
- Calcular com es repartix una herència amb testament i sense, aplicant les regles de la legítima.
- Distingir els principals contractes civils i saber què comprovar abans de firmar un contracte d'arrendament.
- Diferenciar la propietat intel·lectual de la industrial i explicar què protegeix cadascuna i durant quant de temps.

Temps estimat de lectura: ~24 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B4.1–B4.5 ·

Prerequisits: unitat 1 (branques del Dret i fonts) i unitat 3 (repartiment de competències).

En acabar esta unitat sabràs:

- Per què respondre d'un dany no és el mateix que ser castigat per ell.
- Què canvia el dia que fas diuuit anys, jurídicament parlant.
- Què pot i què no pot decidir algú quan fa testament.
- Què mirar abans de firmar el teu primer contracte de lloguer.
- De qui és una cançó que puges a internet, i durant quant de temps.

TL;DR

90 segons

El **Dret civil** regula les relacions entre particulars: qui eres davant de la llei, amb qui formes família, què tens i què passa amb tot això quan mors. És la branca més antiga i la que més t'afecta, precisament perquè no es nota. Tres idees la recorren sencera: la **personalitat**, que et convertix en subjecte de drets; l'**autonomia de la voluntat**, que et permet obligar-te per contracte; i els **límits** que la llei posa a eixa autonomia quan hi ha algú més feble o algú amb dret preferent. La legítima dels fills, la protecció de l'inquilí i els drets morals d'un autor són tres formes del mateix límit.

CAS REAL · DILEMA

Un pare va desheretar els seus dos fills perquè feia anys que no li dirigien la paraula. El Tribunal Suprem li va donar la raó

Tribunal Suprem, Sala Primera, sentència de 3 de juny de 2014, i sentència 59/2015, de 30 de gener

El Codi Civil espanyol és de 1889 i permet **desheretar** un fill només per causes taxades, escrites fa més d'un segle. Una d'elles és haver maltractat «d'obra» el pare o la mare.

Un home va desheretar els seus dos fills al·legant que feia anys que no es relacionaven amb ell, en una situació d'abandonament emocional durant la seua malaltia. Els fills van recórrer: allò, deien, no era maltractament «d'obra». No hi va haver colps.

El 2014 el **Tribunal Suprem** va resoldre que el **maltractament psicològic continuat** pot integrar-se en eixa causa del Codi Civil. Un text de 1889 va passar així a cobrir una forma de dany que els seus redactors no haurien sabut anomenar.

La decisió va obrir un debat que continua viu: si la desheretació s'amplia, la **legítima** —eixa part de l'herència que la llei reserva als fills— es debilita. I la legítima existix precisament perquè ningú no puga deixar la seua descendència sense res per un enfado.

Fins on arriba la llibertat de decidir qui hereta el que és teu?

Guarda la pregunta. Per respondre-la cal saber abans què és exactament la legítima i per què existix, i això arriba a mitja unitat.

El Dret que t'acompanya sense que te n'adones

El **Dret civil** regula les relacions entre particulars en peu d'igualtat: ni hi ha una Administració manant ni un Estat castigant. Només persones que compren, lloguen, es casen, tenen fills, presten diners, hereten i, de vegades, es fan mal.

La seua norma central és el **Codi Civil**, de 1889, que continua vigent amb centenars de reformes damunt. És el text legal més llarg dels que estudiaràs, i eixa longevitat explica moltes de les seues rareses: hi conviu llenguatge huitcentista amb reformes d'este mateix segle.

El primer que convé aclarir és què significa **respondre** civilment, perquè la paraula es confon constantment amb la responsabilitat penal.

CONCEPTE CLAU

Responsabilitat civil

La responsabilitat civil obliga a **reparar el dany causat**: pagar, reposar, indemnitzar. No castiga: repara. És distinta de la penal, que imposa una pena per un delict, encara que un mateix fet pot generar les dues alhora.

N'hi ha dues classes:

- **Contractual**: incomplixes el que havies pactat. Vas contractar una reforma i no la vas fer; respons davant de l'altra part del contracte.
- **Extracontractual**: danyes algú amb qui no tenies cap acord previ. L'article 1902 del Codi Civil ho diu en una línia que convé conèixer: qui per acció o omissió causa dany a un altre, intervenint culpa o negligència, està obligat a reparar el dany causat.

Si el teu gos mossega un desconegut, no hi ha contracte entre vosaltres i respons igual. Per això existixen les assegurances de responsabilitat civil: no cobrixen multes, cobrixen reparacions.

Ser persona davant del Dret

Tot l'edifici civil es recolza en un concepte: la **personalitat jurídica**, que és l'aptitud per ser titular de drets i obligacions. En el Dret espanyol la personalitat d'una persona física s'adquirix amb el **naixement** i s'extingix amb la **mort**. Entre eixos dos moments, eres algú per a l'ordenament.

D'ací se'n deriven dues capacitats que es confonen a diari i no són el mateix:

	QUÈ ÉS	QUI LA TÉ
Capacitat jurídica	Aptitud per ser titular de drets i obligacions	Tota persona, des que naix. No admet graus
Capacitat d'obrar	Aptitud per exercir-los un mateix, amb eficàcia	S'adquirix plenament amb la majoria d'edat

Un bebé de tres dies pot ser propietari d'un pis: té capacitat jurídica. No el pot vendre: no té capacitat d'obrar. Els seus progenitors actuen per ell, amb límits i, per a actes importants, amb autorització judicial.

La majoria d'edat s'assolix als **díhuit anys**, i amb ella arriba un canvi jurídic complet: pots contractar, votar, casar-te, obrir una empresa, respondre dels teus deutes i ser jutjat com a adult. També existix l'**emancipació**, que anticipa bona part d'eixos efectes als setze, encara que l'emancipat encara necessita consentiment per prendre diners a préstec o vendre immobles.

AVÍS PRÀCTIC

Ja no s'incapacita ningú

Durant més d'un segle, el Dret espanyol responia a la discapacitat **substituint** la voluntat de la persona: un jutge la declarava incapaç i li nomenava un tutor que decidia per ella.

La **Llei 8/2021** va girar el model, en compliment de la Convenció de l'ONU sobre els drets de les persones amb discapacitat. Ja no s'incapacita: s'establixen **mesures de suport** perquè la persona puga exercir la seua capacitat **per si mateixa**. El suport assistix, acompanya i explica; només excepcionalment representa.

El canvi de vocabulari no és cosmètic. Abans es preguntava «pot esta persona decidir?». Ara es pregunta «quins suports necessita per decidir?». És una de les reformes més profundes del Codi Civil en dècades.

Al costat de les persones físiques hi ha les **persones jurídiques**: associacions, fundacions, societats mercantils. No existixen físicament, però el Dret les tracta com a subjectes: tenen nom, domicili, patrimoni propi i poden demandar i ser demandades. Eixa separació entre el patrimoni de la societat i el dels seus socis és la raó de ser de figures com la societat limitada.

Un Registre Civil qualsevol. Ací s'anota el que el Dret considera que eres: naixement, nom, nacionalitat, matrimoni, defunció. Res d'això es prova amb el que tu digues, sinó amb el que consta en esta oficina.

Foto: El Pantera, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Els drets de la personalitat

Hi ha drets que no es compren, no es venen i no es poden cedir, perquè van units a la persona: són els **drets de la personalitat**. La Constitució els recull i una llei de 1982 els protegeix civilment.

- **Vida i integritat física i moral.**

- **Honor:** la reputació de la persona davant d'imputacions que la desmereixen.
- **Intimitat personal i familiar:** l'esfera que un decidix no compartir.
- **Pròpia imatge:** ningú no pot captar, reproduir o publicar la teua imatge sense consentiment, llevat d'excepcions taxades.
- **Nom i identitat.**

Són **irrenunciables i imprescriptibles**: no pots firmar un contracte cedint el teu honor, i el pas del temps no els extingix. Sí que pots autoritzar usos concrets de la teua imatge, i eixa autorització és revocable indemnitzant els danys.

SABIEU QUE...?

Gravar una baralla al pati i pujar-la al grup

És el cas que apareix a tots els instituts i que quasi ningú no analitza bé. Gravar companys sense el seu consentiment i difondre el vídeo afecta **tres** drets distints alhora: la pròpia imatge de qui hi apareix, la seua intimitat si el context ho era, i el seu honor si el vídeo el ridiculitza.

I n'afecta un quart que estudiaràs a la unitat 8: la **protecció de dades**, perquè una imatge que identifica una persona és una dada personal.

Que el vídeo siga verdader no salva res: la veritat protegitx davant d'una acusació de calúnnia, però no autoritza a difondre la imatge de ningú. I que es compartia «només en un grup» tampoc: difondre és difondre, encara que el grup siga xicotet.

Família: el que el Dret reconeix i el que ordena

El Dret de família regula tres coses: com es formen les parelles, quina relació jurídica hi ha entre progenitors i fills i què passa amb el patrimoni enmig de tot això.

El **matrimoni** és un acte jurídic que exigix consentiment lliure, capacitat i una forma determinada. Es pot celebrar davant d'autoritat civil o en forma religiosa amb efectes civils, i des de 2005 el poden contraure dues persones del mateix sexe amb els mateixos drets i obligacions.

Casar-se canvia el patrimoni, i això sorprén molta gent: el matrimoni activa un **règim econòmic matrimonial**. Si no es pacten capitulacions davant de notari, a la Comunitat Valenciana regix per defecte la **societat de guanys**: el que cada cònjuge guanya durant el matrimoni passa a ser comú, mentre que el que ja tenia o hereta continua sent seu. El règim alternatiu més habitual és la **separació de béns**, en què cadascú conserva el que és seu i respon dels seus propis deutes.

SABÍEU QUE...?

La llei valenciana de matrimoni que va durar nou anys

El 2007, les Corts Valencianes van aprovar una llei que fixava com a règim per defecte a la Comunitat la **separació de béns**, i no la societat de guanys del Codi Civil. Durant nou anys, qui es casava ací sense capitulacions tenia un règim distint al de la resta del territori comú.

El 2016, el Tribunal Constitucional la va anul·lar. El motiu no va ser el contingut, que ni tan sols va valorar: va ser **competencial**. La Constitució permet a algunes comunitats conservar i desenvolupar el seu Dret civil foral, i el Tribunal va entendre que la valenciana no acreditava tindre eixe Dret civil viu en el moment constituent.

És exactament el conflicte de competències de la unitat 3, però amb conseqüències molt concretes: milers de matrimonis celebrats en eixos anys van haver d'esbrinar sota quin règim estaven. Les competències no són un debat abstracte entre institucions.

La **filiació** és el vincle jurídic entre progenitors i fills. Pot ser per naturalesa o per adopció, i la Constitució imposa una regla clara: els fills són **iguals davant de la llei** amb independència de la seua filiació. La distinció entre fills «legítims» i «il·legítims» va desaparèixer de l'ordenament espanyol el 1981, i amb ella tota diferència de drets hereditaris.

De la filiació naix la **pàtria potestat**, que no és un poder sobre els fills sinó un conjunt de deures: vetlar per ells, tindre'ls en la seua companyia, alimentar-los, educar-los i administrar els seus béns. S'exercix sempre en benefici del fill, i un jutge la pot limitar o retirar.

Quan la parella es trenca, la llei separa dos plans que es mesclen a les converses. La **pàtria potestat** se sol mantindre compartida: les decisions importants —col·legi, sanitat, residència— continuen sent dels dos. La **guarda i custòdia** decidix amb qui conviu el menor en el dia a dia, i pot ser individual o compartida. I la **pensió d'aliments** és un dret del fill, no de qui la cobra: per això no s'hi pot renunciar en un acord entre adults.

Des de 2005, el **divorci** no exigix al·legar causa ni separar-se prèviament: n'hi ha prou que hagen passat tres mesos des del matrimoni i que ho demane un sol dels cònjuges. El Dret va deixar de jutjar per què es trenca una parella i va passar a ocupar-se només de les conseqüències.

Herències: el que es pot decidir i el que no

En morir una persona, el seu patrimoni no desapareix: es transmet. I ací el Dret espanyol pren una decisió que no tots els països compartixen: **limita** la llibertat de decidir a qui.

El **testament** és l'acte pel qual una persona disposa dels seus béns per a després de la seua mort. El més habitual amb diferència és l'**obert notarial**: s'atorga davant de notari, que comprova la capacitat, redacta i conserva l'original. També existixen l'**hològraf**, escrit enterament a mà i firmat pel testador, que després ha de ser autenticat judicialment, i el **tancat**, hui quasi en desús. Un testament es pot canviar tantes vegades com es vulga: val l'últim.

El que no es pot és repartir lliurement tot. La llei reserva una part, la **legítima**, als **hereus forçosos**: en primer lloc els descendents; a falta d'ells, els ascendents; i en tot cas el cònjuge vidu, amb un dret d'usdefruit.

SI HI HA TESTAMENT

ELS TRES TERÇOS

Legítima estricta
1/3

Obligatòria. Es repartix a parts iguals entre tots els fills.

Millora
1/3

Per a un o diversos descendents, a elecció de qui testa.

Lliure disposició
1/3

Per a qui es vulga: un amic, una ONG, la parella, un veí.

*Dos terços de cada herència ja estan decidits per la llei. Només l'últim es pot deixar lliurement.***El cònjuge no queda fora encara que hi haja fills: li correspon l'usdefruit del terç de millora.**

Este esquema és el del Codí Civil, que s'aplica a la Comunitat Valenciana, Catalunya, Aragó, Navarra, Galícia, Balears i País Basc tenen Dret civil foral propi, amb legitimes distintes o inexistents.

SI NO HI HA TESTAMENT

L'ORDRE QUE FIXA LA LLEI

1 Descendents

Fills i, si han mort, nets

2 Ascendents

Pares i iaïos, si no hi ha fills

3 Cònjuge vidu

Si no hi ha descendents ni ascendents

4 Germans i nebots

I després, oncles i cosins

5 Parents fins al quart grau

El límit: més enllà, ningú no hereta

6 L'Estat

Últim de la llista, no el primer

A l'esquerra, el que es pot decidir en testar. A la dreta, el que decidix la llei si no es testa. Fixa't en quina posició ocupa l'Estat.

Quan hi ha fills, dos terços de l'herència estan compromesos: un terç es repartix a parts iguals entre ells —la **legítima estricta**—, i un altre terç, el de **millora**, també els correspon, encara que qui testa tria com distribuir-lo entre ells. Només el terç de **lliure disposició** pot anar a qualsevol persona.

Si no hi ha testament, s'obri la **successió intestada** i hereta qui la llei diga, en l'ordre de l'esquema. Convé desmentir ací una creença molt estesa: l'Estat no hereta «si no hi ha papers». L'Estat és l'últim cridat, quan no queda cap parent fins al quart grau.

AVÍS PRÀCTIC***Heretar deutes, i com no fer-ho***

Una herència no és només el que es rep: és una **posició jurídica completa**, amb l'actiu i el passiu. Qui accepta pura i simplement respon dels deutes del difunt **fins i tot amb el seu propi patrimoni**.

Hi ha dues alternatives que quasi ningú no coneix a temps:

- **Acceptar a benefici d'inventari:** s'hereta, però només es respon dels deutes fins on arribe el que s'ha heretat. Si els deutes superen els béns, no s'hi posen diners propis.
- **Repudiar l'herència:** renunciar-hi sencera. No es pot acceptar la part bona i rebutjar la dolenta.

L'acceptació a benefici d'inventari exigix terminis i formalitats. Assabentar-se'n després és l'error car clàssic en Dret de successions.

I queda la **desheretació**, que és de què tracta el cas d'esta unitat. Privar un hereu forçós de la seua legítima només és possible per causes taxades al Codi Civil, cal expressar-les al testament i, si el desheretat les nega, correspon als hereus provar-les. No n'hi ha prou amb no portar-se bé.

Propietat i contractes

La **propietat** és el dret a usar, gaudir i disposar d'una cosa, amb els límits que establisquen les lleis. La coda final importa tant com la resta: la Constitució sotmet la propietat privada a la seua **funció social**, i per això existixen l'expropiació forçosa per causa justificada i amb indemnització, les normes urbanístiques o els límits al que es pot fer amb un edifici protegit.

Els béns es transmeten i s'usen mitjançant **contractes**. Estos són els quatre que la llei civil regula amb més detall, i els que més et trobaràs:

CONTRACTE	QUÈ FA UNA PART	QUÈ FA L'ALTRA	DETALL QUE SE SOL IGNORAR
Compravenda	Entrega una cosa	Paga un preu en diners	Si el preu no són diners, és permuta, no compravenda
Arrendament	Cedix l'ús temporal	Paga una renda	L'arrendador continua sent propietari
Préstec	Entrega diners o coses	En torna una altra tanta	Sense pacte exprés d'interessos, no se'n deuen
Donació	Entrega de franc	Accepta	L'acceptació és imprescindible: ningú no hereta ni rep sense voler

EXEMPLE REAL

Què mirar abans de firmar el teu primer lloguer

El contracte d'arrendament d'habitatge és, amb molta probabilitat, el primer contracte important que firmaràs. Estes són les comprovacions que eviten quasi tots els problemes:

- **Durada.** Encara que el contracte diga un any, l'inquilí té dret a prorrogar-lo fins a **cinc anys** (set si l'arrendador és persona jurídica). Eixe dret és de l'inquilí: se'n pot anar abans, avisant.
- **Fiança.** És obligatòria i equival a **una mensualitat** en habitatge. Es diposita a l'organisme autonòmic. Qualsevol garantia addicional té límits legals.
- **Qui paga què.** Les reparacions necessàries perquè l'habitatge continue sent habitable són de l'arrendador; el desgast per l'ús ordinari, de l'inquilí.
- **Actualització de la renda.** Només es pot pujar si el contracte ho preveu, i amb l'índex i els límits que fixe la llei en cada moment.
- **Inventari i fotos el dia d'entrada.** No és un requisit legal, però és la prova que decidix la meitat dels conflictes per la fiança.

I una regla que estalvia disgustos: el que no està per escrit és difícilíssim de provar.

Font: Llei 29/1994, de 24 de novembre, d'Arrendaments Urbans, en la redacció vigent

Un Registre de la Propietat. No és el Registre qui et fa propietari, això ho fan el contracte i el lliurament; però inscriure protegix, perquè davant de tercers de bona fe val el que el Registre diu.

Foto: Eduardo Milla, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

El que es crea també és propietat

Quan escrius una cançó, fas una foto o programes una aplicació, adquirixes drets sobre això. Però no tot es protegix igual, i confondre les dues famílies és l'error habitual.

COM PROTEGIR EL QUE CREA EL TEU PROJECTE

PROPIETAT INDUSTRIAL

Creacions amb ús industrial o comercial

REQUERIX REGISTRE · OEPM

- Marques i noms comercials
- Patents (invencions tècniques)
- Models d'utilitat
- Dissenys industrials

El primer per a un projecte: la marca

PROPIETAT INTEL·LECTUAL

Creacions artístiques, literàries i científiques

NAIX AMB LA CREACIÓ · LPI

- Obres literàries i científiques
- Música i obres artístiques
- Fotografia i audiovisual
- Programari (el codi del programa)

El registre és opcional, però prova l'autoria

La patent només si hi ha una invenció tècnica nova; per a quasi tots els projectes, el més valuós a protegir és la marca: el nom i la imatge que reconeixen els clients.

Dues maneres de protegir el que s'ha creat. La de l'esquerra exigeix registre; la de la dreta naix sola en el moment de crear.

La **propietat intel·lectual** protegeix obres literàries, artístiques i científiques, inclòs el programari. Naix **amb la creació mateixa**: no cal registrar res, encara que el registre servix com a prova. Comprén dos blocs que es comporten de manera molt distinta:

- Els **drets morals** —ser reconegut com a autor i exigir el respecte a la integritat de l'obra— són irrenunciables i intransmissibles. No es venen ni caduquen de la mateixa manera.
- Els **drets d'explotació** —reproduir, distribuir, comunicar públicament, transformar— sí que es cedixen, i són els que es negocien en qualsevol contracte editorial o discogràfic. Duren, com a regla general, tota la vida de l'autor i setanta anys després de la seua mort, després dels quals l'obra passa al **domini públic** i la pot usar qualsevol.

La **propietat industrial** protegeix el que té aplicació comercial: marques, noms comercials, patents, dissenys. Ací sí que cal **registrar**, davant de l'Oficina Espanyola de Patents i Marques, i la protecció dura un termini determinat: la patent, vint anys improrrogables; la marca, deu anys renovables indefinidament.

SABÍEU QUE...?

Per què les llicències Creative Commons no són «renunciar als drets»

Existix la idea que publicar alguna cosa amb llicència Creative Commons equival a regalar-la. És justament al revés: només pot llicenciar qui **té** els drets.

Una llicència CC és un contracte tipus pel qual l'autor autoritza per endavant certs usos —copiar, compartir, de vegades modificar o usar comercialment— mantenint la resta. I els drets morals continuen intactes: l'atribució a l'autor és obligatòria en totes les modalitats.

Per això el programari lliure no és programari sense amo. Està fortament protegit per la propietat intel·lectual, i precisament per això la seua llicència pot obligar qui el modifique a continuar compartint-lo.

Quan la propietat és de diversos

Un edifici de veïns planteja un problema jurídic curiós: cada pis té un amo distint, però la teulada, l'ascensor, la façana i el portal són de tots. La llei resol eixa mescla amb la **propietat horitzontal**.

Cada propietari té el seu **element privatiu** —el seu habitatge— i una **quota de participació** sobre els **elements comuns**, expressada en un percentatge que figura a l'escriptura. Eixa quota determina quant paga de despeses i quant pesa el seu vot.

COM FUNCIONA

Com es decidix alguna cosa en una comunitat de veïns

1. **1 Convocatòria.** El president o els propietaris que representen una quarta part convoquen la junta, amb l'ordre del dia per escrit i antelació suficient.
2. **2 Junta de propietaris.** És l'òrgan sobirà de la comunitat. S'hi pot assistir en persona o delegar el vot per escrit.
3. **3 Votació, amb majories distintes segons l'assumpte.** Els acords ordinaris es prenen per majoria; instal·lar certs serveis comuns exigeix tres cinquens; i modificar el títol constitutiu o les quotes exigeix, en principi, unanimitat.
4. **4 Obres d'accessibilitat.** Quan les demana una persona amb discapacitat o major de setanta anys i el seu cost no supera dotze mensualitats ordinàries de despeses comunes, són **obligatòries** per a la comunitat, es vote el que es vote.
5. **5 Acta i execució.** L'acord es recull al llibre d'actes i obliga tots els propietaris, inclosos els que van votar en contra o no hi van anar.
6. **6 Impugnació.** Un acord contrari a la llei o als estatuts, o greument lesiu, es pot impugnar judicialment en els terminis que fixa la llei.

Distinta de la propietat horitzontal és la **comunitat de béns**: diverses persones són cotitulars d'una mateixa cosa sense divisió en parts, com tres germans que hereten una casa. Cadascun té una quota ideal, tots la poden usar sense excloure els altres i qualsevol pot demanar-ne la divisió en qualsevol moment. La llei presumix les quotes iguals si no consta una altra cosa.

TORNA AL CAS

Els fills desheretats per no parlar amb son pare

Ara tens les peces. La **legítima** existix per protegir els descendents d'una decisió presa en calent, i per això desheretar només és possible per causes taxades, expressades al testament i provades per qui les al·lega.

El Tribunal Suprem no va inventar una causa nova: va **reinterpretar** una que ja hi era —el maltractament d'obra— a la llum de la realitat social del moment, que és una cosa que el mateix Codi Civil mana fer en interpretar les normes. Eixe és el mecanisme pel qual un text de 1889 continua funcionant.

I la pregunta de fons no té una resposta tècnica, sinó política: com més llibertat es done al testador, menys protegits queden els fills davant d'un enfado; com més legítima, menys pot decidir qui ha construït eixe patrimoni. Països pròxims han triat punts distints d'eixa línia, i alguns Drets forals espanyols també. Sabent això, ja ho pots discutir amb criteri.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

- La **responsabilitat civil** repara, no castiga; és **contractual** si incomplixes un pacte i **extracontractual** si danyes algú sense acord previ.
- La **capacitat jurídica** la té tota persona des que naix; la **capacitat d'obrar** s'adquirix plenament als diuït.
- Des de 2021 **no s'incapacita ningú**: s'establixen **mesures de suport** perquè la persona decidisca per si mateixa.
- Els **drets de la personalitat** —honor, intimitat, pròpia imatge— són irrenunciables, i un vídeo gravat a l'institut en pot vulnerar tres alhora.
- El matrimoni activa un **règim econòmic**; sense capitulacions, a la Comunitat Valenciana regix la **societat de guanys**.
- Amb fills, **dos terços** de l'herència estan reservats per llei; només el terç de lliure disposició és realment lliure.
- Acceptar una herència **a benefici d'inventari** evita respondre dels deutes del difunt amb el patrimoni propi.
- La **propietat intel·lectual** naix amb la creació i no exigix registre; la **industrial** s'ha de registrar i dura un termini taxat.

Glossari

- Dret civil**: branca del Dret privat que regula la persona, la família, la propietat, els contractes i les successions.
- Responsabilitat civil**: obligació de reparar el dany causat a un altre, mitjançant indemnització o reposició.
- Responsabilitat contractual**: la que naix de l'incompliment d'un contracte previ entre les parts.
- Responsabilitat extracontractual**: la que naix de causar un dany sense que hi haguera relació contractual, per culpa o negligència.
- Personalitat jurídica**: aptitud per ser titular de drets i obligacions; s'adquirix amb el naixement i s'extingix amb la mort.
- Capacitat jurídica**: aptitud per ser titular de drets, que correspon a tota persona sense excepció.
- Capacitat d'obrar**: aptitud per exercir un mateix els drets dels quals se n'és titular.
- Emancipació**: situació que anticipa als setze anys bona part dels efectes de la majoria d'edat.
- Mesures de suport**: mecanismes que assistixen una persona amb discapacitat en l'exercici de la seua capacitat jurídica, i que substituïxen l'antic model d'incapacitació.
- Persona jurídica**: entitat —associació, fundació, societat— a la qual el Dret reconeix personalitat i patrimoni propis.
- Drets de la personalitat**: drets inherents a la persona, com l'honor, la intimitat i la pròpia imatge, irrenunciables i intransmissibles.

- **Règim econòmic matrimonial:** conjunt de regles que regixen el patrimoni dels cònjuges durant el matrimoni.
- **Societat de guanys:** règim en què els guanys obtinguts durant el matrimoni són comuns a tots dos cònjuges.
- **Separació de béns:** règim en què cada cònjuge conserva la titularitat i la gestió del seu propi patrimoni.
- **Capitulacions matrimonials:** escriptura pública en què els cònjuges pacten el seu règim econòmic.
- **Filiació:** vincle jurídic entre progenitors i fills, per naturalesa o per adopció, amb iguals efectes.
- **Pàtria potestat:** conjunt de deures i facultats dels progenitors respecte dels fills menors, exercit sempre en benefici d'estos.
- **Guarda i custòdia:** atribució de la convivència diària amb el menor després d'una ruptura, individual o compartida.
- **Testament:** acte personal i revocable pel qual una persona disposa dels seus béns per a després de la seua mort.
- **Hereu forçós:** persona a la qual la llei reserva una part de l'herència; en primer lloc, els descendents.
- **Legítima:** porció de l'herència de la qual el testador no pot disposar lliurement.
- **Millora:** terç de l'herència que el testador repartix entre els seus descendents com preferisca.
- **Successió intestada:** la que s'obri quan no hi ha testament vàlid, i en què hereta qui la llei determina per ordre.
- **Acceptació a benefici d'inventari:** forma d'acceptar una herència responnent dels seus deutes només fins on arriben els béns heretats.
- **Desheretació:** privació de la legítima a un hereu forçós, només per les causes taxades a la llei i expressades al testament.
- **Propietat:** dret d'usar, gaudir i disposar d'una cosa, amb els límits establits per les lleis i la seua funció social.
- **Arrendament:** contracte pel qual es cedix l'ús temporal d'una cosa a canvi d'una renda.
- **Propietat intel·lectual:** protecció de les obres literàries, artístiques i científiques, que naix amb la creació.
- **Domini públic:** situació d'una obra els drets d'explotació de la qual han expirat i que pot ser utilitzada lliurement.
- **Propietat industrial:** protecció de marques, patents i dissenys, que exigix registre.
- **Propietat horitzontal:** règim dels edificis dividits en pisos, amb elements privatis i elements comuns.
- **Quota de participació:** percentatge que correspon a cada propietari en els elements comuns i que determina les seues despeses i el seu vot.
- **Comunitat de béns:** situació en què una mateixa cosa pertany proindivís a diverses persones.

Per aprofundir

- **El Codi Civil al BOE**, amb el seu cercador per articles. Per què encaixa: els articles 29 a 34, 806 a 822 i 1902 són la columna vertebral d'esta unitat i es lligien sorprenentment bé.
- **El web del Consell General del Notariat**, secció de guies ciutadanes. Per què encaixa: explica testaments, herències i capitulacions amb llenguatge planer i sense vendre res, perquè el notari no competix per clients.

- **El cercador de l'Oficina Espanyola de Patents i Marques.** Per què encaixa: es pot comprovar en dos minuts si el nom que havíeu pensat per a un projecte ja està registrat per un altre. És una experiència que es recorda.
- **La sentència del Tribunal Suprem de 3 de juny de 2014** sobre desheretació per maltractament psicològic. Per què encaixa: és curta, s'entén sense ser jurista i mostra com s'interpreta una norma vella sense canviar-la.

Preguntes per reflexionar

1. Hauria de poder una persona deixar tota la seua herència a qui vulga? Busca un argument sòlid a favor de la legítima i un altre en contra, i només després decidix.
2. Gravar i difondre un vídeo d'un company sense permís pot vulnerar tres drets alhora. Per què creus que socialment no es percep com una cosa greu? Què faria falta perquè canviara?
3. El Dret protegeix més l'inquilí que l'arrendador en diversos punts. Està justificat eixe desequilibri? Quin efecte pot tindre sobre l'oferta d'habitatge de lloguer?
4. Els drets morals d'autor no es poden vendre. Et sembla coherent en una indústria en què tota la resta es negocia? Pensa en un cas concret.
5. El Tribunal Constitucional va anul·lar una llei valenciana sense entrar en si era bona o dolenta. Pot una norma justa ser invàlida? Què protegeix eixa distinció?

BIBLIOGRAFIA

1. Reial Decret de 24 de juliol de 1889 pel qual es publica el Codi Civil, en la redacció vigent.
2. Constitució Espanyola, articles 18, 33 i 39.
3. Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge.
4. Llei 8/2021, de 2 de juny, per la qual es reforma la legislació civil i processal per al suport a les persones amb discapacitat en l'exercici de la seua capacitat jurídica.
5. Llei 15/2005, de 8 de juliol, per la qual es modifiquen el Codi Civil i la Llei d'Enjudiciament Civil en matèria de separació i divorci.
6. Llei 29/1994, de 24 de novembre, d'Arrendaments Urbans.
7. Llei 49/1960, de 21 de juliol, sobre propietat horitzontal.
8. Reial Decret Legislatiu 1/1996, de 12 d'abril, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de Propietat Intel·lectual.
9. Llei 24/2015, de 24 de juliol, de Patents, i Llei 17/2001, de 7 de desembre, de Marques.
10. Tribunal Suprem, Sala Primera, sentència de 3 de juny de 2014, i sentència 59/2015, de 30 de gener, sobre desheretació per maltractament psicològic.
11. Tribunal Constitucional, sentència 82/2016, de 28 d'abril, sobre el règim econòmic matrimonial valencià.

MIRAR FORA · U4

LLIBRE

El infinito en un junco

Irene Vallejo · Siruela, 2019

Explica la història del llibre com a objecte i, de passada, la d'una pregunta que continua oberta: a qui pertany el que algú escriu. Els capítols sobre les biblioteques antigues i la còpia de manuscrits són el millor pròleg possible a la propietat intel·lectual.

Capítols sobre Alexandria i la còpia de llibres

VÍDEO · ~8 MIN

Com es fa un testament

Consell General del Notariat · guia audiovisual ciutadana

Desmunta en huit minuts quasi tots els mites: que cal molts diners, que és car, que no es pot canviar. Veure el tràmit real lleva solemnitat a l'assumpte i deixa veure el mecanisme jurídic.

<https://www.notariado.org/portal/-/la-importancia-de-hacer-testamento>

COMPTE · PODCAST · WEB

Oficina Espanyola de Patents i Marques

oepm.es · cercador públic de marques i patents

És propietat industrial en estat pur i consultable de franc. Buscar una marca coneguda i veure en quines classes està registrada explica més que qualsevol definició.

ACTIVITAT · 35 MIN

Repartix una herència

Treballa amb este supòsit: una persona mor deixant **180.000 €** en béns, **tres fills** i **cònjuge vidu**. Calcula el repartiment en dos escenaris: **amb testament**, en què deixa el terç de millora sencer a la filla menuda i el de lliure disposició a una associació; i **sense testament**. Anota en cada cas quant rep cada persona i quin article ho justifica.

PER A CLASSE

Compareu els resultats a la pissarra i comproveu qui ha oblidat l'usdefruit del cònjuge, que és l'error més freqüent. Després, canvieu una dada: un dels fills ha mort abans deixant dos néts. Refeu el repartiment i discutiu la pregunta de fons: protegir la legitima els fills, o limita qui ha guanyat eixe patrimoni? Durada total: 50 min.

UNITAT 5 · BLOC 5

05

El primer contracte: Dret laboral i Seguretat Social

El Dret laboral existix perquè qui contracta i qui és contractat no negocien en igualtat de condicions. Tota la resta —el conveni, el salari mínim, la indemnització, l'atur— són maneres distintes de corregir eixe desequilibri.

DURADA

8-9 sessions · 3 setmanes

CONCEPTES CLAU

Dret del treball · Estatut dels Treballadors · conveni col·lectiu · notes de laboralitat · treball per compte d'altri i per compte propi · contracte de treball

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar per què existix un Dret específic per al treball i què significa que les seues normes siguen de mínims i irrenunciables.
- Distingir el treball per compte d'altri del treball per compte propi aplicant les quatre notes de laboralitat.
- Identificar les modalitats de contracte vigents després de la reforma de 2021 i reconèixer quan un contracte temporal és fraudulent.
- Llegir una nòmina completa i interpretar-ne les meritacions, les deduccions i el líquid a percebre.
- Diferenciar la quitança de la indemnització i classificar un acomiadament com a procedent, improcedent o nul.
- Descriure el funcionament de la Seguretat Social i les principals prestacions, en especial la de desocupació.
- Ordenar les vies de reclamació d'un dret laboral, des de l'empresa fins al jutjat.

Temps estimat de lectura: ~23 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B5.1–B5.5 ·

Prerequisits: unitat 1 (jerarquia de fonts) i unitat 4 (contractes i responsabilitat civil).

En acabar esta unitat sabràs:

- Per què el Dret laboral no tracta igual les dues parts, i per què això no és un error.
- Què convertix algú en treballador, encara que el seu contracte diga una altra cosa.
- Què mirar en una nòmina i què significa cada línia.
- Quant costa un acomiadament i en què es diferencia de la quitança.

- Què cotitzes cada mes i què reps a canvi.

TL;DR

90 segons

El Dret civil que vas veure a la unitat anterior pressuposa dues parts iguals que negocien lliurement. En el treball eixa igualtat no existix: qui necessita la faena per menjar no està en la mateixa posició que qui l'oferix. El **Dret del treball** naix justament de reconèixer eixe desequilibri i corregir-lo amb tres eines: normes de **mínims** que el contracte no pot empitjorar, drets **irrenunciables** que no valen encara que els firmes, i una **negociació col·lectiva** que compensa amb nombre el que falta en poder individual. Quan entens això, tota la resta —salari mínim, indemnitzacions, conveni, atur— deixa de ser una llista i es convertix en un sistema.

CAS REAL · DILEMA

Un repartidor de Glovo va passar tres anys sense ser oficialment treballador de ningú. El Tribunal Suprem va dir que ho era des del primer dia

Tribunal Suprem, Sala Social, sentència 805/2020, de 25 de setembre · Llei 12/2021, de 28 de setembre

Durant anys, les plataformes de repartiment van sostindre un model clar: els repartidors eren **autònoms**. Firmaven un contracte mercantil, hi posaven la moto o la bicicleta, es donaven d'alta al RETA i triaven quan connectar-se. Sobre el paper, microempresaris.

Un repartidor va demandar la plataforma sostenint el contrari: que la llibertat era aparent. L'aplicació decidia a qui oferia cada comanda, puntuava el seu rendiment, fixava el preu i el penalitzava si rebutjava encàrrecs. Ell no tenia clients: els tenia la plataforma.

El setembre de 2020, el **Ple de la Sala Social del Tribunal Suprem** li va donar la raó: hi havia relació laboral. No pel que deia el contracte, sinó per com es treballava en realitat.

Un any després, el legislador va anar més enllà amb l'anomenada **lleï rider**: els repartidors de plataformes digitals es presumixen treballadors per compte d'altri, i els representants dels treballadors tenen dret a conèixer els **algorismes** que afecten les seues condicions.

Qui decidix si eres treballador: tu, l'empresa o la llei?

Guarda la pregunta. La resposta és un dels principis més potents de tota esta branca, i arriba a la primera secció.

Per què existix un Dret només per al treball

Un contracte civil parteix de dues parts lliures que pacten el que volen. Si el pacte és dolent per a una, se suposa que no l'hauria firmat. Eixe raonament s'esfondra quan una de les parts necessita el contracte per pagar el lloguer i l'altra té cinquanta candidats esperant.

El **Dret del treball** va aparéixer al segle XIX com a resposta a eixe desequilibri, i continua construït damunt d'ell. Els seus tres trets característics s'entenen tots des d'ací:

- **És Dret de mínims.** La llei i el conveni fixen un terra. Es pot millorar, mai empitjorar.
- **Els seus drets són irrenunciables.** Pots firmar que renunciïs a les teues vacances: la firma no val res. Això és exactament el contrari del que passa en Dret civil.
- **És Dret col·lectiu a més d'individual.** Un treballador sol negocia poc; milers negociant alhora, molt.

Les seues fonts formen una escala particular, que ja saps llegir des de la unitat 1:

FONT	QUÈ ÉS	REGLA
Constitució	Dret al treball, a la vaga, a la llibertat sindical	El sostre de tot
Estatut dels Treballadors	La llei bàsica de la relació laboral	Fixa el mínim legal
Conveni col·lectiu	Acord entre empresaris i sindicats d'un sector o empresa	Pot millorar l'Estatut, no empitjorar-lo
Contracte de treball	El que s'ha pactat individualment	Pot millorar el conveni, no empitjorar-lo
Usos i costums	Pràctiques locals i professionals	Només si no hi ha res més

CONCEPTE CLAU

Primacia de la realitat

És el principi que respon la pregunta del cas: **les coses són el que són, no el que el contracte diu que són.**

Si algú treballa sota les quatre notes de laboralitat, hi ha relació laboral, encara que el seu contracte es titule «prestació de serveis» i ell mateix l'haja firmat. Ni la voluntat de l'empresa ni la del treballador poden convertir en mercantil el que de fet és laboral, perquè els drets laborals són irrenunciables.

D'ací ve l'expressió **fals autònom**: algú donat d'alta com a autònom que en realitat treballa com a assalariat. No és una opinió ni una etiqueta política: és una qualificació jurídica que decidix un jutge mirant com es treballa.

El repartiment que va acabar canviant la llei. El 2020 el Tribunal Suprem va mirar estes quatre notes i va concloure que els repartidors de Glovo no eren autònoms: la plataforma fixava el preu, assignava les comandes i puntuava. Un any després la llei ho va escriure negre sobre blanc.

Foto: Javier Perez Montes, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Les quatre notes de laboralitat

Per saber si una relació és laboral, el Dret no pregunta pel nom del contracte. Comprova quatre trets, i calen els quatre:

1. **Voluntarietat.** Ningú no està obligat a treballar; el treball forçós està prohibit.
2. **Retribució.** Es treballa a canvi d'un salari. Un voluntariat no és una relació laboral.
3. **Alienitat.** Els fruits del treball són d'un altre des del principi, i també els riscos: si el negoci va malament, el treballador cobra igual.
4. **Dependència.** Es treballa dins de l'àmbit d'organització i direcció d'un altre: horaris, instruccions, mitjans, control.

Les dues últimes són les decisives i les que es discutixen als tribunals. En el cas d'esta unitat, el Suprem va trobar **dependència** en l'algorisme —que assignava, puntuava i penalitzava— i **alienitat** en el fet que els clients i la marca eren de la plataforma, no del repartidor.

Davant del treball per compte d'altri hi ha el treball **per compte propi**: l'autònom assumix els seus riscos, organitza la seua activitat, tria els seus clients i factura. No cobra salari, factura; no cotitza al Règim General, sinó al **RETA**; i no el protegix l'Estatut dels Treballadors, sinó el seu propi estatut i el Codi Civil. A més existix una figura intermèdia, el **treballador autònom econòmicament dependent**, per a qui obté d'un sol client la major part dels seus ingressos.

El contracte de treball

El contracte de treball és l'acord pel qual una persona presta serveis voluntàriament per compte d'altri, dins de l'àmbit d'organització d'una altra, a canvi de salari. Ha de constar **per escrit** en quasi totes les modalitats, i sempre cal entregar còpia bàsica a la representació dels treballadors.

CONTRACTES LABORALS A ESPANYA · REFORMA DE 2021

PER DEFECTE	NOMÉS AMB CAUSA	FORMATIU	FORMATIU
Indefinit DURADA Sense data de fi PER A QUI La regla general des de la reforma CLAU Indemnització de 33 dies/any Dret ple a l'atur i estabilitat per a crèdits	Temporal DURADA 6 mesos (12 per conveni) PER A QUI Substitució de baixa o pic de producció CLAU Sense causa real és frau: passa a ser indefinit	Formació en alternança DURADA 3 mesos - 2 anys PER A QUI 16 a 30 anys sense títol previ CLAU Combina treball i estudi. Salari segons jornada, mai per davall del SMI	En pràctiques DURADA 6 mesos - 1 any PER A QUI Amb títol d'FP o universitat recent (últims 3 anys) CLAU Salari íntegre de conveni, sense retall per ser pràctiques

Després de la reforma de 2021, l'indefinit és la norma: la temporalitat va caure del 25 % al 17 %.
 Compte amb el «fals autònom»: si treballes amb horari i ferramenta de l'empresa, és laboral.

Les modalitats vigents després de la reforma de 2021. La primera columna és la regla general; les altres, l'excepció, i cadascuna exigeix una causa.

La reforma laboral de 2021 va canviar el punt de partida de tot el sistema: el contracte **indefinit va passar a ser la regla**, i el temporal l'excepció que cal justificar. Només hi caben dues causes de temporalitat —circumstàncies de la producció i substitució de persona treballadora— i totes dues han de constar al contracte amb precisió. Un contracte temporal sense causa vàlida no és «un contracte temporal irregular»: es convertix en **indefinit**.

A més es va recuperar el **fix discontinu** per al treball estacional o intermitent, que és un contracte indefinit amb períodes d'activitat i inactivitat, molt rellevant en un territori amb tant de turisme i tanta campanya agrícola com el valencià.

El **període de prova** mereix un advertiment: mentre dura, qualsevol de les dues parts pot desistir sense preavís, sense causa i sense indemnització. La seua durada màxima la fixa el conveni i, si no, l'Estatut. És l'únic tram de la relació laboral en què l'acomiadament no necessita explicació, i per això convé saber exactament quan acaba.

El salari i la nòmina

El **salari** és la totalitat de les percepcions econòmiques que rep el treballador pels seus serveis, en diners o en espècie. Hi ha tres regles que convé tindre clares abans de mirar una nòmina:

- El **salari mínim interprofessional** el fixa el Govern cada any, amb consulta prèvia a sindicats i empresaris, i és inembargable en la seua quantia.
- El salari en **espècie** —menjar, habitatge, vehicle— no pot superar el trenta per cent del total.
- Es té dret a **dues pagues extraordinàries** l'any com a mínim, que es poden prorratejar mes a mes si el conveni ho permet.

EXEMPLE · AUXILIAR ADMINISTRATIU · 1.500 € BRUTS/MES

1 · EL QUE GUANYES
Meritacions

Salari base	1.200,00 €
Complements	175,00 €
Prorratels pagues extres	125,00 €
Total brut	1.500,00 €

L'IRPF és una bestreta. En la declaració de la renda de l'any s'ajusta i pot sortir a tornar o a pagar.

2 · EL QUE ET LLEVEN
Deduccions

IRPF (≈ 10 %)	- 150,00 €
SS treballador (6,35 %)	- 95,25 €
A compte d'Hisenda i de la teua jubilació	
Total deduccions	- 245,25 €

La SS no te la tornen. Va al fons comú que paga pensió,atur i baixa per malaltia.

3 · EL QUE COBRES
LÍQUID A PERCEBRE**1.254,75 €**

La diferència entre brut i líquid sol ser del 15-25 %.

Quan un anunci diu "1.500 €/mes" quasi sempre es referix al brut. El que ingresses és menys.

La nòmina, línia per línia. Dalt, el que l'empresa et reconeix; al mig, el que es descompta i on va; baix, el que entra al teu compte.

La confusió més habitual és entre **brut** i **líquid**. El brut és el que guanyes; el líquid, el que cobres. La diferència són les **deduccions**, i ací convé distingir dues coses que la gent fica al mateix sac:

- La **cotització a la Seguretat Social** és la teua aportació a una assegurança col·lectiva: sanitat, incapacitat, desocupació, jubilació. La quota es repartix entre treballador i empresa, i la part de l'empresa —molt major que la teua— no apareix a la teua nòmina encara que forme part del cost del teu lloc.
- La **retenció d'IRPF** és una bestreta de l'impost sobre la renda que estudiaràs a la unitat següent. No és una despesa addicional: és el teu impost pagat per avançat, i en fer la declaració s'ajusta.

Els percentatges exactes de cotització i els trams de retenció canvien cada any, així que en un examen o a la vida real el correcte és consultar la taula vigent i no memoritzar xifres. El que no canvia és l'estructura: **meritacions – deduccions = líquid**.

AVÍS PRÀCTIC*La nòmina és una prova, guarda-la*

El rebut de salaris és un document obligatori que l'empresa ha d'entregar cada mes amb un model oficial. No és un tràmit: és la prova de quant has cobrat, quant has cotitzat i en quina categoria estaves.

Tres comprovacions que estalvien problemes anys després:

- Que el teu **grup professional** a la nòmina coincidisca amb la faena que fas realment.
- Que les **hores extra** hi apareguen com a tals i no amagades en un complement.
- Que la **base de cotització** siga la que correspon. D'ella dependran el teu atur, la teua baixa i la teua pensió.

I una gestió que no costa res: demanar l'**informe de vida laboral** a la Seguretat Social una vegada l'any. És gratuït, s'obté en minuts i mostra tot el que consta cotitzat al teu nom.

Quan la relació canvia o acaba

Una relació laboral pot durar dècades, i la llei preveu que les condicions canvien pel camí. L'empresa pot modificar funcions dins del mateix grup professional, i amb causa justificada pot canviar horaris, torns, sistema de treball o fins i tot el centre. Quan eixes modificacions són **substancials**, exigixen causa, procediment i preavis, i donen dret al treballador a impugnar-les o, en certs casos, a extingir el contracte amb indemnització.

L'extinció pot vindre de quatre llocs distints:

ORIGEN	EXEMPLE	HI HA INDEMNITZACIÓ?
Voluntat del treballador	Dimissió amb el preavis del conveni	No, llevat d'incompliment greu de l'empresa
Mutu acord	Baixa pactada	El que es pacte
Causes objectives del contracte	Fi del contracte temporal, jubilació	Segons la modalitat
Acomiadament	Decisió unilateral de l'empresa	Depén de la seua qualificació

L'**acomiadament** és la figura que més s'estudia i la que pitjor s'entén, perquè circulen dues confusions molt esteses.

La primera és confondre **quitança** i **indemnització**. La **quitança** és el que l'empresa et deu passe el que passe: els dies treballats de l'últim mes, les vacances generades i no gaudides i la part proporcional de les pagues extra. Es cobra també si te'n vas voluntàriament. La **indemnització** és una altra cosa: una quantitat addicional que només correspon en certs supòsits.

COM FUNCIONA

Què passa quan t'acomiaden

1. **1 Carta d'acomiadament.** S'ha d'entregar per escrit, amb la data d'efectes i els fets concrets en què es basa. Una carta genèrica és un acomiadament mal fet.
2. **2 Qualificació.** L'acomiadament pot ser **disciplinari**, per un incompliment greu i culpable del treballador, o **objectiu**, per causes econòmiques, tècniques, organitzatives o de producció. L'objectiu porta preavís i indemnització de vint dies per any treballat.
3. **3 Firma de la quitança.** La pots firmar afegint a mà «no conforme». Cobres igual i no renuncies a impugnar. Firmar sense més es pot interpretar com a acceptació.
4. **4 Papereta de conciliació.** Abans de demandar cal intentar un acord davant del servei de mediació autonòmic. El termini és de **vint dies hàbils** des de l'acomiadament, i és implacable: passat eixe termini, no hi ha res a fer.
5. **5 Demanda davant del jutjat Social.** Si no hi ha acord, es demanda. No és obligatori advocat ni procurador en la instància, encara que és molt recomanable.
6. **6 Sentència.** L'acomiadament es declara **procedent** —només quitança—, **improcedent** —trenta-tres dies per any, amb topalls, o readmissió, a elecció de l'empresa— o **nul**, si vulnera drets fonamentals o afecta situacions especialment protegides, cas en què la readmissió és obligatòria i amb els salaris deixats de percebre.

La segona confusió és creure que un acomiadament improcedent és il·legal i cal tornar al lloc. No: improcedent significa que l'empresa no ha provat la causa i per tant ha de pagar més, però és ella qui tria entre readmetre o indemnitzar. Només l'acomiadament **nul** obliga a readmetre, i per això la nul·litat és la qualificació que realment protegeix.

La Seguretat Social: què cotitzes i què reps

Cada mes, de la teua nòmina i de la butxaca de la teua empresa ix diners cap a un sistema del qual probablement encara no has usat res. Convé veure què hi compres.

La **Seguretat Social** és un sistema públic d'assegurament col·lectiu basat en el **repartiment**: el que cotitzen els qui treballen hui paga les prestacions dels qui les necessiten hui. No és una guardiola individual, i eixa és la clau per entendre els debats sobre pensions que sentiràs tota la vida.

S'organitza en règims; els dos grans són el **Règim General**, per al treball per compte d'altri, i el **RETA**, per a autònoms. I funciona en tres passos: **afiliació** —una sola vegada a la vida, amb un número que ja no canvia—, **alta** —cada vegada que comences una faena— i **cotització** mensual.

A canvi, cobrix situacions que quasi tothom travessa alguna vegada:

- **Incapacitat temporal:** la baixa per malaltia o accident.
- **Naixement i cura de menor:** el permís per naixement, hui igual per als dos progenitors.
- **Incapacitat permanent,** en els seus distints graus.
- **Jubilació,** la prestació que més despesa concentra.
- **Mort i supervivència:** viduitat i orfandat.
- **Desocupació,** que mereix explicació a banda.

EXEMPLE REAL

Com funciona l'atur, en concret

La prestació contributiva per desocupació —el que tothom anomena «l'atur»— respon a regles molt concretes:

- **Requisit:** haver cotitzat almenys **360 dies** en els sis anys anteriors, i estar en situació legal de desocupació. Si dimitixes voluntàriament, no la cobres.
- **Durada:** aproximadament **un terç** del que s'ha cotitzat. Un any treballat dona dret a uns quatre mesos de prestació; sis anys cotitzats donen el màxim, que són dos anys.
- **Quantia:** un percentatge de la **base reguladora** —la mitjana de les teues bases de cotització dels últims mesos—, més alt al principi i menor després, amb topalls màxims i mínims que s'actualitzen cada any i que pugen si tens fills a càrrec.
- **Termini:** hi ha **quinze dies hàbils** des del final de la relació laboral per sol·licitar-la. Els dies que tardes de més es perden.

Esgotada la prestació contributiva, existixen **subsidis** de quantia menor per a qui complix determinats requisits de renda o edat. I qui no ha cotitzat prou no queda automàticament fora del sistema: pot accedir a rendes mínimes, que ja no són Seguretat Social contributiva sinó protecció assistencial.

Font: Reial Decret Legislatiu 8/2015, de 30 d'octubre, text refós de la Llei General de la Seguretat Social

La **desocupació** no és només un problema individual. Espanya arrossega des de fa dècades taxes d'atur més altes que la mitjana europea, amb dos trets propis: molt **atur juvenil** i molta **temporalitat**, encara que esta última ha baixat de manera notable des de la reforma de 2021. Al darrere hi ha causes estructurals —model productiu, estacionalitat, desajust entre formació i demanda— que s'estudien a Economia i que ací interessen pel seu costat jurídic: cada reforma laboral és un intent de moure eixes xifres canviant les regles del contracte.

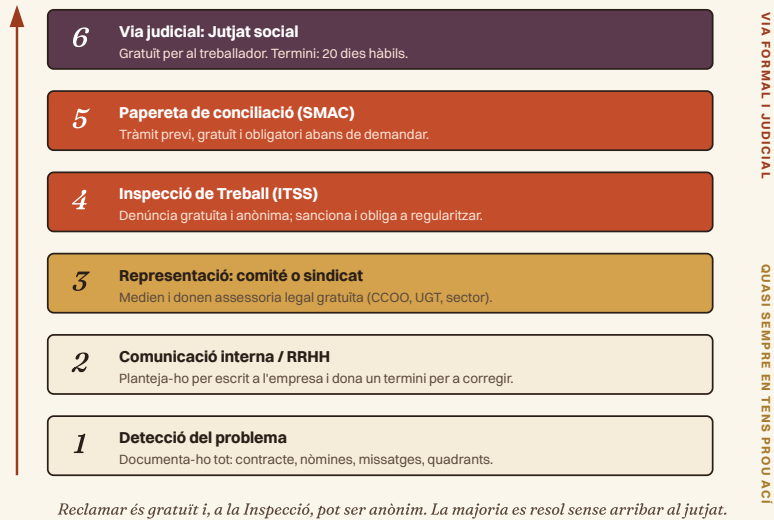
Una oficina de la Tresoreria General de la Seguretat Social. El que et descompten de la nòmina cada mes no és un impost més: és el que obri la porta a l'atur, a la baixa i, molts anys després, a la pensió.

Foto: El Pantera, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Quan alguna cosa va malament: per on es reclama

Saber que tens un dret no servix de res si no saps per on exigir-lo. I en Dret laboral l'ordre importa, perquè saltar-se un escaló pot costar el plet.

DRET VULNERAT · DE L'ESCALÓ 1 AL 6

La ruta completa, del primer avís intern al jutjat. Cada escaló s'esgota abans de pujar al següent, i alguns tenen terminis molt curts.

Dos avisos que valen per tota la unitat. El primer: els **terminis laborals són curtíssims** comparats amb els civils. Vint dies hàbils per impugnar un acomiadament, un any per reclamar quantitats. El segon: la **Inspecció de Treball** actua d'ofici i se li pot denunciar de manera anònima; no resol el teu cas individual, però pot sancionar l'empresa i forçar la regularització d'una plantilla sencera.

TORNA AL CAS*El repartidor que era treballador sense saber-ho*

Ja pots respondre. No decidix l'empresa, ni decidixes tu: decidixen **els fets**, comprovats per un jutge a la llum de les quatre notes de laboralitat. És el principi de primacia de la realitat, i existix precisament perquè els drets laborals són irrenunciables: si n'hi haguera prou amb firmar un paper anomenant-lo d'una altra manera, tot el Dret del treball seria opcional.

Fixa't a més en el recorregut complet, perquè és un resum de les unitats 1 i 3. Primer uns treballadors van portar l'assumpte als **tribunals**, que van interpretar una norma existent. Després el **legislador** va convertir eixa interpretació en una llei amb presumpció expressa. I la llei hi va afegir una cosa que cap sentència no hauria pogut donar: el dret a conèixer els algorismes.

Eixe és el circuit complet funcionant: un conflicte real puja pels tribunals, la interpretació es consolida i el Parlament la convertix en norma general per a tots.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

- El Dret laboral corregix un **desequilibri de poder**: les seues normes són de mínims, els seus drets irrenunciables i la seua negociació, col·lectiva.
- Les fonts formen una escala on cada escaló **pot millorar** l'anterior, mai empitjorar-lo.
- Les **quatre notes de laboralitat** —voluntarietat, retribució, alienitat i dependència— decidixen si hi ha relació laboral, per damunt del que diga el contracte.
- Des de 2021 el contracte **indefinit és la regla**; un temporal sense causa vàlida es convertix en indefinit.
- **Meritacions - deduccions = líquid**; la cotització és una assegurança col·lectiva i la retenció d'IRPF, una bestreta de l'impost.
- La **quitança** es cobra sempre; la **indemnització**, només en certs acomiadaments. Improcedent no obliga a readmetre; **nul**, sí.
- La Seguretat Social funciona per **repartiment**, i l'atur exigix 360 dies cotitzats i se sol·licita en quinze dies hàbils.
- Abans de demandar cal passar per **conciliació**, i el termini per impugnar un acomiadament és de **vint dies hàbils**.

Glossari

- **Dret del treball**: branca de l'ordenament que regula la relació entre qui treballa per compte d'altri i qui l'empra.

- **Estatut dels Treballadors:** norma legal bàsica que fixa els drets i deures mínims de la relació laboral.
- **Conveni col·lectiu:** acord entre representants de treballadors i empresaris que regula les condicions d'un sector o empresa i millora el mínim legal.
- **Irrenunciabilitat de drets:** regla per la qual el treballador no pot renunciar vàlidament als drets que la llei o el conveni li reconeixen.
- **Primacia de la realitat:** principi pel qual la qualificació d'una relació depèn de com s'executa i no del nom que li donen les parts.
- **Notes de laboralitat:** voluntarietat, retribució, alienitat i dependència; els quatre trets que identifiquen una relació laboral.
- **Alienitat:** tret pel qual els fruits i els riscos del treball corresponen a l'ocupador, no a qui el realitza.
- **Dependència:** tret pel qual el treball es presta dins de l'àmbit d'organització i direcció d'una altra persona.
- **Fals autònom:** persona donada d'alta com a treballador per compte propi que en realitat presta serveis en règim laboral.
- **RETA:** Règim Especial de Treballadors Autònoms de la Seguretat Social.
- **Contracte fix discontinu:** contracte indefinit per a treballs de temporada o intermitents, amb períodes d'activitat i inactivitat.
- **Període de prova:** tram inicial del contracte durant el qual qualsevol de les parts pot desistir sense causa ni indemnització.
- **Salari:** totalitat de les percepcions econòmiques que rep el treballador pels seus serveis, en diners o en espècie.
- **Salari mínim interprofessional:** quantia mínima fixada anualment pel Govern per davall de la qual no es pot retribuir una faena.
- **Meritacions:** conjunt de quantitats que l'empresa reconeix al treballador abans d'aplicar descomptes.
- **Base de cotització:** quantitat sobre la qual es calculen les quotes a la Seguretat Social i de la qual depenen les prestacions futures.
- **Retenció d'IRPF:** bestreta de l'impost sobre la renda que l'empresa descompta de la nòmina i ingressa a Hisenda.
- **Modificació substancial de condicions:** canvi rellevant de jornada, horari, torns, funcions o retribució, que exigix causa i procediment.
- **Quitança:** liquidació del que l'empresa deu en acabar la relació, siga quina siga la causa.
- **Indemnització per acomiadament:** quantitat addicional a la quitança que correspon en determinats supòsits d'extinció.
- **Acomiadament procedent:** aquell en què l'empresa acredita la causa al·legada; no genera indemnització addicional.
- **Acomiadament improcedent:** aquell en què la causa no queda acreditada; l'empresa tria entre readmetre o indemnitzar.
- **Acomiadament nul:** aquell que vulnera drets fonamentals o afecta situacions especialment protegides; obliga a readmetre.
- **Papereta de conciliació:** sol·licitud prèvia i obligatòria de mediació administrativa abans de demandar en l'ordre social.
- **Seguretat Social:** sistema públic de protecció davant de situacions de necessitat, finançat per cotitzacions i basat en el repartiment.
- **Prestació contributiva per desocupació:** subsidi econòmic per a qui perd involuntàriament la seua faena havent cotitzat el mínim exigít.
- **Vida laboral:** informe oficial de la Seguretat Social amb tots els períodes cotitzats a nom d'una persona.

- **Inspecció de Treball:** òrgan administratiu que vigila el compliment de la normativa laboral i pot sancionar d'ofici.

Per aprofundir

- **L'Estatut dels Treballadors al BOE.** Per què encaixa: els articles 4, 26, 49 i 56 caben en poques pàgines i contenen literalment tot el que decidix un conflicte laboral real.
- **La Seu Electrònica de la Seguretat Social,** apartat d'informes. Per què encaixa: en tres clics s'obté la vida laboral. Molts alumnes que han treballat estius hi descobreixen períodes que no sabien que tenien cotitzats, o que hi falten.
- **El cercador de convenis col·lectius del Ministeri de Treball.** Per què encaixa: permet localitzar el conveni del sector on treballarà la majoria —hostaleria, comerç, agrari— i llegir què diu sobre hores, plusos i vacances.
- **La sentència del Tribunal Suprem 805/2020,** sobre els repartidors. Per què encaixa: és llarga, però el seu fonament sobre la dependència algorítmica es llig sol i explica el treball de plataforma millor que qualsevol reportatge.

Preguntes per reflexionar

1. Els drets laborals són irrenunciables fins i tot si el treballador hi vol renunciar. És això paternalista o protector? Defensa les dues posicions abans de triar.
2. La llei rider obliga a informar sobre els algorismes que assignen faena. Hauria d'estendre's eixa obligació a qualsevol empresa que use algorismes amb la seua plantilla?
3. En l'acomiadament improcedent, l'empresa tria entre readmetre o pagar. Què passaria si triara sempre el treballador? Pensa en les conseqüències per a totes dues parts.
4. La Seguretat Social funciona per repartiment: els qui treballen paguen els qui cobren. Quins problemes planteja això en un país que envellix, i quines alternatives s'han proposat?
5. Busca una oferta de faena real per a menors de vint-i-cinc anys i analitza-la: modalitat, jornada, salari, conveni aplicable. Detectes alguna cosa que no encaixe amb el que has estudiat?

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, articles 28, 35, 37 i 41.
2. Reial Decret Legislatiu 2/2015, de 23 d'octubre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de l'Estatut dels Treballadors.
3. Reial Decret llei 32/2021, de 28 de desembre, de mesures urgents per a la reforma laboral, la garantia de l'estabilitat en l'ocupació i la transformació del mercat de treball.
4. Llei 12/2021, de 28 de setembre, per la qual es modifica l'Estatut dels Treballadors per garantir els drets laborals de les persones dedicades al repartiment en l'àmbit de plataformes digitals.
5. Reial Decret Legislatiu 8/2015, de 30 d'octubre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei General de la Seguretat Social.
6. Llei 36/2011, de 10 d'octubre, reguladora de la jurisdicció social.
7. Llei 31/1995, de 8 de novembre, de prevenció de riscos laborals.

-
8. Reial Decret Legislatiu 5/2000, de 4 d'agost, text refós de la Llei sobre Infraccions i Sancions en l'Ordre Social.
 9. Tribunal Suprem, Sala Social, sentència 805/2020, de 25 de setembre, sobre la relació laboral dels repartidors de plataformes digitals.
 10. Ministeri de Treball i Economia Social. *Guia laboral*, edició vigent.

MIRAR FORA · U5

LLIBRE

Sin blanca en París y Londres

George Orwell · edició en castellà de Debate

Orwell va treballar de rentaplats en un hotel parisenc i ho va contar des de dins: jornades impossibles, sous que no arribaven i una jerarquia brutal. Llegir-lo després d'estudiar l'Estatut dels Treballadors explica de colp per què existix cadascun dels seus articles.

Capítols de l'hotel

VÍDEO · ~10 MIN

Com llegir la teua nòmina

Seguretat Social · canal oficial de YouTube

Recorre un rebut de salaris real línia per línia. És la manera més ràpida de deixar de veure la nòmina com un paper incompreensible i començar a usar-la com el que és: un document de prova.

<https://www.youtube.com/@SeguridadSocial>

COMPTE · PODCAST · WEB

Inspecció de Treball i Seguretat Social

mites.gob.es · bústia de denúncies i guies

Ensenya què es pot denunciar, com es fa i què passa després. Saber que hi ha un canal anònim i gratuït canvia la percepció de què es pot fer davant d'un abús.

ACTIVITAT · 35 MIN

Audita una nòmina i una oferta

Aconsegueix **una nòmina real** —teua, de la teua família, o una plantilla publicada per la Seguretat Social— i identifica-hi cinc elements: salari base, complements, cotització del treballador, retenció d'IRPF i líquid. Després busca **una oferta de faena real** per a la teua edat i anota quina modalitat de contracte oferix, quina jornada i quin conveni li seria aplicable.

PER A CLASSE

Poseu en comú les ofertes trobades i classifiqueu-les per modalitat contractual. Comproveu quantes indiquen el conveni aplicable, quantes donen el salari en brut i quantes el donen en net o no el donen. Després, debateu: quina informació hauria de ser obligatòria en una oferta de faena, i per què no ho és? Durada total: 50 min.

UNITAT 6 · BLOC 6

06

Qui paga la llum del carrer: Dret tributari i sistema fiscal

Ningú no paga impostos amb entusiasme, però tothom usa carreteres, hospitals i instituts. El Dret tributari és el conjunt de regles que convertix eixa contradicció en un sistema, i decidix qui aporta quant i amb quins límits.

DURADA

7-8 sessions · 3 setmanes

CONCEPTES CLAU

Dret tributari · deure de contribuir · capacitat econòmica · progressivitat · impost, taxa i contribució especial · impostos directes i indirectes

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar el deure de contribuir de l'article 31 de la Constitució i els principis que limiten el legislador tributari.
- Distingir impost, taxa i contribució especial mitjançant exemples quotidians.
- Classificar els principals impostos espanyols com a directes o indirectes i identificar quina administració els recapta.
- Diferenciar el tipus marginal del tipus mitjà i explicar per què pujar de tram no reduïx el sou net.
- Explicar com circula l'IVA al llarg d'una cadena de producció i qui el suporta realment.
- Analitzar per què un impost indirecte pot ser regressiu encara que el seu tipus siga igual per a tothom.
- Distingir l'elusió de l'evasió fiscal i valorar les conseqüències col·lectives del frau.

Temps estimat de lectura: ~21 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B6.1–B6.5 ·

Prerequisits: unitat 3 (nivells territorials i competències) i unitat 5 (la retenció a la nòmina).

En acabar esta unitat sabràs:

- Per què l'article 31 de la Constitució obliga a pagar, i què li prohibix a l'Estat a canvi.
- Per què pujar de tram a l'IRPF mai no fa que cobres menys.
- Qui paga l'IVA de veritat, que no és qui l'ingressa a Hisenda.
- Quina administració es queda cada impost que pagues.
- Quina diferència hi ha entre pagar poc legalment i defraudar.

TL;DR

90 segons

El **Dret tributari** regula com es finança tota la resta. El seu punt de partida no és la generositat sinó un **deure constitucional**: contribuir segons la capacitat econòmica de cadascú. D'ací ixen les seues dues grans famílies. Els impostos **directes** miren qui eres — quant guanyes, quant tens— i poden ser progressius. Els **indirectes** miren només què compres i tracten tothom igual, cosa que els fa més fàcils de recaptar i més regressius. Tot el debat fiscal que sentiràs a la teua vida és, al fons, una discussió sobre quant de pes posar en cadascuna d'eixes dues famílies.

CAS REAL · DILEMA

Milers de persones van pagar un impost per vendre el seu pis amb pèrdues. El Tribunal Constitucional va tombar la fórmula tres vegades

Tribunal Constitucional, sentències 59/2017, 126/2019 i 182/2021 · Reial Decret llei 26/2021, de 8 de novembre

La **plusvàlua municipal** és un impost que cobren els ajuntaments quan es ven un terreny urbà. El seu nom complet ho diu tot: grava l'**increment de valor** que ha experimentat el sòl durant els anys que l'has tingut.

El problema estava en com es calculava. La fórmula no mirava si el valor havia pujat de veritat: aplicava un percentatge al valor cadastral multiplicat pels anys transcorreguts. El resultat sempre donava positiu. Sempre.

Després de la crisi de 2008, milers de persones van vendre el seu habitatge **per davall del que l'havien comprat** i van rebre igualment una liquidació per un increment de valor que no havia existit.

El Tribunal Constitucional hi va intervindre tres vegades. El 2017 va declarar inconstitucional cobrar quan no hi havia increment. El 2019, quan l'impost es menjava el guany. I el 2021 va anul·lar directament el **mètode de càlcul**, obligant el Govern a refer-lo en dues setmanes per decret llei.

Però la sentència de 2021 hi va afegir una cosa que va sorprendre molts: en va limitar els efectes. Qui no haguera reclamat abans de la data de la sentència, no recuperaria els diners.

Pot un impost ser legal i injust alhora?

Guarda la pregunta. Conté la clau de tot el bloc, i la resposta està en un sol article de la Constitució.

El deure de contribuir i el que limita l'Estat

Pagar impostos no és una donació voluntària ni un càstig: és un **deure constitucional**. L'article 31 de la Constitució el formula en una frase que convé llegir a poc a poc, perquè hi ha tant l'obligació com el seu límit:

«Tots contribuiran al sosteniment de les despeses públiques d'acord amb la seua capacitat econòmica mitjançant un sistema tributari just inspirat en els principis d'igualtat i progressivitat que, en cap cas, tindrà abast confiscatori.»

D'eixa única frase ixen cinc principis que lliguen el legislador:

- **Generalitat.** Hi contribueixen tots. Els privilegis fiscals per raó de persona estan prohibits; els beneficis fiscals només hi caben si persegueixen una finalitat legítima.
- **Capacitat econòmica.** Es paga en funció del que es té o es guanya. És el principi que decidix el cas d'esta unitat.
- **Igualtat.** A igual capacitat, igual esforç fiscal.
- **Progressivitat.** Qui més té aporta proporcionalment més, no només més en termes absoluts.
- **No confiscatorietat.** El sistema no pot arribar a buidar el patrimoni de ningú.

Hi ha un sisé principi, a l'apartat tercer del mateix article, que és pur Dret de la unitat 1:

reserva de llei. Només es poden establir prestacions patrimonials públiques d'acord amb la llei. Cap reglament no crea un impost. Cap alcalde no inventa un tribut un dilluns de matí.

CONCEPTE CLAU

Impost, taxa i contribució especial

No tot el que es paga a una Administració és un impost. La llei distingix tres **tributs**, i la diferència està en què reps a canvi:

- **Impost:** es paga sense contraprestació directa. Pagues IRPF i no reps res concret a canvi; reps «l'Estat». És el tribut per excel·lència.
- **Taxa:** es paga per un servei o una activitat administrativa que t'afecta individualment i que no pots obtindre en un altre lloc. Renovar el DNI, la matrícula universitària, la recollida de fem.
- **Contribució especial:** es paga perquè una obra pública ha augmentat el valor de la teua propietat. L'ajuntament asfalta i enjardina el teu carrer i el teu pis val més; una part del cost te la repercutixen a tu.

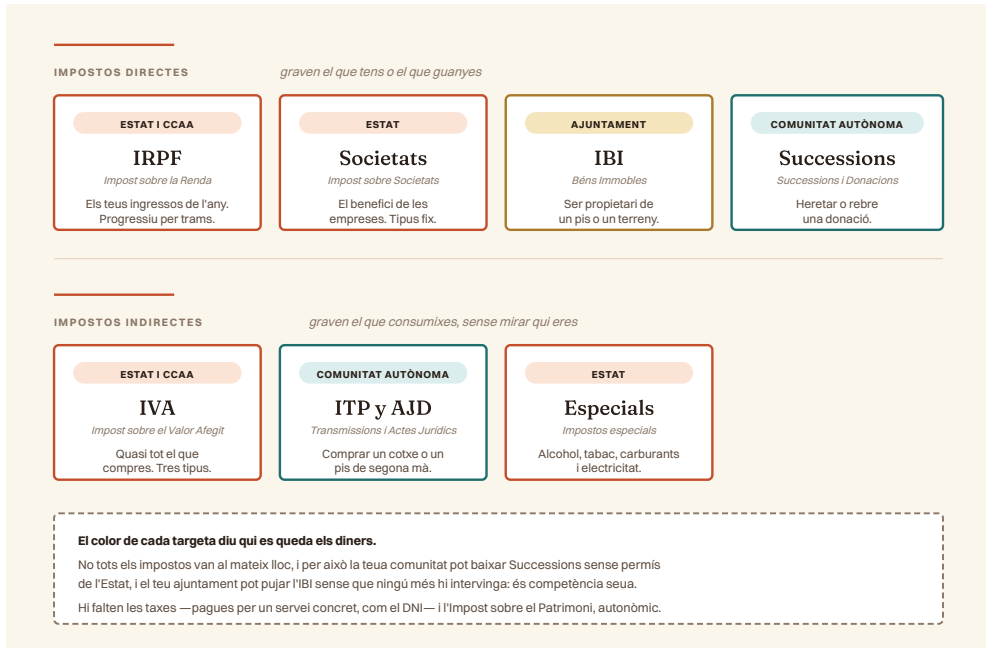
La distinció no és un tecnicisme d'examen: determina quina administració el pot cobrar, amb quina norma i què pots exigir a canvi.

Directes i indirectes, i qui es queda els diners

La classificació més útil del sistema fiscal respon una pregunta simple: l'impost mira **qui eres** o mira **què fas**?

Els **impostos directes** graven una manifestació directa de capacitat econòmica —la renda que guanyes, el patrimoni que tens— i per això es poden adaptar a les teues circumstàncies personals: quant guanyes, quants fills tens, si tens discapacitat.

Els **impostos indirectes** graven el consum, i ahí l'impost no sap qui eres. Una barra de pa porta el mateix IVA per a qui cobra el salari mínim que per a un milionari.

Els principals impostos espanyols, ordenats pel que graven i acolorits per qui els recapta. El color importa tant com la fila.

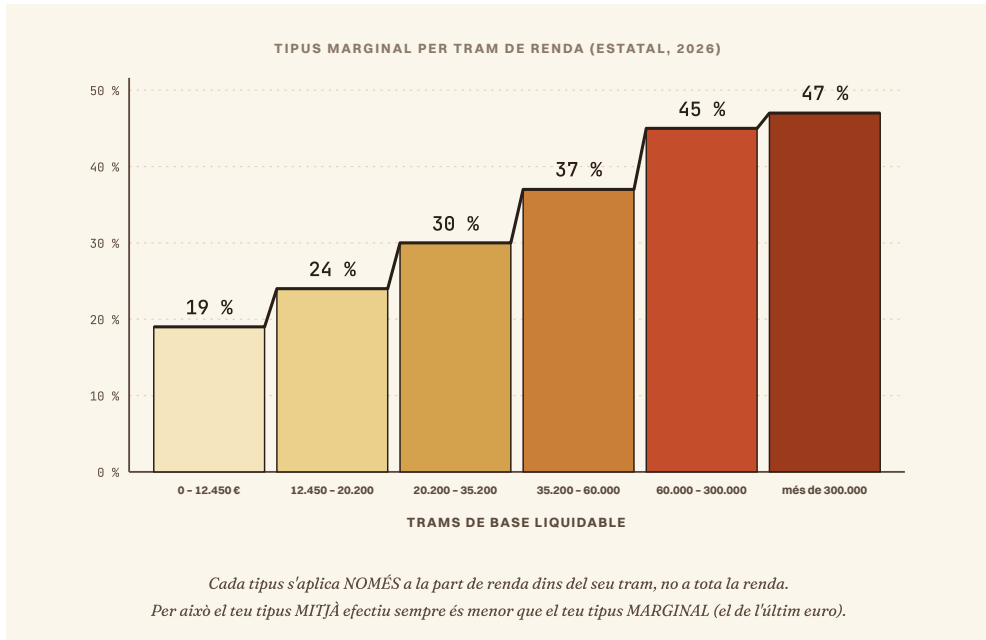
Fixa't en els colors, perquè connecten directament amb la unitat 3. L'IBI el cobra el teu **ajuntament** i el fixa dins d'uns marges legals. L'Impost sobre Successions el regula la teua **comunitat autònoma**, i per això heretar la mateixa casa costa quantitats molt distintes segons on visques. L'IRPF i l'IVA es repartixen entre l'**Estat** i les comunitats. Quan en una notícia es discuteix una baixada d'impostos, la primera pregunta útil és sempre: qui té competència per baixar-lo?

L'IRPF: l'impost que ja coneixes sense saber-ho

L'**Impost sobre la Renda de les Persones Físiques** grava la renda obtinguda durant l'any natural per les persones físiques residents. Ja te l'has trobat: és la línia de «retenció IRPF» que vas veure a la nòmina de la unitat anterior.

La seua renda es compon de peces distintes: rendiments del **treball**, del **capital immobiliari** —lloguers— i **mobiliari** —interessos, dividendes—, d'**activitats econòmiques** si treballes per compte propi, i **guanys i pèrdues patrimonials** si véns alguna cosa per més o menys del que et va costar.

Sobre eixa suma es resten despeses i reduccions per arribar a la **base liquidable**, i després un **mínim personal i familiar** que representa la part de renda destinada a cobrir necessitats bàsiques i que, per tant, no ha de tributar. Només sobre el que queda s'aplica l'escala.

Cada tipus s'aplica només al tram de renda que hi cau dins. Per això el tipus mitjà que pagues sempre és menor que el marginal del teu últim tram.

AVÍS PRÀCTIC

Pujar de tram mai no fa que cobres menys

És el mite fiscal més estès i el més fàcil de desmuntar: «m'han pujat el sou i ara cobre menys perquè he passat de tram».

És impossible, perquè l'IRPF és progressiu **per trams**. El tipus de cada tram s'aplica **només a la part de renda que cau dins d'eixe tram**, no a tota la teua renda. Si un tram comença en 20.200 € i guanyes 20.300 €, el tipus més alt s'aplica a eixos 100 € d'excés, no als 20.300.

D'ací la distinció que cal tindre clara:

- **Tipus marginal:** el que s'aplica a l'últim euro que guanyes.
- **Tipus mitjà o efectiu:** el que realment pagues dividit entre la teua renda total. Sempre és menor que el marginal.

Guanyar més sempre deixa més net. El que canvia és quant es queda Hisenda de l'increment, no del total.

Durant l'any, qui et paga —la teua empresa, el teu banc— va **retenint** i ingressant a compte. A la campanya de la renda de l'any següent es calcula el que realment et corresponia pagar i es compara amb el que s'ha retingut: si van retindre de més, ix **a tornar**; si de menys, **a ingressar**. La devolució no és un regal d'Hisenda: són diners teus que estaven avançats.

No tothom està obligat a declarar. El llindar general ronda els 22.000 € anuals procedents d'un sol pagador, i baixa de manera notable quan n'hi ha dos o més, que és la situació típica de qui ha encadenat faenes d'estiu. Convé comprovar-ho cada any, perquè la xifra s'actualitza.

Una delegació de l'Agència Tributària. Hisenda et proposa un esborrany de la renda, però l'esborrany no és la declaració: qui respon del que es presenta és qui ho firma.

Foto: Xabier, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Societats i IVA: els dos grans del costat empresarial

L'**Impost sobre Societats** és l'equivalent de l'IRPF per a les persones jurídiques: grava el benefici obtingut per societats i altres entitats. Té una diferència estructural amb l'IRPF que convé retindre: **no és progressiu**. S'hi aplica un tipus fix —el general és del 25 %, amb un tipus reduït per a entitats de nova creació en els seus primers exercicis amb beneficis—, de manera que una empresa que guanya deu milions i una altra que en guanya cent mil tributen al mateix percentatge.

L'**IVA** és una cosa completament distinta i mereix entendre's bé, perquè és l'impost que més recapta i el que pitjor s'explica.

COM FUNCIONA**El viatge d'un euro d'IVA fins a tu**

1. **1 L'agricultor ven taronges a la cooperativa per 100 €.** Cobra 100 + IVA i entrega a Hisenda l'IVA d'eixos 100.

2. **2 La cooperativa les ven al supermercat per 150 €.** Cobra l'IVA de 150 i entrega a Hisenda només la diferència: l'IVA de 150 menys el que ja va pagar a l'agricultor.

3. **3 El supermercat te les ven a tu per 200 €.** Cobra l'IVA de 200 i entrega la diferència amb el que va suportar en comprar-les.

4. **4 Cada empresa ingressa només l'impost del valor que ella hi ha afegit.** D'ací el nom.

5. **5 Tu no dedueixes res.** Eres el consumidor final: pagues l'IVA íntegre del preu final i ahí s'acaba la cadena.

Les empreses de la cadena **recapten** l'IVA, però no el suporten. Qui el suporta de veritat eres tu.

A Espanya hi ha tres tipus: el **general** del 21 %, el **reduït** del 10 % per a aliments en general, transport de viatgers, hostaleria o habitatge, i el **superreduït** del 4 % per a pa, llet, ous, fruites i verdures, llibres, periòdics i medicaments. Eixa escala és un intent deliberat de corregir el problema estructural de l'impost.

SABÍEU QUE...?***Per què un impost igual per a tothom pot ser injust***

L'IVA tracta tothom exactament igual: el mateix percentatge per al mateix producte. Sona a la definició pura de justícia, i tanmateix els economistes l'anomenen **regressiu**. La raó està en quina proporció dels seus ingressos gasta cadascú.

Una família amb 1.200 € al mes gasta pràcticament tot el que ingressa, així que quasi tota la seua renda passa per l'IVA. Una persona amb 12.000 € al mes en gasta una part i estalvia o invertix la resta, que no paga IVA. En percentatge sobre la seua renda, la primera acaba aportant més que la segona.

Per això existixen els tipus reduïts: els productes que ocupen més pes en la cistella de les rendes baixes —aliments bàsics, medicaments, llibres— tributen menys. És una correcció parcial, no una solució. I explica per què una pujada de l'IVA i una pujada de l'IRPF, encara que recapten el mateix, no repartixen l'esforç igual.

Els altres impostos que et trobaràs

A més dels tres grans, hi ha una segona fila d'impostos que apareixen en moments molt concrets de la vida i que convé reconèixer.

L'**ITP i AJD** grava les transmissions entre particulars i certs documents notariais. És l'impost que pagues en comprar un cotxe de segona mà o un pis usat, i el regula la teua comunitat autònoma, que en fixa el tipus. Un mateix cotxe costa distint segons on es matricule, i eixa diferència és competència autonòmica.

L'**IBI** el cobra l'ajuntament cada any a qui siga propietari d'un immoble, calculat sobre el **valor cadastral**. És la principal font d'ingressos propis de la majoria de municipis espanyols.

Els **impostos especials** graven alcohol, tabac, hidrocarburs i electricitat. Tenen una funció que va més enllà de recaptar: s'anomenen impostos **extrafisicals** perquè busquen a més desincentivar un consum amb costos socials. El tabac és l'exemple de manual.

I després hi ha la **plusvàlua municipal** del cas d'esta unitat, que ha sigut durant anys l'impost més impugnat d'Espanya.

EXEMPLE REAL

Quins impostos apareixen en un any qualsevol de la teua vida

Un recorregut per dotze mesos d'una persona de vint anys que treballa i compartix pis:

- **Cada compra al súper:** IVA, entre el 4 % i el 21 % segons el producte.
- **Cada nòmina:** retenció d'IRPE, a compte de l'impost de l'any.
- **Posar benzina o carregar el cotxe:** impostos especials sobre hidrocarburs o electricitat, inclosos en el preu.
- **Comprar una moto de segona mà:** ITP, segons el tipus de la seua comunitat.
- **Renovar el DNI o el passaport:** taxa, no impost.
- **Si el pis és dels seus pares:** l'IBI el paga el propietari, encara que de vegades es repercutix en el lloguer.
- **Si hereta d'un iaio:** Impost sobre Successions, amb quanties molt distintes segons la comunitat.

Ningú d'eixa llista no ompli un formulari per pagar la majoria d'eixos impostos. Es paguen sense veure'ls, i eixa invisibilitat explica bastant del debat fiscal.

Font: Elaboració pròpia a partir de la Llei 58/2003 General Tributària i de la normativa reguladora de cada tribut

L'Ajuntament de València. Els municipis també recapten, i no poc: l'IBI, l'impost de circulació i la plusvàlua municipal, la que el Tribunal Constitucional va haver de corregir tres vegades fins a deixar-la com està.

Foto: Diego Delso, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Pagar poc, i no pagar

Hi ha una frontera que convé traçar bé, perquè separa una estratègia legítima d'un delictes.

L'**elusió fiscal** consisteix a organitzar els propis assumptes per pagar menys **dins de la llei**: triar la forma jurídica més avantatjosa, aplicar una deducció a la qual es té dret, aportar a un pla de pensions. És legal. Pot ser discutible quan es porta a l'extrem mitjançant estructures artificioses, i per això la Llei General Tributària preveu l'anomenat **conflicte en l'aplicació de la norma** per a casos d'artificiositat.

L'**evasió fiscal** és ocultar. No declarar ingressos, cobrar sense factura, simular despeses. És una infracció administrativa i, a partir de certa quantia defraudada, un **delicte** castigat pel Codi Penal.

AVÍS PRÀCTIC

«Et faig factura o t'ix més barat sense?»

És la conversa més habitual de tot el frau fiscal espanyol, i quasi sempre es planteja com un favor mutu. Convé saber què hi ha realment darrere.

Sense factura, l'operació no existix per a Hisenda: no s'ingressa l'IVA i l'ingrés no tributa. El descompte que t'oferixen és, exactament, una part d'eixe impost no pagat.

Les conseqüències no són abstractes. Sense factura **no tens prova** de la compra: ni garantia, ni reclamació possible si la faena ix malament, ni cobertura de l'assegurança. I col·lectivament, l'economia submergida significa menys recursos per al que es finança amb impostos i més pressió sobre qui sí que declara.

Estalviar-se l'IVA no és estalviar diners: és traslladar el cost a un altre i quedar-se sense defensa jurídica en l'intent.

TORNA AL CAS

L'impost que cobrava per un guany inexistent

Ja pots respondre, i la resposta és que sí: **un impost pot ser legal i injust alhora, i precisament per a això existix el control de constitucionalitat.**

La plusvàlua municipal estava en una llei vàlida, aprovada pel Parlament i aplicada per milers d'ajuntaments. Però xocava amb el principi de **capacitat econòmica** de l'article 31: gravava un increment de valor que en molts casos no s'havia produït. Cobrar per una riquesa inexistent no és un error de càlcul, és una vulneració constitucional.

Fixa't també en el detall que més va molestar, perquè ensenya alguna cosa real sobre com funciona el Dret. El Tribunal en va **limitar els efectes**: no va reobrir liquidacions fermes ni situacions no impugnades abans de la data del veredicte. Ho va fer per seguretat jurídica i per no desfonsar els comptes dels ajuntaments d'un dia per a l'altre.

És a dir: tindre raó no basta si no vas reclamar a temps. Els drets s'han d'exercir, i la unitat següent t'ensenyarà exactament per on.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

Contribuir és un **deure constitucional**, i l'article 31 imposa al legislador cinc límits: generalitat, capacitat econòmica, igualtat, progressivitat i no confiscatorietat.

- Només es creen tributs **per llei**: cap reglament no inventa un impost.
- **Impost, taxa i contribució especial** es distingixen pel que reps a canvi.
- Els impostos **directes** miren qui eres i poden ser progressius; els **indirectes** només miren què consumixes.
- L'IRPF és **progressiu per trams**: pujar de tram mai no reduïx el net, perquè el tipus alt només grava l'excés.
- L'**IVA** el recapten les empreses però el suporta el consumidor final, i per això resulta regressiu tot i tractar tothom igual.
- Cada impost té la seua administració: l'IBI l'ajuntament, Successions i ITP la comunitat, Societats l'Estat.
- **Eludir** és pagar menys dins de la llei; **evadir** és ocultar, i a partir de certa quantia és delictu.

Glossari

- **Dret tributari**: branca del Dret públic que regula l'establiment i l'aplicació dels tributs.
- **Tribut**: ingrés públic exigit per una Administració en virtut d'una llei per finançar la despesa pública.
- **Impost**: tribut exigit sense contraprestació directa, en funció de la capacitat econòmica del contribuent.
- **Taxa**: tribut que es paga per un servei o activitat administrativa que afecta individualment l'obligat.
- **Contribució especial**: tribut exigit pel benefici o l'augment de valor que produïx una obra pública.
- **Deure de contribuir**: obligació constitucional de sostindre la despesa pública conforme a la capacitat econòmica.
- **Capacitat econòmica**: principi segons el qual es tributa en funció de la riquesa que es té o s'obté.
- **Progressivitat**: característica d'un sistema en què l'esforç fiscal creix proporcionalment amb la renda.
- **No confiscatorietat**: límit que impedis que el sistema tributari esgote el patrimoni del contribuent.
- **Reserva de llei tributària**: exigència que els tributs s'establisquen mitjançant norma amb rang de llei.
- **Impost directe**: el que grava una manifestació directa de capacitat econòmica, com la renda o el patrimoni.
- **Impost indirecte**: el que grava el consum o la circulació de béns, sense atendre les circumstàncies personals.

- **IRPF:** Impost sobre la Renda de les Persones Físiques, que grava la renda anual de les persones físiques residents.
- **Base liquidable:** magnitud sobre la qual s'aplica l'escala de l'impost, després de les reduccions legals.
- **Mínim personal i familiar:** part de la renda destinada a necessitats bàsiques que no se sotmet a gravamen.
- **Tipus marginal:** percentatge aplicable a l'últim tram de renda obtingut.
- **Tipus mitjà o efectiu:** quocient entre la quota pagada i la renda total; sempre inferior al marginal.
- **Retenció a compte:** quantitat que el pagador descompta i ingressa anticipadament per compte del contribuent.
- **Impost sobre Societats:** tribut que grava el benefici de les persones jurídiques, amb tipus fix i no progressiu.
- **IVA:** Impost sobre el Valor Afegit, indirecte, que grava el consum i es recapta en cada fase de la cadena.
- **IVA repercutit i suportat:** el que una empresa cobra als seus clients i el que paga als seus proveïdors; n'ingressa la diferència.
- **Regressivitat:** efecte pel qual un tribut suposa un esforç proporcionalment major per a les rendes baixes.
- **ITP i AJD:** impost autonòmic sobre transmissions patrimonials oneroses i actes jurídics documentats.
- **IBI:** Impost sobre Béns Immobles, municipal i calculat sobre el valor cadastral.
- **Valor cadastral:** valor administratiu assignat a un immoble, base de diversos tributs.
- **Impostos especials:** els que graven consums concrets com alcohol, tabac, hidrocarburs o electricitat.
- **Impost extrafiscal:** aquell la finalitat principal del qual no és recaptar, sinó desincentivar una conducta.
- **Elusió fiscal:** reducció de la càrrega tributària mitjançant conductes emparades per la llei.
- **Evasió fiscal:** ocultació de fets amb transcendència tributària; constituïx infracció i, en certs casos, delictes.
- **Economia submergida:** conjunt d'activitats econòmiques ocultes a l'Administració tributària i laboral.

Per aprofundir

- **La Seu Electrònica de l'Agència Tributària**, secció de simuladors. Per què encaixa: el simulador de la renda permet ficar xifres inventades i veure el resultat. És la manera més ràpida de comprovar que el tipus mitjà i el marginal no són el mateix.
- **Els Pressupostos Generals de l'Estat en xifres**, publicats cada any pel Ministeri d'Hisenda. Per què encaixa: mostra d'on ixen els diners i a què es dediquen. La pregunta «què és el que més s'emporta?» té una resposta que quasi ningú no encerta.
- **El portal del Cadastre**. Per què encaixa: es pot consultar el valor cadastral de qualsevol immoble, inclosa la casa d'un mateix. D'ahí ix l'IBI i bona part dels impostos immobiliaris.
- **La sentència 182/2021 del Tribunal Constitucional**, sobre la plusvàlua municipal. Per què encaixa: el seu apartat sobre la limitació d'efectes és breu i explica, millor que qualsevol manual, què passa l'endemà de guanyar al Constitucional.

Preguntes per reflexionar

1. L'IVA tracta tothom igual i tot i així es considera regressiu. És preferible un sistema fiscal basat en impostos directes o en indirectes? Dona un argument a favor de cadascun abans de decidir.
2. Heretar la mateixa casa costa quantitats molt distintes segons la comunitat autònoma. És això una conseqüència lògica de l'autonomia o una desigualtat que caldria corregir?
3. Els impostos especials busquen desincentivar consums. Fins on hauria d'arribar l'Estat usant els impostos per orientar conductes? Posa un exemple que et parega legítim i un altre que no.
4. El Tribunal Constitucional va limitar els efectes de la seua sentència per no arruïnar els ajuntaments. Et sembla raonable, o va buidar de contingut el veredict?
5. Calcula quina proporció de les teues despeses de l'últim mes ha passat per l'IVA. T'esperaves eixa xifra?

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, article 31.
2. Llei 58/2003, de 17 de desembre, General Tributària.
3. Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques.
4. Llei 27/2014, de 27 de novembre, de l'Impost sobre Societats.
5. Llei 37/1992, de 28 de desembre, de l'Impost sobre el Valor Afegit.
6. Reial Decret Legislatiu 2/2004, de 5 de març, text refós de la Llei Reguladora de les Hisendes Locals.
7. Reial Decret Legislatiu 1/1993, de 24 de setembre, text refós de la Llei de l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats.
8. Llei 38/1992, de 28 de desembre, d'Impostos Especials.
9. Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, article 305.
10. Tribunal Constitucional, sentències 59/2017, 126/2019 i 182/2021, sobre l'Impost sobre l'Increment de Valor dels Terrenys de Naturalesa Urbana.
11. Reial Decret Llei 26/2021, de 8 de novembre, pel qual s'adapta el text refós de la Llei Reguladora de les Hisendes Locals a la jurisprudència del Tribunal Constitucional.

MIRAR FORA · U6

LLIBRE

La riqueza oculta de las naciones

Gabriel Zucman · Pasado y Presente, 2014

Cent vint pàgines sobre l'altre extrem del sistema que acabes d'estudiar: què passa quan l'elusió es torna industrial, com s'estima el que hi ha amagat i quins mecanismes perfectament legals ho fan possible.

Capítols 1 i 2

VÍDEO · ~12 MIN

Com es calcula la teua declaració de la renda

Agència Tributària · canal oficial de YouTube

Segueix pas a pas el càlcul des dels rendiments bruts fins a la quota. Veure l'ordre de les operacions deixa clar per què el tipus mitjà mai no coincidix amb el marginal.

<https://www.youtube.com/@AgenciaTributaria>

COMPTE · PODCAST · WEB

Agència Tributària

sede.agenciatributaria.gob.es · simuladors i calendari del contribuent

Els simuladors són gratuïts i anònims: es poden provar escenaris inventats sense identificar-se. És un laboratori fiscal complet obert a qualsevol.

ACTIVITAT · 30 MIN

Segueix el rastre dels teus impostos

Arreplega **cinc tiquets o factures reals** de l'última setmana. En cadascun, identifica el **tipus d'IVA** aplicat i calcula quant has pagat d'impost. Després suma el total i compara'l amb el que t'hauries gastat sense IVA. Anota a més quina administració es queda cadascun d'eixos euros.

PER A CLASSE

Poseu les xifres en comú i calculeu la despesa mitjana de la classe en IVA en una setmana. Després feu la projecció a un any i compareu-la amb el que un treballador amb salari mínim paga d'IRPF. Amb eixos dos números damunt la taula, debateu: quin impost pesa més en una renda baixa, i per què quasi ningú no ho percep així? Durada total: 45 min.

UNITAT 7 · BLOC 7

07

Delicte, multa i rastre digital: penal, administratiu i ambiental

L'Estat et pot castigar de dues maneres molt distintes, vigilar-te amb límits i protegir-te d'un dany que ningú no causa tot sol. Esta unitat reuneix les tres branques en què el poder públic actua sobre la teua conducta, i les garanties que tens davant de cadascuna.

DURADA

8-9 sessions · 3 setmanes

CONCEPTES CLAU

Dret penal · principi de legalitat penal · intervenció mínima · dol i imprudència · delicte lleu · responsabilitat penal del menor

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar el principi de legalitat penal i la intervenció mínima com a límits al poder de castigar.
- Distingir dol i imprudència i classificar les infraccions penals per la seua gravetat.
- Descriure el règim de responsabilitat penal dels menors i la seua finalitat educativa.
- Diferenciar el delicte de la infracció administrativa atenent qui decidix, què s'imposa i quines garanties s'apliquen.
- Identificar les fases del procediment administratiu sancionador i les vies de recurs davant d'una multa.
- Reconéixer els drets de protecció de dades i saber exercir-los davant de qualsevol responsable del tractament.
- Explicar els principis del Dret ambiental i valorar el paper dels tribunals davant de la inacció climàtica.

Temps estimat de lectura: ~24 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B7.1–B7.4 ·

Prerequisits: unitat 2 (el TEDH), unitat 3 (Administració i competències) i unitat 4 (drets de la personalitat).

En acabar esta unitat sabràs:

- Per què no tot el que està mal és delicte, i qui decidix on posar la línia.
- En què es diferencia una multa d'una condemna, més enllà de l'import.
- Què passa quan l'Administració no et contesta.
- Què pots exigir a qualsevol empresa que tinga dades teues.
- Si un tribunal pot obligar un Estat a reduir les seues emissions.

TL;DR

90 segons

Les tres branques d'esta unitat tenen una cosa en comú: en totes el **poder públic actua sobre la teua conducta**, i per això en totes hi ha garanties. El **Dret penal** és l'instrument més dur i per això el més limitat: només pot castigar el que una llei prèvia descrivia com a delicte. El **Dret administratiu** és molt més freqüent i menys visible: multes, llicències, expedients, i una Administració que decidix i executa sense passar per un jutge, encara que sempre sota el seu control posterior. I el **Dret digital i ambiental** són els dos fronts on l'ordenament s'està construint ara mateix, a base de reglaments europeus i sentències que arriben abans que les lleis.

CAS REAL · DILEMA

Més de dues mil dones majors van demandar Suïssa per no reduir les seues emissions. El 2024, el Tribunal d'Estrasburg els va donar la raó

Tribunal Europeu de Drets Humans, Gran Sala, KlimaSeniorinnen i altres c. Suïssa, sentència de 9 d'abril de 2024

Una associació suïssa formada per dones d'edat avançada va sostindre un argument poc habitual: les onades de calor, cada vegada més freqüents i intenses, les afectaven a elles de manera especialment greu per la seua edat, i el seu Estat no estava fent prou per mitigar-les.

Esgotada la via interna sense èxit, van portar el cas al **Tribunal Europeu de Drets Humans**, el d'Estrasburg que vas estudiar a la unitat 2. No van invocar cap article sobre el clima, perquè el Conveni Europeu de 1950 no en té cap. Van invocar l'**article 8**: el dret al respecte de la vida privada i familiar.

L'abril de 2024, la **Gran Sala** va declarar que Suïssa havia vulnerat eixe article en no dotar-se d'un marc normatiu adequat per mitigar el canvi climàtic, i també el dret d'accés a un tribunal.

El mateix dia, però, el Tribunal va inadmetre altres dues demandes climàtiques, una de les quals presentada per sis joves portuguesos contra trenta-tres Estats. Guanyar a Estrasburg exigix, abans que res, haver trucat a la porta correcta.

Pot un tribunal obligar un Estat a baixar les seues emissions?

Guarda la pregunta. La resposta necessita les tres branques d'esta unitat, i arriba al final.

El Dret penal, o quan pot l'Estat castigar

De totes les eines que té el poder públic, el **Dret penal** és la més dura: et pot privar de llibertat. Per això l'ordenament el rodeja de més límits que cap altra.

El primer és el **principi de legalitat penal**, que la Constitució recull al seu article 25 i que es resumix en una fórmula llatina que val la pena recordar: *nullum crimen, nulla poena sine lege*. No hi ha delicte ni pena sense una llei **prèvia, escrita, certa i estricta**. Cap conducta no es pot castigar si no estava descrita com a delicte abans de cometre's, ni per analogia amb una altra de pareguda, ni per costum.

El segon és el principi d'**intervenció mínima**: el Dret penal és la *ultima ratio*, l'últim recurs. Moltes conductes reprovables no són delicte perquè el legislador ha decidit que n'hi ha prou amb una sanció administrativa, una indemnització civil o, senzillament, amb la reprovació social. Que una cosa no siga delicte no significa que estiga bé.

Perquè hi haja delicte calen tres coses alhora:

- **Tipicitat**: la conducta encaixa exactament en la descripció legal.
- **Antijuridicitat**: és contrària a l'ordenament i no està emparada per una causa de justificació com la legítima defensa.
- **Culpabilitat**: se li pot retraure a qui la va cometre, perquè podia comprendre el que feia i actuar d'una altra manera.

I hi ha dues formes de cometre'ls. El **dol** implica voler el resultat o acceptar-lo; la **imprudència**, causar-lo per infringir un deure de cura. La diferència no és menor: la imprudència només es castiga quan la llei ho preveu expressament, i amb penes molt menors.

AVÍS PRÀCTIC

Les faltes ja no existixen

En molts manuals i en moltes converses encara es parla de «delictes i faltes». Convé actualitzar la dada: les **faltes van desaparèixer del Codi Penal el 2015**.

El que abans eren faltes es va repartir en dues direccions. Una part va passar a ser **delicte lleu**, amb una tramitació més ràpida però amb totes les garanties penals. Una altra part va eixir del Codi Penal i es va convertir en **infracció administrativa**, sancionable per l'Administració sense jutge.

Hui les infraccions penals es classifiquen en **greus, menys greus i lleus**, segons la pena que porten aparellada. Si algú et diu que una cosa «és una falta», està usant una categoria derogada.

Les **penes** tampoc no són només la presó. El Codi Penal preveu penes privatives de llibertat, penes privatives de drets —inhabilitació, retirada del permís de conduir, allunyament, treballs en benefici de la comunitat— i penes de **multa**, calculades normalment pel sistema de dies-multa, en què la quota diària es fixa segons la capacitat econòmica del condemnat. És a dir: la mateixa pena costa més euros a qui més té, que és l'aplicació penal d'una idea que ja vas veure a la unitat 6.

Un mapa mínim dels delictes que més apareixen: contra la **vida i la integritat**, com l'homicidi i les lesions; contra la **llibertat**, com les amenaces, les coaccions i l'assetjament; contra la **llibertat sexual**; contra el **patrimoni**, com el furt, el robatori, l'estafa i els danys; contra la **seguretat viària**; contra la **Hisenda pública**, que vas veure a la unitat anterior; contra la **intimitat**, que inclou difondre imatges íntimes obtingudes amb consentiment però divulgades sense ell; i els **delictes d'odi**, que castiguen el foment de l'odi o la violència contra grups pel seu origen, religió, orientació sexual, discapacitat o altres circumstàncies.

Quan qui delinquit és menor d'edat

Els menors de diu anys no responen conforme al Codi Penal, però això no significa que no responguen.

A partir dels **catorze anys** s'aplica la Llei Orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors, amb un jutjat especialitzat, un fiscal que dirigeix la instrucció i un equip tècnic que informa sobre la situació personal, familiar i educativa del menor. Per davall de catorze no hi ha responsabilitat penal: hi intervenen els serveis de protecció de menors.

I el que s'imposa no són penes sinó **mesures**: llibertat vigilada, prestacions en benefici de la comunitat, convivència amb un altre grup educatiu, tasques socioeducatives, i en els casos més greus internament en règim obert, semiobert o tancat. La llei declara expressament que la seua finalitat és **educativa**, no retributiva, i per això les mesures es trien mirant l'interés del menor i no només la gravetat del fet.

El Dret administratiu: el que més et tocarà

Si el Dret penal és el més greu, l'**administratiu** és, amb una diferència enorme, el més freqüent. Una beca, una multa de trànsit, una llicència d'obra, una plaça d'institut, una llista d'espera i un expedient sancionador són tots actes administratius.

El seu tret característic incomoda una mica quan es veu per primera vegada: l'Administració **decideix i executa per si mateixa**. Els seus actes es presumixen vàlids des que es dicten i es poden executar sense necessitat que un jutge els confirme abans. La compensació és que estan sotmesos a un procediment reglat i a control judicial posterior.

DOS RÈGIMS SANCIONADORS, NO UN		
	Via penal delictes · Codi Penal	Via administrativa infraccions · lleis sectorials
Qui decidix?	Un jutge o tribunal Independent i allé al conflicte	La mateixa Administració Que a més és part interessada
Què et pot passar?	Presó, multa penal, treballs comunitaris, inhabilitació	Multa, punts, tancament, llicència Mai presó: ho prohibeix la Constitució
Quines garanties tens?	Advocat obligatori, judici públic Presumpció d'innocència · dubte a favor	Expedient amb audiència prèvia Presumpció d'innocència i motivació
Com es recorre?	Recurs davant d'un tribunal superior Dins del mateix ordre penal	Primer davant de l'Administració Després, via contenciosa administrativa
Deixa rastre?	Antecedents penals Cancel·lables passat un termini	Registre administratiu No són antecedents penals
La regla que connecta les dues columnes: ningú no pot ser castigat dues vegades pel mateix. Si un mateix fet podria ser delicte i infracció amb idèntic fonament, l'expedient administratiu es paralitza i es passa el tant de culpa al jutge penal. Només si este l'arxiva, l'Administració continua. L'ordre penal té preferència, i els seus fets provats vinculen després l'Administració.		

La mateixa conducta pot recórrer dos camins distints. El que canvia no és la gravetat, sinó qui decideix, què es pot imposar i amb quines garanties.

COM FUNCIONA

Què fer quan t'arriba una multa

1. **1 Notificació.** L'expedient comença quan t'arriba, amb els fets, la norma infringida, l'import i el termini. Si no està motivada, ja tens un motiu de recurs.
2. **2 Decisió ràpida: pagament immediat.** Pagar en el termini curt sol suposar una reducció important, però implica renunciar a recórrer. No ho faces si creus que la multa és injusta.
3. **3 Al·legacions.** Pots presentar per escrit la teua versió i les proves que tingues. L'Administració està obligada a contestar de manera motivada.
4. **4 Resolució.** Confirma, modifica o arxiva l'expedient. Ací acaba la fase d'instrucció.
5. **5 Recurs administratiu.** Reposició davant del mateix òrgan, o alçada davant del superior, segons qui haja resolt. És gratuït i no necessites advocat.
6. **6 Via contenciosa administrativa.** Esgotada la via administrativa, s'acudix als tribunals. Ahí ja decidix un jutge alié a l'Administració, i eixa és la garantia última.

Un concepte que convé entendre bé és el **silenci administratiu**: què passa quan l'Administració no contesta dins de termini. La regla general en els procediments que iniciés tu és el silenci **positiu**, és a dir, s'entén estimada la teua sol·licitud. Però hi ha moltes excepcions legals, i en els procediments que inicia la mateixa Administració —els sancionadors, per exemple— el silenci no pot jugar en contra teua: el que passa és que l'expedient **caduca**.

En tot cas, el silenci no allibera l'Administració del seu deure de resoldre. Continua obligada a contestar, encara que conteste tard.

SABÍEU QUE...?

Per què una multa mai no pot portar presó

La Constitució conté una frase curta i contundent al seu article 25: l'Administració civil no pot imposar sancions que impliquen, directament o subsidiàriament, privació de llibertat.

És una decisió històrica molt conscient. En etapes anteriors, els governadors civils podien imposar arrestos governatius per conductes considerades perilloses, sense judici ni jutge. La Constitució de 1978 va tancar eixa porta: llevar la llibertat a algú és competència exclusiva d'un jutge, després d'un procés amb totes les garanties.

Per això, per molt alta que siga una multa administrativa, mai no es convertix en dies de presó si no la pagues. Es cobrarà per via de constrenyiment, embargant béns o comptes, però no amb presó.

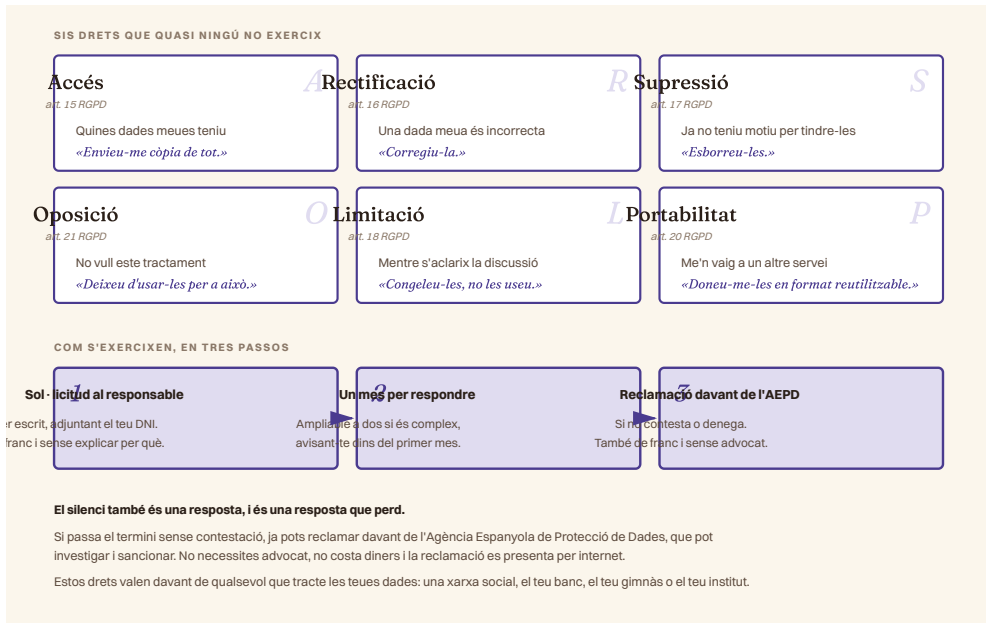
Dret i tecnologia: la teua identitat, les teues dades, la teua seguretat

La teua **identitat digital** és el conjunt de rastres que deixes: perfils, publicacions, ubicacions, cerques, compres, horaris de connexió. No és un doble teu: en molts aspectes, és un perfil més detallat que el que tu mateix podries escriure.

L'ordenament que la protegeix és sobretot europeu. El **Reglament General de Protecció de Dades** s'aplica directament a tota la Unió des de 2018 —un reglament, com vas veure a la unitat 2, no necessita transposició— i la llei orgànica espanyola el completa i hi afig un catàleg de **drets digitals**.

Els seus principis es resumixen en poques idees, i totes són exigibles:

- **Licitud:** per tractar les teues dades cal una base legal, que pot ser el teu consentiment, un contracte, una obligació legal o un interès legítim, entre altres.
- **Limitació de la finalitat:** les dades recollides per a una cosa no es poden usar per a una altra de distinta sense més.
- **Minimització:** només les dades necessàries. Un gimnàs no necessita la teua empremta dactilar per saber si has entrat.
- **Exactitud i limitació del termini:** dades correctes i no conservades eternament.
- **Seguretat i responsabilitat proactiva:** qui tracta dades les ha de protegir i poder demostrar que complix.

Els sis drets, amb la frase que realment escriuries en cada cas, i el procediment complet a sota.

Hi ha una dada que interessa especialment a la teua edat: a Espanya, el consentiment per al tractament de dades de menors el pot prestar el mateix menor a partir dels **catorze anys**. Per davall d'eixa edat cal el dels seus progenitors o tutors. I la llei espanyola reconeix drets digitals específics: a la **desconnexió digital** en l'àmbit laboral, a la **rectificació i actualització** a internet i xarxes socials, a l'**educació digital** i a l'elaboració d'un **testament digital** sobre el destí dels teus comptes.

EXEMPLE REAL

Quatre fraus digitals que veuràs, i què són jurídicament

- **Phishing.** Un correu o un SMS que imita el teu banc o Correus i et porta a un web fals. Jurídicament és **estafa**, i sovint també usurpació d'identitat. L'entitat suplantada mai no et demana credencials per enllaç.
- **Suplantació d'identitat a les xarxes.** Crear un perfil fent-se passar per una altra persona. Pot ser delicte contra la intimitat, contra l'honor o estafa, segons què s'hi faça.
- **Difusió d'imatges íntimes sense consentiment.** Encara que la imatge s'obtinguera amb permís, difondre-la sense ell està expressament castigat al Codi Penal. Que la persona te l'enviara voluntàriament no és una defensa.
- **Ciberassetjament.** L'assetjament reiterat que altera greument la vida quotidiana d'algú té el seu propi tipus penal, i quan passa entre menors activa a més els protocols del centre educatiu.

Davant de qualsevol d'ells existix el telèfon gratuït **017** de l'INCIBE, que orienta sense necessitat de denunciar primer. I un consell tècnic que val per tot: abans de res, **captura les proves**. Sense captures, dates i URL, la majoria d'estos casos es queden en no res.

Font: Llei Orgànica 10/1995, del Codi Penal, articles 197, 248 i concordants · Institut Nacional de Ciberseguretat (INCIBE)

Una càmera al carrer. Gravar tracta dades personals, així que exigix una base que ho justifiqui, un cartell que avise i un termini per esborrar el que està gravat: la càmera pot ser teua, les imatges no són només teues.

Foto: Holzklöppel, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Dret ambiental: el dany que ningú no causa tot sol

L'article 45 de la Constitució fa tres coses en tres línies: reconeix el **dret** a gaudir d'un medi ambient adequat, imposa el **deure** de conservar-lo i anuncia **sancions penals o administratives** per a qui el danye, a més de l'obligació de reparar.

Sobre eixa base s'ha construït una branca sencera, molt marcada pel Dret europeu, que es recolza en quatre principis:

- **Prevenició:** és millor evitar el dany que reparar-lo, perquè molts danys ambientals són irreversibles.
- **Precaució:** davant d'un risc greu, la falta de certesa científica absoluta no justifica no actuar.
- **Qui contamina, paga:** el cost de la contaminació l'ha de suportar qui la genera, no el conjunt de la societat.
- **Desenvolupament sostenible:** satisfer les necessitats presents sense comprometre les de les generacions futures.

Els seus instruments són bàsicament administratius: **avaluació d'impacte ambiental** abans d'autoritzar projectes, autoritzacions ambientals per a activitats contaminants, límits d'emissió, i el mercat europeu de **drets d'emissió**, que posa preu a cada tona de CO₂ que emeten les grans instal·lacions. I quan el dany és greu, hi entra el Codi Penal, que castiga els delictes contra els recursos naturals i el medi ambient.

La sala del Tribunal Europeu de Drets Humans, a Estrasburg. Ací es va resoldre a l'abril de 2024 el cas de les dones majors suïsses: una protecció climàtica insuficient pot vulnerar l'article 8 del Conveni, el de la vida privada i familiar.

Foto: Adrian Grycuk, CC BY-SA 3.0 pl via Wikimedia Commons

El canvi climàtic hi va afegir un problema jurídic nou. El dany no el causa ningú en concret, els seus efectes apareixen lluny i tard, i les víctimes inclouen persones que encara no han nascut. Tot el Dret de danys que vas estudiar a la unitat 4 està pensat per al contrari: un causant identificable, un perjudicat concret i un dany present.

La resposta ha arribat per dos camins alhora. D'una banda, **tractats i lleis**: l'Acord de París de 2015, el paquet climàtic europeu i, a Espanya, la Llei de canvi climàtic i transició energètica de 2021, que fixa objectius de reducció d'emissions i l'horitzó de la neutralitat climàtica. De l'altra, una cosa que quasi ningú no esperava: **els tribunals**.

SABÍEU QUE...?

Quan guanyar un plet va canviar la política energètica d'un país

El 2015, una fundació neerlandesa anomenada Urgenda va demandar el seu propi Estat per no reduir prou les seues emissions. El cas va arribar fins al Tribunal Suprem dels Països Baixos, que el 2019 va confirmar la condemna: l'Estat tenia el deure de reduir les seues emissions en un percentatge concret abans d'una data concreta.

Va ser la primera vegada que un tribunal ordenava a un govern un objectiu climàtic, i va obrir una via que hui s'anomena **litigació climàtica**. Des d'aleshores s'han presentat demandes semblants en desenes de països, amb resultats desiguals.

L'argument jurídic és sempre el mateix, i és elegant pel poc novedós que resulta: no s'invoca un dret al clima, que no existix, sinó drets clàssics —la vida, la integritat, la vida privada i familiar— aplicats a un risc nou. Igual que a la unitat 4 un codi de 1889 va servir per castigar el maltractament psicològic, ací un conveni de 1950 servix per parlar d'emissions.

TORNA AL CAS

Les dones suïsses que van demandar el seu Estat pel clima

Ja pots respondre amb matisos. **Sí, un tribunal pot condemnar un Estat per inacció climàtica, però no pot governar en el seu lloc.**

El Tribunal d'Estrasburg no va fixar les tones que Suïssa ha de deixar d'emetre ni li va dir quina política energètica adoptar. Va fer una cosa distinta i més sòlida: va declarar que l'article 8 del Conveni —la vida privada i familiar, de 1950— **obliga l'Estat a dotar-se d'un marc normatiu adequat** davant del canvi climàtic, i que Suïssa no en tenia. Quines mesures concretes adoptar continua sent decisió del legislador suís, que és on residix la sobirania, exactament com vas veure a la unitat 3.

I hi ha una segona lliçó, la del mateix dia. Altres dues demandes climàtiques es van inadmetre, una d'elles de sis joves portuguesos contra trenta-tres Estats, perquè no havien esgotat la via interna ni acreditaven una connexió suficient amb quasi cap dels Estats demandats. Les regles processals de la unitat 2 no són un formalisme: són la porta, i si t'equivoques de porta no arribes a discutir el fons.

Estrasburg pot dir-li a un Estat que té una obligació. Quant i com la complix ho decidixen el seu Parlament i el seu Govern. I si no la complix, el tornaran a demandar.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

- El Dret penal només castiga el que una **lleï prèvia** descrivia com a delicte, i és la **ultima ratio**: que una cosa no siga delicte no significa que estiga bé.
- Les **faltes van desaparèixer el 2015**; hui les infraccions penals són greus, menys greus i lleus.
- Des dels **catorze anys** hi ha responsabilitat penal del menor, amb **mesures educatives** i no penes.
- En la via administrativa decidix la mateixa Administració i **mai no pot imposar presó**; en la penal decidix un jutge i queden antecedents.
- **Ningú no pot ser castigat dues vegades** pel mateix fet amb el mateix fonament: si apareix un delicte, l'expedient administratiu es para.
- El **silenci administratiu** no eximix l'Administració de resoldre; en els expedients sancionadors, provoca la caducitat.
- Els **sis drets del RGPD** s'exercixen de franc, sense motivar i amb un mes de termini; després es reclama davant de l'AEPD.
- El Dret ambiental es recolza en **prevenció, precaució, qui contamina paga i sostenibilitat**, i des de 2019 els tribunals condemnen Estats per inacció climàtica.

Glossari

- **Dret penal**: branca del Dret públic que definix els delictes i estableix les penes aplicables.
- **Principi de legalitat penal**: exigència de llei prèvia, escrita, certa i estricta per castigar qualsevol conducta.
- **Intervenció mínima**: principi segons el qual el Dret penal és l'últim recurs davant de les conductes danyoses.
- **Tipicitat**: encaix exacte d'una conducta en la descripció legal d'un delicte.
- **Antijuridicitat**: contrarietat de la conducta amb l'ordenament, no emparada per una causa de justificació.
- **Culpabilitat**: possibilitat de retraure el fet a qui el va cometre.
- **Dol**: voluntat de realitzar el fet típic o acceptació del seu resultat.
- **Imprudència**: causació d'un resultat danyós per infracció del deure de cura.
- **Delicte lleu**: infracció penal de poca gravetat, categoria que va substituir les antigues faltes el 2015.
- **Dies-multa**: sistema de càlcul de la pena de multa en què la quota diària es fixa segons la capacitat econòmica.
- **Antecedents penals**: constància registral d'una condemna, cancel·lable transcorreguts determinats terminis.
- **Responsabilitat penal del menor**: règim aplicable dels catorze als díhuit anys, basat en mesures de finalitat educativa.

- **Dret administratiu:** branca que regula l'organització i l'actuació de les Administracions públiques.
- **Acte administratiu:** declaració d'una Administració que produïx efectes jurídics i es presumix vàlida.
- **Procediment administratiu:** via reglada que l'Administració ha de seguir abans de dictar un acte.
- **Silenci administratiu:** efecte que la llei atribueix a la falta de resposta de l'Administració dins de termini.
- **Caducitat de l'expedient:** extinció d'un procediment iniciat d'ofici per transcurs del termini sense resoldre.
- **Recurs d'alçada i de reposició:** recursos administratius davant de l'òrgan superior o davant del mateix que va dictar l'acte.
- **Via contenciosa administrativa:** ordre jurisdiccional que controla judicialment l'actuació de les Administracions.
- **Non bis in idem:** prohibició de sancionar dues vegades el mateix fet amb el mateix fonament.
- **Identitat digital:** conjunt de dades i rastres que identifiquen una persona en l'entorn digital.
- **RGPD:** Reglament General de Protecció de Dades, norma europea directament aplicable des de 2018.
- **Responsable del tractament:** qui decidix les finalitats i els mitjans del tractament de dades personals.
- **Minimització de dades:** principi que limita la recollida a les dades estrictament necessàries per a la finalitat.
- **Dret d'accés:** facultat d'obtindre confirmació i còpia de les dades personals que algú tracta sobre un mateix.
- **AEPD:** Agència Espanyola de Protecció de Dades, autoritat de control que investiga i sanciona.
- **Drets digitals:** catàleg espanyol que inclou desconnexió digital, rectificació a internet, educació digital i testament digital.
- **Ciberseguretat:** conjunt de mesures destinades a protegir sistemes, dades i persones davant d'atacs digitals.
- **Dret ambiental:** conjunt de normes dirigides a protegir el medi ambient i previndre'n el deteriorament.
- **Principi de precaució:** regla que permet actuar davant d'un risc greu encara que falte certesa científica plena.
- **Qui contamina paga:** principi que imputa el cost de la contaminació a qui la genera.
- **Avaluació d'impacte ambiental:** procediment previ que analitza els efectes d'un projecte sobre el medi.
- **Litigació climàtica:** ús dels tribunals per exigir a Estats o empreses mesures davant del canvi climàtic.

Per aprofundir

- **El Codi Penal al BOE.** Per què encaixa: llegir directament els tipus d'estafa, amenaces o delictes contra la intimitat sorprén pel que té de concret la redacció. No hi ha ambigüitat, i eixa és justament l'exigència del principi de legalitat.
- **El web de l'Agència Espanyola de Protecció de Dades,** secció de canal jove i models d'escrits. Per què encaixa: té plantilles llestes per exercir cada dret. Amb copiar-ne i adaptar-ne una, ja has fet l'activitat d'esta unitat.

- **INCIBE i la seua línia 017.** Per què encaixa: publica guies per tipus de frau, amb què fer en les primeres hores, que és quan es decidix si es pot provar alguna cosa o no.
- **La sentència KlimaSeniorinnen del TEDH,** a la base HUDOC. Per què encaixa: el seu resum oficial de premsa cap en dues pàgines i explica el raonament sencer. És la primera vegada que Estrasburg entra en el fons d'un assumpte climàtic.

Preguntes per reflexionar

1. El Dret penal només s'hauria d'usar com a últim recurs. Pensa en una conducta que hui siga delicte i no ho hauria de ser, i una altra a l'inrevés. Justifica-les totes dues.
2. L'Administració decidix i executa sense passar per un jutge. Què es guanya amb eixa agilitat i què s'arrisca? Canviaries alguna cosa del sistema de recursos?
3. A Espanya un menor pot consentir el tractament de les seues dades des dels catorze anys. Et sembla una edat adequada? Què implica consentir de veritat?
4. Els delictes d'odi castiguen expressions que fomenten l'odi o la violència contra grups. On posaries el límit amb la llibertat d'expressió? Busca un cas real abans de respondre.
5. Un tribunal va condemnar un Estat per no reduir les seues emissions. És legítim que jutges no elegits imposen obligacions climàtiques a un govern elegit? Argumenta les dues posicions.

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, articles 18.4, 25 i 45.
2. Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.
3. Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica el Codi Penal i se suprimixen les faltes.
4. Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.
5. Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques.
6. Llei 40/2015, d'1 d'octubre, de Règim Jurídic del Sector Públic.
7. Reglament (UE) 2016/679, General de Protecció de Dades.
8. Llei Orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de Protecció de Dades Personals i garantia dels drets digitals.
9. Llei 7/2021, de 20 de maig, de canvi climàtic i transició energètica.
10. Acord de París, de 12 de desembre de 2015, en el marc de la Convenció Marc de Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic.
11. Tribunal Europeu de Drets Humans, Gran Sala, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz i altres c. Suïssa*, sentència de 9 d'abril de 2024.
12. Tribunal Suprem dels Països Baixos, *Estat dels Països Baixos c. Fundació Urgenda*, sentència de 20 de desembre de 2019.

MIRAR FORA · U7

LLIBRE

Vigilancia permanente

Edward Snowden · Planeta, 2019

Explica des de dins com es va construir un sistema de vigilància massiva i quines decisions tècniques el van fer possible. Llegir-lo al costat del RGPD deixa clar que la protecció de dades no és paperassa, sinó la resposta jurídica a un problema molt concret.

Segona part

VÍDEO · ~7 MIN

Com exercir els teus drets de protecció de dades

Agència Espanyola de Protecció de Dades · material divulgatiu oficial

Mostra l'escrit real, el termini i què fer si no contesten. És exactament el procediment que executaràs a l'activitat, explicat per l'autoritat que després resoldria la teua reclamació.

<https://www.aepd.es/derechos-y-deberes/conoce-tus-derechos>

COMPTE · PODCAST · WEB

INCIBE · La teua ajuda en ciberseguretat

incibe.es · línia gratuïta 017

Publica avisos de frauds en circulació i guies per tipus d'atac. Saber que hi ha un número gratuït al qual telefonar abans de denunciar canvia bastant la sensació d'estar sol davant d'un frau.

ACTIVITAT · 40 MIN

Demana les teues dades a una empresa

Tria **una plataforma o empresa que tinga dades teues** —una xarxa social, una botiga en línia, una app de transport— i redacta una **sol·licitud d'accés de l'article 15 del RGPD**: identifica't, demana còpia de totes les dades que tracten sobre tu, la finalitat, l'origen i els destinataris. Usa la plantilla de l'AEPD. Envia-la i anota la data exacta.

PER A CLASSE

Un mes després, poseu en comú els resultats en una taula: qui ha contestat, en quant de temps, amb quin format i si la resposta estava completa. Calculeu el percentatge de silencis. Després, trieu dos casos i redacteu entre tots la reclamació davant de l'AEPD. Tanqueu-ho amb un debat: si tan poca gent exercix estos drets, servixen d'alguna cosa? Durada total: 55 min repartits en dues sessions separades per un mes.

UNITAT 8 · BLOC 8

08

Tindre raó i poder demostrar-ho: tutela judicial i resolució de conflictes

Un dret que no es pot reclamar no és un dret: és una declaració d'intencions. Esta última unitat va de la maquinària que convertix el que diu la llei en una cosa que algú pot exigir, i de les eixides que hi ha abans d'arribar a un jutge.

DURADA

6-7 sessions · 2 setmanes

CONCEPTES CLAU

tutela judicial efectiva ·
independència judicial ·
jutge ordinari
predeterminat per la llei ·
ordres jurisdiccionals ·
Tribunal d'Instància ·
Tribunal Suprem

OBJECTIUS DE LA UNITAT

- Explicar el contingut del dret a la tutela judicial efectiva i les garanties de l'article 24 de la Constitució.
- Descriure la independència judicial i per què exigix inamovibilitat i sotmetiment exclusiu a la llei.
- Identificar els quatre ordres jurisdiccionals i situar el tribunal competent per a un conflicte concret.
- Ordenar les fases d'un procés judicial: iniciació, prova, sentència, recursos i execució.
- Explicar qui té dret a la justícia gratuïta i què cobrix exactament.
- Distingir mediació, conciliació i arbitratge per qui decidix i quina força té el resultat.
- Valorar les barreres econòmiques a l'accés a la justícia i les respostes de l'ordenament.

Temps estimat de lectura: ~20 min · **Sabers (Decret 108/2022):** B8.1–B8.3 ·

Prerequisits: totes les unitats anteriors; esta és la que les connecta.

En acabar esta unitat sabràs:

- Què et garantix exactament l'article 24 de la Constitució.
- A quin tribunal aniria el teu cas, segons de què tracte.
- Què passa des que es presenta una demanda fins que es cobra.
- Si tens dret a un advocat de franc, i què cobrix.
- Per què la majoria dels conflictes s'haurien de resoldre sense arribar al jutjat.

TL;DR

90 segons

Les set unitats anteriors t'han donat drets: com a persona, com a ciutadà europeu, com a hereu, com a inquilí, com a treballador, com a contribuent, com a titular de les teues dades. Esta última va del que els sosté tots. La **tutela judicial efectiva** no és el dret a guanyar: és el dret que un tribunal independent t'escolte, resolga de manera motivada i execute el que decidisca. I com que els tribunals són lents i cars, l'ordenament ha construït al seu voltant dues coses: un sistema de **justícia gratuïta** per a qui no la pot pagar, i unes **vies alternatives** que hui ja no són opcionals en molts assumptes.

CAS REAL · DILEMA

Durant tres anys, recórrer una sentència a Espanya va costar diners. El Tribunal Constitucional va dir que allò era una barrera

Llei 10/2012, de 20 de novembre · Reial Decret Llei 1/2015, de 27 de febrer · Tribunal Constitucional, sentència 140/2016, de 21 de juliol

El 2012, en plena crisi econòmica, una llei va estendre les **taxes judicials** a les persones físiques. A partir d'aleshores, presentar una demanda civil o recórrer una sentència va deixar de ser gratuït: calia pagar una quantitat fixa més un percentatge de la quantia reclamada.

L'argument oficial era raonable sobre el paper: desincentivar els plets temeraris i finançar la justícia gratuïta. L'efecte real va ser un altre. Reclamar quantitats xicotetes va deixar de compensar, perquè la taxa es menjava la reclamació, i recórrer una sentència adversa es va tornar un luxe per a molts.

La protesta va ser àmplia i transversal: col·legis d'advocats, jutges, associacions de consumidors i el mateix Defensor del Poble. El **2015** el Govern va fer marxa arrere i va eximir les persones físiques.

Un any després, el **Tribunal Constitucional** va anul·lar diverses d'eixes taxes també per a persones jurídiques, per considerar-les desproporcionades i contràries al dret a la tutela judicial efectiva. I, com en el cas de la unitat 6, en va limitar els efectes: qui ja havia pagat sense recórrer, no va recuperar els diners.

Servix d'alguna cosa tindre raó si no pots pagar per defensar-la?

Guarda la pregunta. És la que tanca el llibre sencer, i la resposta necessita tot el que ve ara.

L'article 24, o el dret que t'escolten

Cada branca que has estudiat reconeix drets. Este article és el que fa que es puguin reclamar:

«Totes les persones tenen dret a obtindre la tutela efectiva dels jutges i tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sense que, en cap cas, pugui produir-se indefensió.»

Convé aclarir immediatament el que **no** significa. La tutela judicial efectiva no és el dret a guanyar, ni que et donen la raó, ni tan sols que la sentència siga encertada. És el dret a **entrar**, a ser escoltat i a obtindre una resposta fonamentada en Dret. Pots perdre i haver tingut una tutela judicial efectiva perfecta.

El que sí que inclou és una llista concreta de garanties, la majoria a l'apartat segon del mateix article:

- **Jutge ordinari predeterminat per la llei.** No es pot crear un tribunal a mida després dels fets. Saps per endavant qui et jutjarà.
- **Defensa i assistència de lletrat.**
- **Ser informat de l'acusació**, per poder defensar-te d'una cosa concreta.
- **Procés públic, sense dilacions indegudes i amb totes les garanties.**
- **Utilitzar els mitjans de prova pertinents** per a la teua defensa.
- **No declarar contra un mateix i no confessar-se culpable.**
- **Presumpció d'innocència.**

CONCEPTE CLAU

Independència judicial

Cap d'eixes garanties no val res si qui jutja rep instruccions. Per això la Constitució rodeja el jutge de tres condicions que van sempre juntes:

- **Independència:** no està sotmés a cap poder, només a l'imperi de la llei. Ni el Govern ni el Parlament li poden dir com ha de fallar un cas.
- **Inamovibilitat:** no pot ser traslladat, suspés ni separat llevat dels casos i amb les garanties previstos a la llei. És la condició material de la independència: un jutge que pot ser destinat a mil quilòmetres per una sentència incòmoda no és independent.
- **Responsabilitat:** respon dels seus actes, disciplinàriament, civilment i penalment.

El seu govern correspon al **Consell General del Poder Judicial**, que no jutja: nomena, inspecciona i sanciona, perquè eixes funcions no depenguen de l'Executiu.

L'Audiència Provincial d'Alacant. Quan un plet continua avant, quasi sempre acaba en un edifici com este i no a Madrid: és el tribunal que revisa el que va decidir la primera instància.

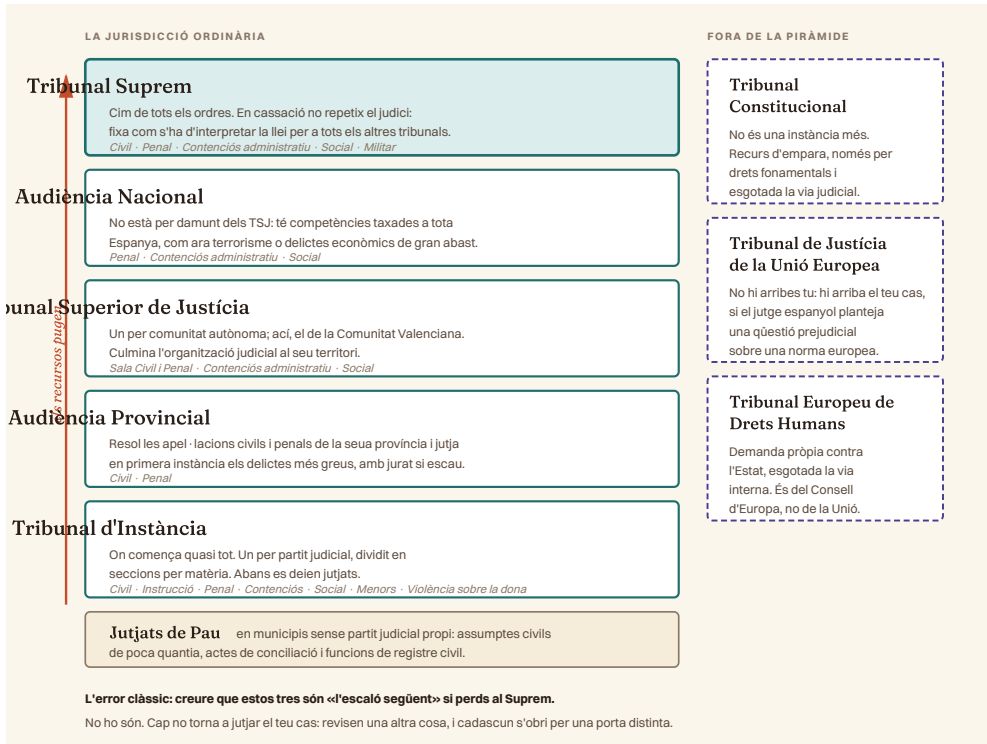
Foto: Zarateman, CCO via Wikimedia Commons

Com està organitzada la justícia

El sistema judicial espanyol es dividix en quatre **ordres jurisdiccionals**, segons la matèria del conflicte. Encertar l'ordre és el primer, perquè cadascun té els seus tribunals, els seus terminis i el seu procediment.

ORDRE	RESOL CONFLICTES SOBRE	UNITATS D'ESTE LLIBRE
Civil	Contractes, família, herències, propietat, responsabilitat civil	Unitat 4
Penal	Delictes i les seues penes	Unitat 7
Contenciós administratiu	Actuacions de les Administracions públiques	Unitats 3, 6 i 7
Social	Relacions laborals i Seguretat Social	Unitat 5

Sobre eixos quatre ordres s'alça una estructura de nivells que convé veure sencera d'una vegada.

La piràmide judicial ordinària i, a banda, els tres tribunals que no són instàncies superiors encara que tothom els col·loque ahí.

Hi ha dues idees que mereixen subratllar-se. La primera és que l'**Audiència Nacional no està per damunt dels Tribunals Superiors de Justícia**: té competències taxades a tot el territori, no un escaló superior. La segona ja la coneixes de les unitats 2 i 3: el Constitucional, el Tribunal de Justícia de la Unió i el d'Estrasburg **no són la quarta, cinquena i sisena instància**. Cadascun revisa una cosa distinta i s'hi arriba per una porta distinta.

SABIEU QUE...?

Els jutjats que van deixar de dir-se jutjats

Si obris un manual de fa uns anys, hi trobaràs «Jutjat de Primera Instància número 4» o «Jutjat Social número 2». Eixa organització va canviar amb la reforma d'eficiència del servei públic de justícia aprovada el 2025.

El model anterior era una suma de jutjats unipersonals: cada jutge, amb la seua pròpia oficina, el seu propi personal i la seua pròpia agenda, funcionava com una illa. Si un es col·lapsava, el del costat no el podia ajudar. La reforma els va agrupar en un únic **Tribunal d'Instància** per partit judicial, dividit en seccions per matèria i amb serveis comuns compartits.

L'objectiu és reassignar càrrega de treball i ordenar millor els recursos. És una d'eixes reformes invisibles que no canvien ni un dret, però que decidixen quant tarda a arribar la sentència que et reconeix eixe dret. I ja saps, des de l'article 24, que un procés amb dilacions indegudes també vulnera la tutela judicial.

El Tribunal Suprem, cim de tots els ordres. En cassació no repetix el judici ni torna a valorar les proves: fixa com s'ha d'interpretar la llei per a tots els altres tribunals.

Foto: Cberbell, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons

El procés: de la demanda al cobrament

Un plet té una estructura reconeixible, amb variants segons l'ordre. Este és l'esquelet comú.

COM FUNCIONA

Les fases d'un procés, en ordre

1. **1 Iniciació.** En l'ordre civil, social i contenciós comença amb una **demanda**; en el penal, amb una **denúncia** o una querella, i el seguix una fase d'instrucció dirigida a esbrinar què va passar i qui hi va intervindre.
2. **2 Admissió a tràmit i trasllat.** El tribunal comprova que és competent i que la demanda complix els requisits, i dona trasllat a l'altra part perquè conteste.
3. **3 Contestació i fixació del conflicte.** L'altra part respon i es delimita exactament sobre què es discuteix. Tot el que totes dues parts admeten deixa de ser objecte de prova.
4. **4 Prova.** Documents, testimonis, perits, interrogatori de les parts. Ací es decideix la majoria dels plets, i per això les proves s'han de guardar molt abans que existisca el conflicte.
5. **5 Vista i sentència.** El jutge o tribunal resol mitjançant una sentència **motivada**: no n'hi ha prou amb dir qui guanya, cal explicar per què. La motivació és el que permet recórrer.
6. **6 Recursos.** Apel·lació davant del tribunal superior, i en alguns casos cassació davant del Tribunal Suprem, que no repetix el judici sinó que revisa l'aplicació de la llei.
7. **7 Fermesa i cosa jutjada.** Esgotats els recursos, la sentència és ferma i l'assumpte no es pot tornar a plantejar entre les mateixes parts.
8. **8 Execució.** Guanyar no és cobrar. Si el condemnat no complix voluntàriament, cal demanar l'execució: embargament de comptes, de nòmina o de béns. És la fase que més sorprén i la que més tarda.

En el procés hi intervenen l'**advocat**, que dirigix tècnicament la defensa, i el **procurador**, que representa la part davant del tribunal, amb excepcions en què no són preceptius, com els judicis de poca quantia o bona part de l'ordre social. En el penal hi actua a més el **Ministeri Fiscal**, que no defén la víctima sinó que exercix l'acusació en defensa de la legalitat i de l'interés públic.

I hi ha una peça econòmica decisiva: les **costes**. Com a regla general en l'ordre civil, qui veu rebutjades totes les seues pretensions paga les despeses del procés, inclosos els honoraris de l'altra part. Pledejar no costa només el teu: pot costar també el del contrari.

Justícia gratuïta: quan no la pots pagar

El dret a la tutela judicial seria una ficció per a molta gent si defensar-se depenguera de la butxaca. Per això la Constitució disposa que la justícia serà gratuïta quan la llei ho establisca i, en tot cas, respecte de qui acredite insuficiència de recursos.

EXEMPLE REAL

Com es demana la justícia gratuïta, i què cobrix

El sistema és més accessible del que la majoria es pensa, i bastant desconegut.

Qui hi té dret. Amb caràcter general, qui no supere uns llindars d'ingressos calculats sobre l'IPREM i ajustats al nombre de membres de la unitat familiar. A més, amb independència dels seus recursos, hi tenen dret les **víctimes de violència de gènere, de terrorisme i de tràfic d'éssers humans**, així com els menors i les persones amb discapacitat en determinats procediments.

Què cobrix. Advocat i procurador d'ofici, perits judicials, inserció gratuïta d'anuncis oficials, exempció de taxes quan n'hi haja i una reducció en els aranzels notariais i registrals.

Com se sol·licita. Amb un imprés oficial al **Servei d'Orientació Jurídica** del Col·legi d'Advocats o al mateix tribunal. Ho resol una comissió, no l'advocat.

Dos aclariments que eviten malentesos. «Advocat d'ofici» no significa automàticament «advocat de franc»: si te n'assignen un i després resulta que superes els llindars, l'hauràs de pagar. I si guanyes el plet i obtens una quantitat significativa, se't pot exigir el reintegrament del que va costar la teua defensa.

Font: Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta

Resoldre el conflicte sense arribar al jutge

Un judici és lent, car i desgastant, i moltes vegades destrueix una relació —comercial, laboral o familiar— que hauria pogut sobreviure. Per això l'ordenament ha anat reforçant les vies alternatives fins a convertir-ne alguna en obligatòria.

VIA	QUI HI INTERVÉ	QUI DECIDIX?	VINCULA EL RESULTAT?
Negociació	Només les parts	Les parts	Sí, si firmen un acord
Mediació	Un mediador neutral	Les parts; el mediador no decidix	Sí, si hi ha acord; es pot elevar a escriptura pública
Conciliació	Un tercer que proposa solucions	Les parts, sobre eixa proposta	Sí, si l'accepten

Arbitratge	Un o diversos àrbitres	L'àrbitre , mitjançant laude	Sí, amb força equivalent a una sentència
-------------------	------------------------	-------------------------------------	--

La distinció clau està a la tercera columna. En la mediació el tercer facilita el diàleg però no imposa res; en l'arbitratge les parts **renuncien a anar al jutge** i accepten per endavant el que decidisca l'àrbitre. Un **laude** arbitral s'executa com una sentència i només es pot anul·lar per motius molt taxats, quasi tots formals. No és una decisió menor: firmar una clàusula d'arbitratge és firmar que renunciïs als tribunals per a eixe assumpte.

AVÍS PRÀCTIC

Ara cal intentar-ho abans de demandar

Des de 2025, en la majoria dels assumptes civils i mercantils, acreditar que s'ha intentat un **mitjà adequat de solució de controvèrsies** és un **requisit perquè el tribunal admeta la demanda**.

No n'hi ha prou amb dir que s'ha intentat: cal poder acreditar-ho. Hi servixen una mediació, una conciliació, una oferta vinculant o una negociació documentada entre advocats, entre altres fórmules.

El canvi és de fons, no de tràmit. Durant dècades, acudir a la mediació va ser una recomanació que quasi ningú no seguia; ara el legislador ha decidit que el jutjat siga l'últim pas i no el primer. I hi ha afegit un incentiu amb dents: l'actitud de les parts davant de l'intent d'acord es pot tindre en compte en imposar les **costes**.

Un exemple quotidià permet veure tota l'escala funcionant. Quan compres una cosa que ix defectuosa i la botiga es nega a respondre, el camí no comença al jutjat.

COM RECLAMAR A ESPANYA · DE L'ESCALÓ 1 AL 7

*Reclamar funciona: la majoria de casos legítims es resolen entre els passos 1 i 4.
A les empreses els ix més car barallar-se que reembossar. Qui insisteix, guanya.*

L'escala completa d'una reclamació de consum. La immensa majoria es resol als primers escalons, i l'arbitratge evita el plet en la major part de la resta.

El **sistema arbitral de consum** mereix menció pròpia perquè és la via extrajudicial més accessible que hi ha a Espanya: és gratuït per al consumidor, no requereix advocat ni procurador, es resol en mesos i el laude és vinculant i executable. Només funciona si l'empresa hi està adherida o accepta sotmetre-s'hi, i per això el distintiu d'adhesió que alguns comerços exhibixen és informació útil abans de comprar, no un adorn.

TORNA AL CAS*Els tres anys en què recórrer costava diners*

Ja pots respondre, i la resposta és incòmoda: **tindre raó no servix de res si l'accés al tribunal està fora del teu abast**. Per això el dret de l'article 24 s'anomena tutela judicial **efectiva**, amb eixe adjectiu: no n'hi ha prou que existisca un tribunal sobre el paper; ha de ser realment assolible.

Això és exactament el que va raonar el Tribunal Constitucional. No va dir que cobrar taxes fora inconstitucional per si mateix —molts països en tenen—, sinó que aquelles quanties, aplicades d'aquella manera, funcionaven com una **barrera desproporcionada**, sobretot per a reclamacions xicotetes i per recórrer. Un dret que només poden exercir els qui tenen diners deixa de ser un dret i es convertix en un servei.

I fixa't en com es va corregir, perquè resumix el llibre sencer. Hi va haver **protesta social**, hi va haver un **Govern** que va rectificar per decret llei, hi va haver un **Tribunal Constitucional** que va anul·lar el que quedava i hi va haver, una altra vegada, una **limitació d'efectes** que va deixar fora qui no havia reclamat a temps.

Eixe és el sistema al complet: normes, institucions que es controlen entre si i persones que reclamen. Cap de les tres peces no funciona sola. I la tercera —la de reclamar— és l'única que depèn de tu.

L'ESSENCIAL DE LA UNITAT

La **tutela judicial efectiva** no és el dret a guanyar, sinó a accedir, ser escoltat i obtenir una resolució motivada, sense indefensió.

- La **independència** judicial exigix inamovibilitat i sotmetiment exclusiu a la llei; el seu govern correspon al CGPJ.
- Hi ha quatre **ordres jurisdiccionals** —civil, penal, contenciós administratiu i social— i encertar l'ordre és el primer pas.
- El **Tribunal d'Instància** va substituir des de 2025 els antics jutjats unipersonals.
- El Constitucional, el TJUE i el TEDH **no són instàncies superiors**: revisen una altra cosa i s'hi arriba per vies distintes.
- Un procés acaba en **sentència**, que es pot recórrer; quan és ferma produïx **cosa jutjada**, i encara queda executar-la per cobrar.
- La **justícia gratuïta** cobrix advocat, procurador i perits per a qui no supere certs llindars, i en tot cas per a determinades víctimes.
- **Mediació, conciliació i arbitratge** es distingixen per qui decidix; des de 2025 cal intentar un acord abans de demandar en la majoria d'assumpes civils.

Glossari

- **Tutela judicial efectiva:** dret a accedir als tribunals, ser escoltat i obtindre una resolució motivada sense patir indefensió.
- **Indefensió:** situació en què una part no s'ha pogut defensar amb les garanties degudes.
- **Jutge ordinari predeterminat per la llei:** garantia que el tribunal competent està fixat amb antelació al cas.
- **Presumpció d'innocència:** regla segons la qual només es pot condemnar després d'una prova de càrrec suficient i vàlida.
- **Independència judicial:** subjecció del jutge únicament a la llei, sense rebre instruccions de cap poder.
- **Inamovibilitat:** garantia per la qual un jutge no pot ser traslladat, suspès ni separat llevat dels casos previstos per la llei.
- **Consell General del Poder Judicial:** òrgan de govern dels jutges, que nomena, inspecciona i sanciona però no jutja.
- **Ordre jurisdiccional:** cadascuna de les quatre divisions per matèria del sistema judicial: civil, penal, contenciós administratiu i social.
- **Tribunal d'Instància:** òrgan judicial de base, un per partit judicial, dividit en seccions per matèria.
- **Audiència Provincial:** tribunal que resol apel·lacions civils i penals i jutja els delictes més greus de la seua província.
- **Tribunal Superior de Justícia:** òrgan que culmina l'organització judicial en cada comunitat autònoma.
- **Audiència Nacional:** tribunal amb competències taxades a tot el territori, no superior als TSJ.
- **Tribunal Suprem:** òrgan superior en tots els ordres, que unifica la interpretació de la llei mitjançant la cassació.
- **Demanda:** escrit que inicia un procés civil, social o contenciós administratiu.
- **Denúncia:** comunicació d'un fet possiblement delictiu, que pot donar lloc a un procés penal.
- **Instrucció:** fase penal dirigida a esbrinar el fet i determinar qui hi va intervenir.
- **Sentència:** resolució judicial que posa fi al procés i ha d'estar motivada.
- **Recurs:** impugnació d'una resolució davant del mateix òrgan o davant d'un de superior.
- **Cassació:** recurs davant del Tribunal Suprem que revisa l'aplicació de la llei, no els fets.
- **Fermesa:** qualitat de la resolució contra la qual ja no es pot recórrer.
- **Cosa jutjada:** efecte pel qual un assumpte resolt de manera ferma no es pot tornar a plantejar entre les mateixes parts.
- **Execució:** fase en què es fa complir per la força el que s'ha decidit a la sentència.
- **Costes processals:** despeses del procés el pagament de les quals es pot imposar a una de les parts.
- **Ministeri Fiscal:** òrgan que exercix l'acusació en defensa de la legalitat i de l'interés públic.
- **Procurador:** professional que representa la part davant del tribunal, al costat de l'advocat que la defén.
- **Justícia gratuïta:** sistema que garantix defensa i representació sense cost a qui no té recursos suficients.
- **Torn d'ofici:** servei pel qual els col·legis d'advocats designen lletrat a qui ho necessita.
- **Mediació:** procediment en què un tercer neutral facilita l'acord sense imposar cap solució.
- **Conciliació:** procediment en què un tercer proposa una solució que les parts poden acceptar o no.

- **Arbitratge:** procediment en què les parts encomanen la decisió a un àrbitre i renunciem a la via judicial.
- **Laude arbitral:** decisió de l'àrbitre, executable com una sentència i anul·lable només per motius taxats.
- **Mitjà adequat de solució de controvèrsies:** via d'acord l'intent de la qual s'exigix, des de 2025, abans de demandar en la majoria d'assumptes civils.

Per aprofundir

- **El cercador de jurisprudència del CENDOJ**, del Consell General del Poder Judicial. Per què encaixa: conté sentències reals de tots els ordres, de franc i anonimitzades. Buscar un tema estudiat en este llibre i llegir una sentència sencera és la millor manera de tancar el curs.
- **La secció de justícia gratuïta del teu Col·legi d'Advocats.** Per què encaixa: publica els llinars vigents i l'imprés de sol·licitud. Comprovar si una família tipus hi tindria dret és un exercici de deu minuts que canvia la percepció del sistema.
- **El web de les Junes Arbitrals de Consum** de la Comunitat Valenciana. Per què encaixa: explica el procediment complet i permet veure quines empreses hi estan adherides.
- **La memòria anual del CGPJ**, apartat d'estadística judicial. Per què encaixa: diu quants assumptes entren, quants es resolen i quant tarden. Les dades de durada mitjana expliquen per què el legislador ha apostat per les vies extrajudicials.

Preguntes per reflexionar

1. Les taxes judicials pretenien desincentivar els plets temeraris. Hi ha alguna manera d'aconseguir-ho sense crear una barrera per a qui té raó?
2. En l'arbitratge es renuncia voluntàriament a acudir a un jutge. S'hauria de permetre eixa renúncia en un contracte amb un consumidor, que quasi mai no llig la clàusula?
3. Ara cal intentar un acord abans de demandar. És una millora del sistema o un obstacle afegit per a qui ja té raó des del principi?
4. Un procés amb dilacions indegudes vulnera la tutela judicial. Si la justícia va lenta per falta de mitjans, qui és responsable d'eixa vulneració?
5. Repassa les huit unitats i tria el dret que et parega més important de tots. Ara pregunta't què faria falta per reclamar-lo de veritat, i si això està a l'abast de qualsevol.

BIBLIOGRAFÍA

1. Constitució Espanyola, articles 24, 117, 119 i 122.
2. Llei Orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial.
3. Llei Orgànica 1/2025, de 2 de gener, de mesures en matèria d'eficiència del Servei Públic de Justícia.
4. Llei 1/2000, de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil.
5. Reial Decret de 14 de setembre de 1882, pel qual s'aprova la Llei d'Enjudiciament Criminal.
6. Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta.
7. Llei 5/2012, de 6 de juliol, de mediació en assumptes civils i mercantils.

8. Llei 60/2003, de 23 de desembre, d'Arbitratge.
9. Reial Decret 231/2008, de 15 de febrer, pel qual es regula el Sistema Arbitral de Consum.
10. Llei 10/2012, de 20 de novembre, i Reial Decret llei 1/2015, de 27 de febrer, en matèria de taxes judicials.
11. Tribunal Constitucional, sentència 140/2016, de 21 de juliol, sobre les taxes judicials.

MIRAR FORA · U8

LLIBRE

Matar a un ruiseñor

Harper Lee · HarperCollins, edició en castellà

El judici que ocupa la seua part central és la millor descripció literària de què significa un procés amb garanties i què passa quan el prejudici entra a la sala tot i elles. Després d'este llibre, entendràs per què la presumpció d'innocència és una garantia i no una fórmula.

Segona part, el judici

VÍDEO · ~15 MIN

Una vista oral, de principi a fi

Consell General del Poder Judicial · canal oficial de YouTube

Veure l'ordre real d'una vista —qui parla quan, com es practica la prova, què fa cada toga— convertix en concret tot el que este capítol descriu en abstracte.

<https://www.youtube.com/@PoderJudicialEspana>

COMPTE · PODCAST · WEB

CENDOJ

poderjudicial.es · cercador públic de jurisprudència

Tota la jurisprudència espanyola, de franc i anonimitzada. Qualsevol de les sentències citades en este llibre es pot llegir sencera ahí, i moltes són més clares del que un espera.

ACTIVITAT · 45 MIN

Porta un cas fins al final

Tria **un conflicte de qualsevol unitat anterior** —un acomiadament, una herència discutida, una multa, una fiança no tornada, una sol·licitud de dades ignorada— i traça'n el recorregut complet: quin **ordre jurisdiccional** li correspon, quin **tribunal** el veuria primer, quin **termini** hi ha per actuar, si hi ha una **via extrajudicial** obligatòria o recomanable i si qui reclama tindria dret a **justícia gratuïta**.

PER A CLASSE

Poseu tots els recorreguts en un mural comú, agrupats per ordre jurisdiccional, i comproveu quin acumula més casos de la classe. Després, calculeu per a cadascun el temps total estimat des de la reclamació inicial fins al cobrament. Amb eixos números davant, tanqueu el curs amb la pregunta que l'ha recorregut sencer: de tots els drets que heu estudiat enguany, quins són realment exigibles per a una persona corrent, i què faria falta perquè ho foren tots? Durada total: 55 min.